

Maaseudun UUSI AIKA

MAASEUTUTUTKIMUKSEN JA -POLITIIKAN AIKAKAUSLEHTI

2 | 2014 | 22. vuosikerta

JULKAISIJA

Maaseudun uusi aika -yhdistys

TOIMITUSNEUVOSTO

Laura Jänis, Työ- ja elinkeinoministeriö

Tuomas Kuhmonen, Turun yliopisto

Kari Leinamo, Vaasan yliopisto

Tuija Mononen, Itä-Suomen yliopisto

Olli Rosenqvist, Jyväskylän yliopisto

Jarkko Saarinen, Oulun yliopisto

Tiina Silvasti, Jyväskylän yliopisto

Maarit Sireni, Itä-Suomen yliopisto

Katriina Soini, Jyväskylän yliopisto ja MTT Taloustutkimus

Seija Tuulentie, Metsäntutkimuslaitos

VIERAILEVAT PÄÄTOIMITTAJAT

Kati Pitkänen

Suomen ympäristökeskus

gsm 050 430 4353

kati.pitkanen@ymparisto.fi

Seija Tuulentie

Metsäntutkimuslaitos

gsm 050 391 4438

seija.tuulentie@metla.fi

TOIMITUS JA TAITTO

Eila Alho / Makaronipora

gsm 050 374 1098

eila.alho@makaronipora.fi

toimitussihteeri@mua.fi

KANNEN KUVA

Katriina Puustinen

PAINOPAikka

Tammerprint Oy, Tampere

ISSN 1237-413X

ISSN-L 1237-413X

Sisältö

PÄÄKIRJOITUS

- 3 KATI PITKÄNEN JA SEIJA TUULENTIE:
Paikallisia ja ulkopuolisia — vapaa-ajan asumisen maaseutu

ARTIKKELIT

- 5 KATJA RINNE-KOSKI JA MANU RANTANEN:
Kuortaneen puutarhakylämökkeily muutoksen peilinä
- 20 ASTA KIETÄVÄINEN, SEIJA TUULENTIE JA JANNE RINNE:
Muutto vapaa-ajan asunnolle
– Unelman täyttymys vai taistelu byrokratiaa vastaan?

KATSAUKSET

- 34 PERTTI RANNIKKO: Maaseudun näkymätön väestö
- 43 MAIJA SIKIÖ, KATI PITKÄNEN JA ANTTI REHUNEN:
Tyhjät asuinrakennukset osana asumisen maaseutua
- 56 ILKKA PYY: Mökkeily, mökkeily, mökkeily – Mäntyharjun kehittämisen haasteet

PUHEENVUOROT

- 66 JANNE ARTELL:
Mitä olemme valmiit maksamaan pintavesien virkistysarvosta ja laadusta?

KOHTAAMISIA

- 71 KATI PITKÄNEN: Jouko Taskinen – Vapaa-ajan asukkaiden puolestapuhuja
- 74 KATI PITKÄNEN, SEIJA TUULENTIE, C. MICHAEL HALL, Mervi HILTUNEN,
ASTA KIETÄVÄINEN, ANNA STRANDELL JA ULRIKA ÅKERLUND:
Mökkeily ja mökkitutkimus kasvattavat suosiotaan
– konferenssiterveisii Tukholmasta

KIRJAT, NÄYTTELYT, ELOKUVAT

- 79 HELI SIIRILÄ: Niin samanlaista ja samalla niin erilaista
– vertailu Suomen, Ruotsin ja Norjan maaseutuasumisesta
- 83 MAIJA SIKIÖ: Vapaa-ajan asuminen Euroopassa

TIEDOKSI

- 87 MUAlimalta: Maaseudun uusi aika -yhdistyksen uutisia
Kirjoittajat

KATI PITKÄNEN JA SEIJA TUULENTIE

Paikallisia ja ulkopuolisia – vapaa-ajan asumisen maaseutu

Vapaa-ajan asukkaat, mökkiläiset, loma-asukkaat, kakkosasukkaat, osa-aika-asujat, kesäasukkaat... vapaa-ajan asukkaille on monta nimeä. Yhteistä näille on eronteko maaseudun vakituisiin asukkaisiin, mikä juontuu ajatuksesta, että vapaa-ajan asukkaat ovat maaseudulla lomanvietossa olevia kaupunkilaisia. Lomailijat eristäytyvät rannoille ja kesän riemujen jälkeen, syksyn tullen he palaavat kaupunkikotiinsa. Paikallisten taas ajatellaan olevan maaseutuelinkeinoissa tiukasti kiinni ja viettävän koko vuoden asuinpaikallaan. Tämä vastakkainasettelu paikallisten ja ei-paikallistenä pidettävien vapaa-ajan asukkaiden välillä esiintyy niin arkisissa käsityksissämme, virallisissa yhteyksissä kuin kotimaisessa ja kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa.

Miten ulkopuolisia vapaa-ajan asukkaat lopulta kuitenkin ovat maaseudulla ja miten paikallisia ovat paikalliset? Moni mökkiläinen on alun perin maalta, jopa mökkipaikkakunnalta, kotoisin. Mökkihistoriaa saattaa olla takana useita vuosikymmeniä. Sama mökki tai entinen torppa on voinut siirtyä suvussa sukupolvelta toiselle. Siteet mökkipaikkaan muodostuvat vahvoiksi. Mökki on kenties ainoa koko elämän ajan muuttumattomana säilyvä paikkasuhte. Kansainvälisissä tutkimuksissa on todettu, että mökkiläisten paikkaan kiinnittyminen on aivan yhtä voimakasta, joskus jopa voimakkaampaa kuin paikallisten asukkaiden. Erot paikallisten ja ei-paikallisten välillä hämärtyvät entisestään, kun mökkien varustetaso ja käyttö muuttuvat vakituisen asunnon kaltaisiksi tai mökki muutetaan kakkoskodista ykköskodiksi. Paikalliset taas saattavat viettää osan vuottaan aivan muualla kuin vakituisella asuinseudullaan.

Eronteot paikallisten ja ei-paikallisten välillä ovat kuitenkin tiukassa, eikä vapaa-ajan asukkaita pidetä virallisesti osana maaseutuväestöä. Samalla suuri osa nykymaaseudun elämää jää tilastojen ja hallinnon näkymättömiin.

Tämä teemanumero haastaa käsityksiä maaseudun paikallisista ja ulkopuolisista ihmisistä, näkyvästä ja näkymättömästä väestöstä. Asta Kietäväinen,

Seija Tuulentie ja Janne Rinne tarkastelevat artikkelissaan mökille muuttamista hallintokäytäntöjen näkökulmasta. Katja Rinne-Kosken ja Manu Rantasen artikkelissa vastaavasti luodataan mökkeilyn tulevaisuuteen, jossa suosiotaan kasvattavat entistä sosiaalisemmat ja yhteisöllisemmät mökkeilytyylit. Katsaus-artikkeleissa Pertti Rannikko nostaa esille mökkiläisten ohella maaseudun muuta näkymätöntä väestöä, Ilkka Pyy pohtii vapaa-ajan asumista kunnan kehittämisstrategian ytimenä ja Maija Sikiö, Kati Pitkänen sekä Antti Rehunen raportoivat tutkimuksesta, jossa tarkastellaan maaseudun tyhjien pientalojen vapaa-ajan asuinkäyttöä. Tieteellistä antia täydentävät Janne Artellin vesiympäristöjen virkistysarvoa käsittelevä väitösluento, Maija Sikiön arvio uusimmasta kansainvälisestä mökkeilyn kokoomateoksesta sekä katsaus ensimmäisen Tukholmassa järjestetyn mökkeilykonferenssin antiin.

Mökkeilyn kehittämistä kuvaavat Heli Siirilän arvio yhteispohjoismaisesta maaseutuasumisesta käsittelevästä raportista sekä pitkälinjan mökkiaktiivi Jouko Taskisen haastattelu. Pitkän kehittäjäkokemuksen omaava Taskinen nostaa haastattelussa esille tärkeitä tutkimusaiheita, joista muutamaan saadaan vastauksia jo tässä teemanumerossa.

Teemanumero on saanut alkunsa Suomen Akatemian Asumisen tulevaisuus-tutkimusohjelman hankkeessa Asumisen monipaikkaisuus ja arkielämä vapaa-ajan ympäristöissä (SA255424, 2011-2015). Hankkeessa tarkastellaan, miten vapaa-aika ja virkistys vaikuttavat asumisen valintoihin ja toteutumiseen, miten yksilöiden valinnat ja monipaikkaisen asumisen vaikutukset kasaantuvat ja muuttavat yhteisöjä ja asumisen rakenteita ja heijastuvat uudenaikaisina asumisen hallinnan ja ohjauksen tarpeina. Keskeinen osa tutkimusta on vapaa-ajan asuminen maaseudulla.

Teemanumeron toimittajina haluamme kiittää lämpimästi kaikkia kirjoitus- ja toimitustyöhön osallistuneita. Mukana työssä on ollut monitieteinen kirjoittajaryhmä ja Suomen ja maailman johtavia vapaa-ajan asumisen tutkijoita. Viime vuosina on ilmestynyt tai parhaillaan työn alla on useita kansainvälisiä second homes -aihetta käsitteleviä teemanumeroita ja kokoomateoksia, joiden tuottamisessa suomalaiset tutkijat ovat vahvasti mukana. Huolimatta vapaa-ajan asumisen kasvavasta merkityksestä osana nykyistä maaseutua, maaseutututkimuksen kansainväliset aikakauslehdet eivät ole teemaan tarttuneet. Voimmekin vilpittömästi todeta, että nyt käsissä oleva teemanumero on paitsi monipuolinen paketti mökkeilyn ja maaseudun välisestä suhteesta, myös kansainvälisesti urauurtava ja odotettu kokonaisuus.

KATJA RINNE-KOSKI JA MANU RANTANEN
Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti

Kuortaneen puutarhakylämökkeily muutoksen peilinä

TIIVISTELMÄ

Puutarhamökkeilyllä tarkoitetaan tässä siirtola-puutarhaperinteeseen pohjautuvaa mökkeilyä, jota on modernisoitu vastaamaan tämän päivän vapaa-ajan asumisen tarpeisiin. Artikkelin tavoitteena on tarkastella puutarhakylämökkeilyn sisältöjä ja vaikutuksia mökkeilytyyleihin sekä laajemmin mökkeilyn muutokseen. Tutkimus kohdistuu siirtolapuutarhamökkeilyn periaatteille rakentuvaan moderniin puutarhakylämökkeilyyn Kuortaneella.

Empiirisen aineiston muodostavat puutarhakylästä tontin alustavasti varanneiden henkilöiden tai perhekuntien haastattelut, joita tehtiin 15. Haastatteluaineiston analyysissä haastateltavien puheesta tunnistettiin puutarhakylämökkeilyyn liittyen neljä diskurssia: työleiridiskurssi, sosiaalinen diskurssi, ympäristödiskurssi ja monipaikkaisuusdiskurssi. Näiden perusteella muodostettiin tulkinta puutarhakylämökkeilyä jäsentävistä mökkeilytyyleistä, joita ovat puuhasteluun keskittynyt, yhteisöllisyyteen perustuva ja aktiviteetteihin keskittyvä mökkeilytyyli.

Mökkeilyyn liittyvät arvot ovat muuttumassa. Yksityisyys ja eristäytyneisyys ovat saamassa rinnalleen sosiaalisuutta ja turvallisuutta korostavia mökkeilytyylejä. Uudenlaiset mökkeilymuodot ja -tyylit ovat vielä heikosti hyödynnetty mahdollisuus maaseudulla, vaikka niiden vaikutukset erityyppisille alueille ovat merkittäviä.

Toiset menevät mökille olemaan ja rentoutumaan, toiset eivät halua ajatellakaan mökkeilyä ilman puuhastelua. Toiset eivät halua nähdä mökkinaapureista vilaustakaan, toiset taas eivät halua mökkeillä yksin. Vuoden 2013 lopussa Suomessa oli 498 700 kesämökkiä (Tilastokeskus: Rakennukset ja kesämökit 2013), ja mökkeilijöitä huomattavasti enemmän: Tilastokeskuksen mukaan lähes 800 000 suomalaista kuuluu asuntokuntaan, joka omistaa kesämökin (Rakennukset ja kesämökit 2013). Suomalaisten mökkeilyinto ei ole osoittanut laantumisen merkkejä, sillä esimerkiksi Luonnon virkistyskäyttö 2010 -tutkimuksen mukaan suomalaisen vapaa-ajan vietto vapaa-ajan asunnolla on vuosien 2000–2010 aikana lisääntynyt 16 prosenttia (Sievänen & Neuvonen 2011: 128).

Vapaa-ajan asumisesta puhutaan monella eri nimellä. Mökkeilyn varhaiskaudella, aikana jolloin vapaa-ajan asunnot olivat lähinnä vain eliitin etuoikeus, puhuttiin huviloista. Kesäasumisen yleistyessä ja kesäasuntojen ulkonäön muuttuessa alettiin puhua mökkeilystä (Aho & Ilola 2006: 11) ja nykyään mökkien varustetason nousun myötä mökkiin viitataan usein kakkosasuntona. Tilastokeskus ottaa lähtökohdaksi kesämökkitalonsa laatuselosteessa kesämökin, vapaa-ajan asumisen sekä loma-asumisen määritelläänä kesä-

Asiasanat: mökkeilyn muutos, puutarhakylämökkeily, diskurssianalyysi

mökit rakennuksiksi, joiden käyttötarkoitus on vuoden lopussa ollut vapaa-ajan asuinrakennus tai joita on käytetty loma-asumiseen (Tilastokeskus, Rakennukset ja kesämökit 2013). Näillä kaikilla nimityksillä tarkoitetaan pienin sävyeroin suurin piirtein samaa asiaa ja kulloinkin käytettävä ilmaus riippuu siitä, millaista käyttöä nimityksellä halutaan kuvata (Perrels & Kangas 2007: 2). Siinä mielessä on ymmärrettävää ja jopa luontevaa, että käsitteiden ja termien käyttö ei ole vakiintunutta. Tässä artikkelissa käytämme mökki-nimitystä vapaa-ajan asuntoihin viittaavana yleiskäsitteenä, jolla kuvaamme mökkeilyä ja vapaa-ajan asumista yleisenä ilmiönä. Mökkeilyn saamia sisältöjä jäsenämme mökkeilytyylin käsitteellä, jolla tarkoitamme niitä osatekijöitä, jotka yhdessä vaikuttavat siihen, millaisia sisältöjä mökkeily saa. Mökkeilytyylin käsite painottaa mökkeilyä osana elämäntyyliä, jolla kuvataan elämäntapaan liittyviä arvoja, kulutustottumuksia tai harrastuksia (Karisto 2006: 5–6). Asenteet, arvot ja mieltymykset, mökkipaikan valinta ja sijainti, mökin varustelu ja palveluiden käyttö osana mökkeilyä ovat esimerkkejä mökkeilytyylin osatekijöistä (Rantanen 2014a: 77–86). Mökkeilyn muutoksella tarkoitamme yhteiskunnassa käynnissä olevaa keskustelua mökkeilyn tulevaisuudesta sekä mökkeilyn vaikuttavista tekijöistä ja niiden muutoksista.

Mökkkeilyä on tutkittu Suomessa jo 1960-luvun lopulta lähtien, mutta aiheeseen liittyvä tutkimus- ja julkaisutoiminta on vilkastunut vasta 2000-luvulla. Mökkeilyä on tarkasteltu useasta eri näkökulmasta, jotka korostavat mökkeilyn eri osa-alueita. Osa tutkimuksista on kohdistunut mökkeilyn ja vapaa-ajan asumisen ilmiöön (esim. Aho & Ilola 2006; Nieminen 2010; myös Ponnikas ym. 2011) ja osa on keskittynyt johonkin rajatumpaan teemaan, kuten esimerkiksi vapaa-ajan asumisen käytäntöihin ja motiiveihin tai vapaa-ajan asukkaiden palveluiden käyttöön ja osallistumiseen (esim. Pitkänen & Kokki 2005; Sisäasiainministeriö 2006a, Sisäasiainministeriö 2006b; Hirvonen & Puustinen 2008; Rantanen ym. 2009; Alasuutari & Alasuutari 2010; Pitkänen 2011; Rantanen & Hyyryläinen 2012). Myös mökkeilyn ekologisuus ja ympäristövaikutukset ovat nousseet esiin (esim. Hiltunen 2007; Perrels & Kangas 2007; Ahlqvist ym. 2008).

Näkökulmien moninaisuudesta huolimatta mökkeilyn tulevaisuus ja tulevien mökkeilyskuvien näkemykset mökkeilystä ovat teemoja, joihin suomalaisessa keskustelussa on kiinnitetty yllättävän vähän huomiota. Vapaa-ajan asumisen tulevaisuus on maaseutualueiden kehityksen kannalta yksi merkittävimmistä aluepoliittisista kysymyksistä, sillä mökit sijaitsevat usein samoilla alueilla, joilla vakituinen väestö vähenee ja taloudelliset mahdollisuudet esimerkiksi palvelujen ylläpitoon pienenevät.

Mökkkeilyn tulevaisuuteen liittyviä pohdintoja on toki esitetty osana mökkeilytutkimusten tulosten pohdintaa (esim. Aho & Ilola 2006: 29–31, 156–159; Hirvonen & Puustinen 2008: 97–112) sekä maaseudun kehittämiseen liittyviä strategioita tai katsauksia (esim. Ponnikas ym. 2014). Systemaattisemmin mökkeilyn tulevaisuutta tarkastelleet Kati Pitkänen ja Mia Vepsäläinen (2008) tunnistivat suomalaisesta mediakeskustelusta neljä mökkeilyn tulevaisuuteen ja kehittymiseen liittyvää trendiä. Näitä ovat kakkosasumisen yleistyminen, mökkeilyyn liittyvien arvojen muuttuminen kohti liikkuvampaa ja turismia muistuttavaa mökkeilyä, vapaa-ajan asumisen alueellinen erilaistuminen sekä mökkeilyn kansainvälistyminen.

Näiden kehityssuuntien lisäksi on esitetty kiinnostuksen vaihtoehtoisia mökkeilytapoja kohtaan lisääntyvän muun muassa varallisuuden ja vapaa-ajan lisääntymisen myötä, jolloin perinteisen mökkikulttuurin nähdään saavan rinnalleen uudenlaisia vapaa-ajan asumisen muotoja (Aho & Ilola 2006: 29–31, 156–159; Hirvonen & Puustinen 2008: 98). Jukka Hirvonen ja Sari Puustinen (2008: 53–57) selvittivät suomalaisten mökkeilynäkemyksiä tarkastelevassa tutkimuksessaan informanttiansa kiinnostusta erityyppisiin vapaa-ajan asuntoihin, ja vaikka tulosten mukaan yli 60 prosenttia valitsisi rantamökin, saivat myös muunlaiset asumismuodot kannatusta. Esimerkiksi 15 prosenttia vastaajista piti lomakylässä lähellä harrastuspalveluja sijaitsevaa mökkiä parhaana tai kiinnostavana ja viidennes voisi harkita sitä (ks. myös Tuulentie 2007). Toisena vaihtoehtoisena mökkeilytapana esitetty siirtolapuutarhamökki puolestaan kiinnosti kuutta prosenttia vastaajista ja 12 prosenttia voisi harkita sitä. Kirjoittajat pitivät vastaajien kiinnostusta siirtola-

puutarhamökkeilyyn merkittävänä ottaen huomioon siirtolapuutarhamökkien pienen osuuden (noin 1 %) vapaa-ajan asuntojen kokonaismäärästä.

Myös Aho ja Ilola (2006: 49, 159) pitävät siirtolapuutarhamökkeilyä perinteisenä ja uudella tapaa kiinnostavana vapaa-ajan asumisen vaihtoehtona, vaikka näkevät sen merkityksen maaseudun kehittämisen kannalta vähäiseksi. Koska siirtolapuutarhat ovat perinteisesti sijainneet joko kaupunkialueella tai sen välittömässä läheisyydessä, on näkökulma perusteltu. Viime vuosien aikana perinteinen siirtolapuutarha-asuminen on kuitenkin saanut rinnalleen uudenlaisia sovelluksia, joissa pienviljelyn ja puutarhanhoidon sijasta korostetaan laadukasta vapaa-ajan asumista tai loma-asumista. Merkittävin ero vapaa-ajan asumista korostavissa mökkikylissä siirtolapuutarhakieliin verrattuna on, että monet niistä sijaitsevat kaupungin läheisellä maaseudulla luonnon keskellä, usein järven rannalla. Tällaisia ovat muun muassa Kangasniemen siirtolapuutarha ja Karkun puutarhakylä. Ne eivät ole perinteistä metsässä tai rannalla tapahtuvaa mökkeilyä eikä siirtolapuutarhamökkeilyä, vaan jotain muuta.

Artikkelin tavoitteena on perehtyä tarkemmin tämänkaltaiseen siirtolapuutarhakonseptin mukaiseen modernisoituun mökkeilyilmiöön esimerkiksi mökkeilyn muuttumisesta ja selvittää, millaisesta mökkeilystä siinä on kyse. Artikkelin aineiston muodostaa tapaustutkimus, joka kohdistuu siirtolapuutarhamökkeilyn periaatteille rakentuvaan moderniin puutarhakylämökkeilyyn Kuortaneella. Artikkelissa tarkastellaan Kuortaneen puutarhakylästä alustavasti tontin varanneiden näkemyksiä ja mökkeilyodotuksia uudenlaisessa mökkeily-ympäristössä. Aineisto on kerätty ja raportoitu Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin Muuttuvat mökkeilytyylit ja maaseudun palveluympäristön modernisoituminen -tutkimuksen yhteydessä (Rantanen 2014b).

Mökkeilyn muutokset näkyvät mökkeilytyyleissä

Suomalaista kesämökkeilyä väitöskirjassaan tutkinut Olli Vuori (1966) erottaa suomalaisessa mökkeilyn kehityksessä kolme kautta. Niistä ensimmäinen, eli varhaiskausi, sijoittuu 1900-luvun

vaihteeseen, jolloin kesäasuminen oli vain harvojen ulottuvilla. Toinen kausi, vakiintumiskausi, sijoittuu maailmansotien väliseen ajanjaksoon, jolloin huviloiden lukumäärä kasvoi ja ne olivat aikaisempaa vaatimattomampia ja pienempiä. 1930-luvulla kesäasunnon omistaminen ei ollut enää eliitin yksinoikeus vaan omistajia löytyi keskiluokasta ja työväestäkin. Toisen maailmansodan jälkeen mökkeilyn kehityksessä siirryttiin mökkeilyn yleistymisen myötä kolmanteen vaihteeseen, jota Vuori nimittää mökkeilyn joukkokaudeksi. Kesämökkeily oli demokratisoitunut entisestään ja oli entistä useamman ulottuvilla. 1960-luvulle tultaessa Suomessa ylittyi 100 000 mökin rajapyykki, ja rakentaminen vain kiihtyi. Sotien jälkeen rakennetut mökit olivat vaatimattomia, ja entistä suurempi joukko suomalaisia pystyi hankkimaan itselleen kesäpaikan. Kesämökkien tilastoiminen aloitettiin 1970-luvulla ja silloin mökkien lukumäärä oli kasvanut jo lähelle kahtasataatuhatta. Mökkien varustelutaso oli nousussa ja mökkien käyttö oli muuttumassa kesäkäytöstä kohti ympärivuotista vapaa-ajan asumista. Mökkirakennuskanta kasvoi nopeasti vielä 1980-luvulta 1990-luvulle, jolloin mökkien lukumäärä kasvoi 46 prosenttia kymmenen vuoden aikana. Uudisrakentamisen lisäksi yhä useampia vakituksia asuntoja on muutettu vapaa-ajan asumiskäyttöön, vaikka ne eivät virallisesti vapaa-ajan asuntoja olisikaan. (Vuori 1966: 35–48; Aho & Ilola 2006: 21–23; Tilastokeskus 2007; Pitkänen 2011: 57–60; Tilastokeskus, Rakennukset ja kesämökit 2012.)

Kesämökkikannan nopea kasvu myötäilee 1960-luvun yhteiskunnallista rakennemuutosta, jolloin moni suomalainen muutti maaseudulta kaupunkiin työn perässä ja hankki itselleen kesäpaikan, jonne mentiin jokaisen vapaahetken koittaessa. Vaikka uusien mökkien lukumäärä on vähentynyt koko 2000-luvun ajan, ei mökkeilyn suosio silti tunnu laantuvan. Mökkeily on käytännössä muuttunut lähes koko kansan oikeudeksi. (Aho & Ilola 2006: 21–23; Tilastokeskus 2007; Tilastokeskus, Rakennukset ja kesämökit 2012.) Tämän vuoksi Aho ja Ilola (2006: 23) pitävät perusteltuna täydentää Olli Vuoren esittämää kolmea mökkeilyn kehityskaarta lisäämällä siihen neljännen, mökkeilyn monimuotoisuutta korostavan

kauden, jota he kutsuvat kattavuuden vaiheeksi.

Nykyisessä kattavuuden vaiheessa mökkeily on laaja-alaisempaa, monimuotoisempaa ja täyteläisempää kuin koskaan aikaisemmin (Aho & Ilola 2006: 23), mikä näkyy muun muassa erilaisina mökkeilytyyleinä. Mökkeilyn suosion ajatellaan usein heijastavan suomalaisten kaipuuta maaseudulle ja halua palata juurilleen (ks. esim. Aho & Ilola 2006: 16–18; Hirvonen & Puustinen 2008: 108). Nämä ovat epäilemättä erityisesti suurten ikäluokkien mökkeilymotiveja (esim. Juntto & Vilkkio 2005: 137–139; myös Pitkänen & Kokki 2005:141–142). On kuitenkin mahdollista, että mökkeilytyylin muotoutumiseen vaikuttaa enemmän mökkeilijän elämäntilanne tai -vaihe kuin sukupolvien väliset erot mökkeilyyn suhtautumisessa, toteavat Pitkänen, Puhakka, Semi ja Hall (*painossa*) tuoreessa 15–30-vuotiaiden mökkeilyä selvittäneessä artikkelissaan, sillä nuoret jatkavat mökkeilyä usein samoin tavoin kuin vanhempiensa. Syynä saattaa olla, että nuorilla ei elämäntilanteestaan johtuen ole mahdollisuuksia tai aikaa hankkia ja ylläpitää omia mökkejä, jolloin heille ei ole voinutkaan syntyä omanlaista mökkeilytyyliä.

Aikaisemmat tutkimustulokset elämäntilanteen vaikutuksesta mökkeilyyn vahvistavat ajatusta siitä, että vanhemmat ikäluokat tulevat eläköitymisensä jälkeen viettämään entistä enemmän aikaa mökillä (Rantanen ym. 2009) ja että nuoret viettävät vanhempia ikäluokkia enemmän aikaa useammalla kuin yhdellä mökillä (Sievänen & Neuvonen 2011: 53; myös Hirvonen & Puustinen 2008: 99). Tutkimuksissa on viitteitä myös siitä, että halu tehdä asiat itse palvelujen ostamisen sijaan on yksi merkittävimmistä mökkeilytyylejä erottavista tekijöistä. Suhtautuminen omatoimisuuteen liittyy osaksi mökkeilijäsukupolven arvoihin ja osaksi elämänvaiheeseen: on esimerkiksi todennäköistä, että mökkeilijöiden ikääntyessä palveluiden käyttö mökillä lisääntyy. (Rantanen & Hyyryläinen 2012; Rantanen 2014a: 77–81.)

Mökkelyssä tapahtuvat muutokset näkyvät muun muassa mökkien ulkonäössä, varustelutasossa ja sijainnissa (esim. Pitkänen 2012). Mökkeilijöiden mökkeilymotiivit, elämänvaiheet ja -tilanteet, mökin taso ja varustelu sekä käytön useus ovat esimerkkejä tekijöistä, jotka vaikuttavat siihen, millaiseksi

mökkely muodostuu. Mökkeilytyylejä muuttavat ja monipuolistavat myös uudenlaiset mökkeilyn muodot. Tässä artikkelissa tarkastelemme mökkeilyn muutosta uudenlaista mökkeilyä edustavan puutarhakylämökkelyn näkökulmasta mökkeilyyn liittyvien puhetapojen jäsentämisen kautta.

Aineisto ja menetelmät

Artikkelin aineiston muodostaa Kuortaneen puutarhakylään kohdistuva tapaustutkimus. Kuortane on noin 4 000 asukkaan kunta Etelä-Pohjanmaalla, joka ei ole erityisen vilkasta mökkeilyaluetta. Mökkien vähäisyys johtuu osaksi luonnonympäristöstä, sillä Etelä-Pohjanmaan maisemaan kuuluu avara lakeusmaisema peltoineen ja metsineen mutta ei juurikaan suuria luonnonvesistöjä. Tarkastelun kohteena oleva Kuortane on sikäli erityisasemassa, että se sijaitsee Etelä-Pohjanmaan viidenneksi suurimman järven eli Kuortaneenjärven ympärillä. Kuortaneenjärven ympäristö on valtakunnallisesti arvostettua kulttuurimaisema-aluetta, joka on ymmärrettävästi myös vapaa-ajan asumisen suosiossa. Kuortaneen mökkimäärä on seurannut melko tarkkaan yleistä mökkirakentamisen kehitystä ja on nyt 2000-luvun aikana tasoittunut ja hiljentynyt. Syynä ei ole ainoastaan uudisrakentamisen hiljentyminen, vaan myös mökkitonttipula. Vuoden 2013 lopussa Kuortaneella oli 743 mökkiä (Tilastokeskus, kuntien avainluvut 2014).

Kuortaneen puutarhakylän ajatuksena on perinteisen siirtolapuutarhamökkelytyylin modernisointi uudenlaiseksi vapaa-ajan asumisen konseptiksi, jossa luodaan kuntaan uudenlaista vapaa-ajan asutusta nykyajan mukavuuksilla varusteltuna. Vastaavanlaisia hankkeita on ollut käynnissä muuallakin, muun muassa Karkun puutarhakylässä Sastamalassa sekä Leskelän puutarhakylässä Siikalatvasa. Siirtolapuutarhojen modernisoidut versiot pohjautuvat monessa asiassa siirtolapuutarhojen alkuperäiseen ideaan, jolla on Suomessa pitkät perinteet. Ensimmäiset siirtolapuutarhat on perustettu Suomeen jo 1900-luvulla ja osa niistä toimii edelleen. Siirtolapuutarhojen kantavana ajatuksena on puutarhaviljely, joka toteuttaa monia nykypäivän trendejä luonnonmukaisesta ruoan tuotannosta ja ekologisuudesta lähiruokaan. Puutarhakylien

tarkoituksena ei ole keskittyä niinkään puutarhaan tai sen viljelyyn, vaan luoda hyvät puitteet vapaa-ajan asumiselle.

Kuortaneen puutarhakylä on suunniteltu sijoitettavaksi Kuortaneenjärven rannalle Kuortaneen kirkonkylän viereen. Alustavissa piirustuksissa mökkialueelle on suunniteltu 70 vuokratonttia. Alueelle rakennetaan kunnallistekniikka, joka mahdollistaa mökkien nykyaikaisen varustelutason sekä ympärivuotisen asumisen. Hanke aloitettiin esiselvityksellä vuoden 2010 lopussa, josta se on edennyt mökkitonttien koevaraamiseen talvella 2011. Puutarhakyläkonsepti osoittautui suosituksi, sillä tonttien koevarauksessa miltei kaikki alueelle suunnitellut tontit merkittiin. Hankkeen toteutus on kuitenkin viivästynyt puutarhakylän paikan luontoarvoihin ja eläimistöön liittyvien erimielisyyksien vuoksi.

Aineisto

Artikkelin empiirisen aineiston muodostavat Kuortaneelle suunnitteilla olevasta puutarhakylästä tontin alustavasti varanneiden henkilöiden tai perhekuntien haastattelut, joita tehtiin 15. Puutarhakylästä tontin varanneiden näkemyksiä selvittämällä saatiin nimenomaan odotusarvoihin perustuva kuva mökkeilyyn sisältyvistä merkityskokonaisuuksista, jotka heijastavat puutarhakylämökkeilyyn liittyviä toiveita, asenteita ja motiiveja paremmin kuin esimerkiksi haastatteleamalla valmiissa puutarhakylässä mökkeileviä, joiden näkemykset mökkeilystä rakentuisivat todennäköisesti enemmän käytännön seikkoihin kuin puutarhamökkeilyn konstruktiioon. Puutarhakylästä alustavasti tontin varanneiden voidaan ajatella suhtautuvan uudella tavalla mökkeilyyn ja tuottavan näin uutta tietoa ja näkemyksiä mökkeilystä (vrt. Rask 2008).

Haastateltavien valinta tehtiin tonttien varauslistalta, jossa oli varaajan nimen lisäksi vain yhteystiedot. Siksi valinnoissa ei voitu kiinnittää huomiota esimerkiksi siihen, että haastateltaviksi valikoituisi eri sukupolvien edustajia. Sen sijaan haastateltavat valittiin heidän asuinpaikkojensa perusteella, jotta aineistoon saataisiin eri alueilla asuvien varaajien näkemyksiä. Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluina, joiden teemat käsitteli-

vät haastateltavan taustan (elämäntilanne, nykyinen asuminen, syyt puutarhakylästä tontin varaukseen, aikaisemmat kiinnikkeet alueelle sekä aikaisemmat kokemukset mökkeilystä) lisäksi suunnitteilla olevan mökin rakentamista, suunniteltua ajan viettämistä mökillä, näkemyksiä puutarhakylähankkeen prosessista, odotuksia vapaa-ajan viettämiselle Kuortaneella sekä odotuksia Kuortaneen kuntaa ja toisia mökkeilijöitä kohtaan, näkemyksiä palveluiden käytöstä ja ajatuksia paikalliseen yhteisöön osallistumisesta. Haastattelut äänitettiin ja litteroitiin. Analyysivaiheessa käytettiin tekstimuotoisen aineiston ATLAS.ti -analyysiohjelmaa.

Haastateltavat luokiteltiin heidän tämänhetkisen elämäntilanteensa mukaan, jotta saataisiin käsitys siitä, millaisia ryhmiä konseptin mukainen mökkeily kiinnostaa. Luokkia muodostui neljä:

- eläköitymässä olevat
(5 haastateltua henkilöä tai perhekuntaa)
- aikuisperhe
(4 haastateltua henkilöä tai perhekuntaa)
- lapsiperhe
(3 haastateltua henkilöä tai perhekuntaa) sekä
- yksin asuvat
(3 haastateltua henkilöä tai perhekuntaa).

Eläköitymässä olevista osa on jo eläköitynyt, osa-aika eläkkeellä tai vielä mukana työelämässä, mutta eläköitymässä viiden vuoden sisällä. Iältään he olivat noin 60-vuotiaita. Kaikilla oli aikuisia lapsia ja lastenlapsia. Aikuisperhe koostuu työelämässä mukana olevista, noin 45–55-vuotiaista pariskunnista, joilla on vielä useita aktiivisia työvuosia jäljellä. Osalla haastateltavista oli aikuisia lapsia. Lapsiperheitä edustivat haastateltavat, joilla on alaikäisiä kotona asuvia lapsia. Haastateltavat ovat mukana työelämässä ja iältään 35–50-vuotiaita. Viimeinen luokka on yksin asuvat tai yksinhuoltajat, jotka olivat noin 50–60-vuotiaita. He ovat aktiivisesti mukana työelämässä ja kahdella heistä on aikuisia tai lähellä täysi-ikäisyyttä olevia lapsia.

Varaajista viisi asuu tällä hetkellä kerrostalossa, seitsemän omakotitalossa ja kolmella asumismuotona on paritalo tai rivitalo. Suurin osa (yhdeksän varaajaa) asuu Kuortaneen lähikunnissa. Tämä pätee erityisesti lapsiperheiden sekä aikuisperheiden kohdalla, joista yhtä poikkeusta lukuun ottamatta

kaikki asuvat noin 40 kilometrin säteellä Kuortaneesta. Moni mainitseekin lyhyen mökkimatkan mahdollistavan sen, että mökillä saattaa käydä pikaisesti iltasella saunomassa tai muuten vain iltaa viettämässä. Kolmella varaajalla matkaa Kuortaneelle kertyy 40–100 kilometriä. Pisintä mökkimatkaa, eli 100–300 kilometriä suuntaansa edustavat pääasiassa eläköitymässä olevat (kolme varaajaa), joilla on aikaisempia sukujuuria Kuortaneella tai muualla Etelä-Pohjanmaalla. He suunnittelevat käyttävänsä mökkiä tukikohtana, josta käsin voivat vierailla tuttavien ja sukulaisten luona ja palata omalle mökille nukkumaan.

Analyysi

Aineiston analyysia ohjaa sosiaaliseen konstruktio-nismiin perustuva käsitys siitä, että ihmiset tuottavat todellisuuden ajattelullaan ja toiminnallaan jäsentäessään ympäröivää maailmaa (Berger & Luckmann 1994). Lähtökohtana on ajatus siitä, että kieli on väline, jonka kautta asiat ja esineet saavat merkityksiä. Tutkittava todellisuus muodostuu niistä tavoista, joilla asioista puhutaan ja tuotetaan merkityksiä. Kielen kautta tuotetut merkitykset muodostavat merkityskokonaisuuksia, jotka muodostuvat sosiaalisten käytäntöjen osana. Erilaisia merkityskokonaisuuksia nimitetään tässä diskursseiksi, jotka rakentavat todellisuutta jollain tietyllä tavalla. Kieli ei niinkään kuvaa kohdettaan vaan muodostaa jonkin version asioista. Tutkimuksen kohteena ovat ne tavat, joilla toimijat kuvaavat ilmiötä ja nimeävät niille syitä. (Jokinen ym. 1993: 18–29; Eskola & Suoranta 1996: 105–110; Jokinen ym. 1999: 17–21.) Analyysin tavoitteena on tunnistaa haastatteluaineistosta erilaisia mökkeilyyn liittyviä merkityskokonaisuuksia eli diskursseja ja tarkastella sitä, minkälaisia merkityssisältöjä tontin varanneet puheessaan tuottavat mökkeilylle.

Aineiston analyysi aloitettiin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, jotta saataisiin käsitys siitä, mitä puutarhakylästä tontin varanneet puhuivat mökkeilystä puutarhakylässä. Tämän jälkeen aineistoa luettiin mökkeilyyn liitettyjen merkityssisältöjen näkökulmasta ja tunnistettiin erilaisia puhetapoja, joilla haastateltavat rakensivat ja jäsensivät mökkeilyä omasta tai perheensä näkökulmasta.

Puhetapojen muodostamien merkityskokonaisuuksien hahmottamisen kautta muodostuneiden diskurssien avulla muodostettiin tulkinta mökkeilyyn ulottuvuuksista, joita haastateltavat tuottivat suhteessa mökkeilyyn. Aineistosta tunnistettiin kolme mökkeilyyn erilaista luonnetta painottavaa jäsenystä, jotka johtavat erilaisiin mökkeilytyyleihin. Johtopäätösluvussa pohditaan tarkemmin, mitä ne kertovat mökkeilyn muutoksesta yleisemmin.

Puutarhakylämökkeily mökkeilyn muutoksen peilinä

Puutarhakylästä tontin varanneiden puheesta tunnistettiin neljä puutarhakylämökkeilyä jäsentävää merkityskokonaisuutta eli diskurssia, jotka on nimetty työleiridiskurssiksi, sosiaalseksi diskurssiksi, ympäristödiskurssiksi ja monipaikkaisuusdiskurssiksi.

Puutarhakylämökkeilystä puhuessaan haastateltavat tukeutuivat monessa kohdin omiin aikaisempiin kokemuksiinsa mökkeilystä tai käsityksiinsä siitä, millaista niin kutsuttu perinteinen tai tavallinen mökkeily on ja rakensivat puutarhamökkeilyä siihen tukeutuen. Puutarhakylästä tontin alustavasti varanneilla ei ollut aikaisempia kokemuksia nimenomaan puutarhakylämökkeilystä, mutta siirtolapuutarhamökkeily oli tuttua kahdelle haastateltavalle. Kuudella on aikaisempia omakohtaisia kokemuksia mökkeilystä joko omalla tai vanhempien mökillä, ja kolme on mökkeillyt aikaisemmin sukulaisten mökeillä tai vuokramökeissä. Kahdella haastateltavalla perhekunnalla on käytössään lomaosake tai vastaava pohjoisen hiihtokeskuksissa. Neljällä ei ole ollut näihin verrattavia kokemuksia mökkeilystä.

Työleiridiskurssi

Haastateltavat jäsensivät puutarhakylämökkeilyä ensisijaisesti suhteessa perinteiseen mökkeilyyn tai käsityksiinsä siitä, mitä perinteinen mökkeily tarkoittaa. Diskurssit rakentuivat monissa kohdin neogaatioiden kautta kohdistuen asioihin, joita mökkeilyltä ei enää kaivata. Eroa perinteiseen mökkeilyyn rakennettiin muun muassa sukupolvien välisillä suhtautumiseroilla. Puutarhakylästä tontin varannut mies kuvaa lapsuudenaikaisia kokemuksiaan

mökkeilystä seuraavasti:

Mä oon ollut semmoisessa perheessä kasvanut, että sit se kesämökki on ollut henki ja elämä. Määrätylle ikäpolvelle varsin on ollut se, että se kesämökki on sitten henki ja elämä ja sitä vaalitaan todella valtavasti ja sit se tekee tietenskin sen, että siellä kovasti kaikkea puuhataan. (Lapsiperhe)

Haastateltavana oleva mies liittää innokkaan mökkeilyn, tai suorastaan mökkifanaattisuuden, määrätyn sukupolven ominaisuudeksi ja viittaa sillä vanhempiinsa. Koska haastateltava itse on noin 45-vuotias, ovat hänen vanhempansa syntyneet todennäköisesti 1940- tai 1950-luvulla ja kuuluvat siten sotien jälkeen syntyneisiin suuriin ikäluokkiin. Suurten ikäluokkien mökkeilyä on tutkittu Suomessa verrattain paljon, sillä he ovat olleet pääasiallisena vastaajajoukkona monessa mökkeilyä ilmiönä selvittäneessä tutkimuksessa (esim. Pitkänen & Kokki 2005: 22–23; Aho & Ilola 2006: 55). Anneli Juntto ja Anni Vilkkio (2005: 137–139) tarkastelevat mökkeilyä nimenomaan suurten ikäluokkien näkökulmasta ja toteavat sen olevan omavaraisuutta painottavaa ja sankarillista: mökkielämää sävyttää itsetekeminen ja asioita tehdään samaan tapaan kuin on aina ennenkin tehty. Itsetekeminen on ilmiö, jonka on havaittu olevan voimakkaasti sukupolvisidonnainen ilmiö (Rantanen ym. 2009; myös Rantanen & Hyyryläinen 2012; Rantanen 2014a: 79–81). Tämä käsitys saa vahvistusta, kun haastateltavana ollut mies jatkaa pohdintaansa tehden selvän eron omien ajatustensa ja vanhempiensa käsityksen välille:

— — kyllähän se aikamoinen työmaasiirtola on. Tietysti kuinka sen haluaa nähdä, mut — — mun tyyppiselle ihmiselle, mä en oo mikään nikkaroiija ja tavallaan se, että mun pitäis koko ajan jotain jotakin väsäätä, rakentaa tai purkaa tai jotakin tehdä — — Toki mä nautin siellä kesämökillä olosta ja ikävöinkin sitä aikaa silleen, että on ihan se, mutta kyllä mä mietin meidän perheen tän hetkistä ajatusmaailmaa ja mitä meillä harrastetaan ja tehdään asioita niin kyllä mä näkisin, että kyl semmoinen oikein peruskesämökki, niin emmä usko että se olis se meidän juttu kumminkaan. — — Täs mä näen kuitenkin semmoisen, että tää on jo, tää [puutarhakylämökki] on meille sopivampi ratkaisu siinä mielessä. (Lapsiperhe)

Hän perustelee puutarhakylämökin valintaa myös perheen elämänvaiheella. He ovat vaimon

kanssa kiireisiä ja tekevät paljon ansiotyötä. Mökillä aikaa halutaan viettää perheen parissa tekemällä asioita, joista kaikki perheenjäsenet nauttivat. Heidän perheellään tekeminen kohdistuu Kuortaneen tarjoamiin vapaa-ajanviettomahdollisuuksiin. Perinteiseksi mielletyssä mökkeilyssä puuhastelu ja rakennusprojektit muodostavat usein osan mökkeilyn viehätystä (esim. Alasuutari & Alasuutari 2010: 37–55), mutta puutarhakylästä tontin varanneiden puheessa se kääntyi enemmän rasisiteeksi. Haastateltavien puheessa perinteistä mökkeilyä sävyttää puhunta työleiristä, joka vie kaiken vapaa-ajan, on sitovaa ja vaivalloista. Osa haastateltavista on saanut tarpeekseen tällaisesta tavasta mökkeillä, mikä ilmaistaan suorasukaisesti:

Meillä on ollut oma kesämökki, joka myytiin viis vuotta sitten. Se, sinne oli joka kesäksi joku projekti. Se piti kiinni, aina täytyi käydä kattomassa, onko siellä kaikki kunnossa. Työllistikö se liikaa, vai senkö takia siitä luovuttiin? Ei haluttu sellaista, mistä pitää koko ajan murehtia. (Eläköitymässä oleva pariskunta)

No siis se [puutarhamökkeily] olisi vaan olemista. Tai siis enempi vaan olemista ettei mitään työleiriä. Että esimerkiksi en aikoi laittaa sinne porkkanapenkkiä enkä perunaa. Enkä tämmöistä, että voisin ehkä laittaa omenapuun tai jonkun tämmöisen hedelmäpuita, mutta en mitään semmoista, mitä pitää olla koko ajan vahtimassa ja kastelemaassa. (Yksin asuva)

Puutarhakylämökkeilyyn liittyvissä näkemyksissä mökkeilyn helppous ja vaivattomuus syntyy mökin hyvällä varustelutasolla ja luontevalla palveluiden käytöllä osana mökkeilyä:

Mä näen sen, että on sellaisiakin mökkejä ollut, että vetet on pitänyt kantaa ja puut pilkkoa, niin jollakin lailla ajattelo, että vapaa-aika on rajallista niin ei halua sellaista työleirille menoa, jotta haluaa nauttia siitä, että jos naapurin Vesa tuo traktorin kauhalla tuo, kippaa polttopuut suoraan puulatoon niin se on nyt, on niitä joskus kiva heitellä muutenkin, mutta se ei oo se rasite — — mökkeilystäkin voi tehdä helpompaa ja puutarhakylä on mun mielestä sellainen, että — — se ei oo sellainen työleiri — —. (Lapsiperhe)

Vaikka itsetekemisen traditio on syvällä suomalaisessa mökkikulttuurissa, on se vähitellen muuttamassa muotoaan. On huomattu, että nekin mökkeilijät, jotka painottavat itsetekemistä osana mökkeilyään, käyttävät enenevästi palveluja mökillä

ollessaan (Rantanen 2014a: 79). Sama ilmiö oli havaittavissa myös puutarhakylästä tontin varanneiden puheessa. Vaikka he luonnehtivat mökkeilyään itsetekemiseksi, sekoittui siihen ikään kuin varkein palveluiden käyttöä: puutarhakylässä todennäköisesti suuri osa rakennus-, kunnostus- ja huoltotoista hankittaisiin ostopalveluina itsetekemisen sijaan. Myös muu tekeminen haettaisiin usein lähiympäristöstä sen sijaan, että ”jokavuotinen mökkiprojekti” pitäisi huolen ajankäytöstä.

Mökin keskeinen tarkoitusperä ei silti ole muuttunut. Kuten perinteisessä mökkeilyssä, myös puutarhamökkeilyssä mökkeilyn funktiona on rentoutuminen, arjesta irrottautuminen, vaihtelun hakeminen ja niin edelleen, joiden kautta mökiltä haetaan niin kutsuttua toista todellisuutta (vrt. esim. Ahlqvist 2009: 161; erityisesti myös Alasuutari & Alasuutari 2010: 10–26). Perinteisessä mökkeilyssä kaupunkiympäristöstä irrottaudutaan muun muassa mökkipuuhastelulla ja erilaisella, usein alkeellisemmalla, asumisella (mm. Pitkänen & Vepsäläinen 2005: 161–185; Ahlqvist 2009: 161–162). Puutarhakylään rakennettavien mökkien varustelutaso tulee olemaan alun perin hyvä alueelle rakennettavan kunnallistekniikan myötä, joten sen kautta toiseen todellisuuteen siirtymistä ei juurikaan luonnehdittu. Perinteisellä mökillä puuhastelu ja touhuaminen työn vastapainona on puutarhakylästä tontin varanneiden puheessa muuttunut toisenlaiseksi tekemiseksi:

– joskus aikaisemmin sinne mökille oli ihan kiva mennä ja puuhastella siellä ja grillata ja tehdä sellaisia juttuja, mutta nyt keskittyy enemmän siihen muunlaiseen hyvään oloon. Joka tosin mulla tarkoittaa aika paljon sellaista ulkoilua ja liikumispuolta –. (Yksin asuva)

Työleiridiskurssissa haastateltavat rakentavat puheellaan kuvaa perinteistä mökkeilyä kevyemmästä vapaa-ajan viettotavasta. Puutarhamökkeily ei ole yhtä velvoittavaa, sitovaa tai vaivalloista kuin perinteiseksi koettu mökkeily.

Sosiaalinen diskurssi

Mökkeilyyn liittyvä sosiaalisuus ei ole erityisen uusi piirre (esim. Pitkänen & Vepsäläinen 2005: 169–174; Alasuutari & Alasuutari 2010: 69–75).

Perinteisessä mökkeilyssä sosiaalisuus kohdistuu pääosin mökkeilijän perhe-, suku- tai ystäväpiiriin kun puutarhakylän kontekstissa se kiinnittyy erityisesti toisiin mökkeilijöihin. Puutarhakylään olennaisesti kuuluva vuorovaikutus ja muiden mökkeilijöiden fyysinen läheisyys nähtiin tekijänä, joka asettaa tiettyjä vaatimuksia mökkeilylle. Puutarhakylämökkeily ei sovi kenelle tahansa, sillä tällaiseen yhteisöön hakeutuminen edellyttää toisten huomio- oon ottamista, sosiaalisuutta ja halua tehdä asioita muiden kanssa, mikä erottaa puutarhamökkeilyn perinteiseksi koetusta mökkeilystä:

– muille mökkeilijöille tietysti ne odotukset on tietysti sitä, että ne ymmärtäis sen, että tää ei oo ihan perinteinen tapa mökkeillä. Että siellä pitää aina ottaa huomioon toiset. (Yksin asuva)

Yhdessä tekeminen, talkoot, mökkinaapureihin tutustuminen ja niin edelleen tuovat puutarhakylämökkeilyyn paljon erilaista tekemistä verrattuna perinteiseen mökkeilyyn: ”Että se voi olla sellaista rikkaampaakin mökkeilyä verrattuna tavalliseen mökkeilyyn, sisältöä voi olla enemmän” (Lapsiperhe). Mökkeilyyn liittyvä sosiaalisuus ei siis ole huono asia:

– tiedän meidänkin ystäväissä monia, jotka ei voisi kuvitella- kaan, että ne haluaa sen mökin jostain, missä on varmasti riittävä välimatka seuraavaan, ettei näy eikä kuulu. Mutta emmä tiedä, emmä siinä pelkästään huonoa nää. Että tietysti se oma rauha on mukavaa, mutta onhan se kiva, että siinä on vähän sosiaalista elämääkin ympärillä. Ja varsinkin kun ikää tulee. Mä luulen, että ehkä se vaan lisääntyy semmoinen sosiaalisuus ja tavallaan, että kaipaa sitä elämää ympärille. Luulisin. (Aikuisperhe)

Sosiaalisen vuorovaikutuksen ulottuvuutena on turvallisuus, joka kohdistuu sekä omaisuuteen että henkilöön. Mökkinaapuri varmasti ilmoittaa, jos omalla mökillä on tapahtunut jotain sellaista, mistä olisi hyvä olla tietoinen. Mökkikylässä mökit ovat paremmin turvassa ilkeivallantekijöiltä kuin yksinäisellä paikalla keskellä metsää sijaitsevat mökit. Toisten läheisyys tuo turvaa myös siihen, jos mökillä sattuu tapaturma tai muu vahinko: tarpeen vaatiessa apu on lähellä. Läheisyys ja läsnäolo mahdollistavat myös sellaisten ryhmien mökkeilyn, jotka eivät ole perinteiseen mökkeilyyn

voineet tai uskaltaneet ryhtyä:

Kun mä oon tällaisesta siirtolapuutarhamökistä haaveillut monta vuotta just sen takia kun mä oon yksinäinen ihminen, niin mä en halua enkä uskalla olla yksin missään mökissä met-
tän keskellä. (Yksin asuva)

Toisaalta yhdessäoleminen ja tiiviin rakentami-
sen kääntöpuolena on häiriöiden pelko. Sosiaali-
suus saattaa kääntyä itseään vastaan, jos alueella il-
menee toistuvasti järjestyshäiriöitä, metelöintiä ja
juhlintaa. Tämän vuoksi varaajat pitävät tärkeinä
yhteisesti sovittuja sääntöjä, joilla mökkeilyyn liit-
tyvää sosiaalisuutta voidaan hallita: ”Jokku säännöt
pitää olla, se on yhteisö. Se ei oo kenenkään yksi-
tyinen huvila.” (Aikuisperhe)

Toisin sanoen, omalla yksityisellä mökillä saa
olla miten tahtoo, mutta yhteisössä sosiaalisuudella
pitää olla rajat. Sosiaalisuuden myötä puutarhakyl-
lästä tontin varanneet luopuvat osasta mökkeilyyn
perinteisesti kuuluvasta itsemääräämisoikeudesta.
Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan tässä esimer-
kiksi perinteiseen mökkeilyyn kuuluvaa oikeutta
käyttää mökillä kuluneita verkkaireita tai oikeutta
rakentaa omalla tontillaan tietyissä puitteissa mitä
haluaa (Juntto & Vilkkio 2005: 139; myös Alasuutari & Alasuutari 2010: 44–47, 90–94). Toinen
vastaavanlainen myönnytys on osittainen luopu-
minen yksityisyydestä. Ranta ei ole vain oman per-
heen käytössä, alueella liikkuu paljon muitakin
ihmisiä, tiloja ja rakennuksia täytyy jakaa muiden
kanssa. Sitä ei kuitenkaan koeta ongelmaksi. Yksi-
tyisyyttä löytää omasta mökistä ja puutarhasta niin
halutessaan. Sosiaalisuus on säädeltävissä:

Elikkä mä katselin sitä karttaa sillä silmällä, että mulla on siel-
lä yksityisyyttä ja voin olla sivussa mutta sitten mä voin olla
myös mukana, elikkä tämä puutarhakylä sinänsä niin siellä
saa olla mukana jos haluaa –. (Yksin asuva)

Ympäristödiskurssi

Ympäristödiskurssissa tontin varanneet jäsentävät
puutarhakylämökkeilyä suhteessa mökkeily-ympä-
ristöön, puutarhakyläalueeseen sekä Kuortane-
eseen. Puutarhakylä mökkialueena irrottaa mökkei-
lyn ensinnäkin maaseudusta ja toiseksi perinteises-
tä siirtolapuutarhasta:

Jos menisin maalle, niin siellä olisi maalaistaloja, karjaa, eläi-
miä ja peltoaukioita. Näitä kaikkiaan löytyy Kuortaneelta
mutta tästä puutarhakylästä ei tuu semmoinen maaseutu
mieleen. Puutarhakylä on moderni, nykyaikainen mukavuuk-
sin varustettu, jossa on se astianpesukone. (Lapsiperhe)

Onhan se erilainen tavallaan, eihän se oo semmoinen perintei-
nen puutarhakylä tai semmoisen kuvan mä oon ainakin raken-
tanut, että se ei oo mikään semmoinen perinteinen, että kun
puhutaan että sellainen pikkumökki, jossa ei oo mitään ja sit-
ten on vaan se piha, missä kuokitaan. Että ehkä tuo on tuom-
moinen modernimpi puutarhakylä, että se on vaan pieni asun-
toalue. – – Juuri näin, ettei siellä oo salaattia joka nurkalla.
(Aikuisperhe)

Puutarhakylän sijaitseminen Kuortaneella ei ole
kaikille ratkaiseva tekijä, vaan aluetta enemmän
merkitsee sopiva mökkimatkä. He voisivat harkita
puutarhakylää mistä lähikunnasta tahansa noin sadan
kilometrin säteellä. Toisille se, että puutarha-
kylä sijaitsee nimenomaan Kuortaneella, avaa uu-
denlaisia mahdollisuuksia ajan viettämiselle mökil-
lä. Kuortaneella on hyvät harrastus-, liikunta- ja
ulkoilumahdollisuudet, joita puutarhakylästä ton-
tin varanneet suunnittelevat hyödyntävänsä osana
mökkeilyä:

No sanotaanko, että me ei oo varmaan semmoisia, jotta me
jäädään sinne rantaan, että me ei sitä rantamökkiä siinä mie-
lessä rakenneta, että meidän ei aika kulu siellä. Et siinä juuri
ajateltiin, että Kuortane sitten, että siinä vois harrastaa mo-
nenlaisia sitten. Tietenkin siihen tuo järvi liittyy, sillä tavalla
Kuortaneenjärvi siinä on lähellä, että siinä vois kalastella ke-
sällä ja miksei talvellakin, talvikalastusta ja hiihtäminen, hiih-
tämiset Kuortaneella ja keilailuhallit siinä missä on keilattu ja
golf, me on suoritettu nää greencardit, me ei oo vielä varattu,
ostettu sitä, justiin mietitään, että ostetaanko Kuortaneelta.
Nyt sitten sitäkin pohditaan sitten, että näitä, tämän tyypisiä
asioita sitten varmaan. (Eläköitymässä oleva pariskunta)

Oman viehätöksensä Kuortaneelle mökkipaikka-
na tuo se, että Kuortaneenjärvi on hiekkapohjainen
luonnonjärvi, jota kutsutaan Etelä-Pohjanmaan ri-
vieraksikin (Rinne-Koski & Riukulehto 2013).
Myös suunnitellulla puutarhakylän paikalla kir-
konkylän vieressä palveluiden lähellä on vaikutusta
valintaan:

Sieltä on niin kiva kuitenkin, että sä et tarte autoa siellä

perillä. Että todella voit pyörällä mennä sinne keskustaan R-kioskille lottoamaan, voit käydä jätskillä, voit käydä markettissa, et siellä on niin monia peruspalveluita pitkälti. Ei oo vaan joku myymäläauto, josta haet maitopurkin. Ihan kunnon kaupat, tavalliset kaupat, että voit olla siellä pitkäänkin. (Aikuisperhe)

Puutarhakylän sijainti Kuortaneen kirkonkylän vieressä houkuttaa palveluiden käyttöön helpoudellaan, sillä palvelut ovat helposti tavoitettavissa. Erilaiset vapaa-ajan viettoon liittyvät mahdollisuudet tuovat mökkeilyyn toisenlaista sisältöä, harrastamista, liikuntaa ja aktiviteetteja, jolloin mökillä puuhastelu saa rinnalleen uudenlaisia ajanviettopoja. Kaikkia tällainen mökkeily ei kuitenkaan viehätä, vaan puhetavoissa on viittauksia perinteisemmäkin mökkeilyä suosivaan suuntaan:

Se nyt olis sitten tosiaan kesämökki, että lähinnä kesäajan ja vapaapäivien ajan. Että siellä olis riittävästi rauhaa ja sitä luontoahan nyt lähellä on. Sen takia sitä mökille mennään. –
– Koska sehän on juuri se puuhastelu, että tiskataan käsin ja lämmitetään sauna puilla. Että se on sitä mökkeilyn arkipäivää. (Yksin asuva)

Osa haastateltavista ja varaajista todennäköisesti valitsisi mieluummin perinteisen mökkeily-ympäristön ja -tyylin, jos olisi sopiva tonttipaikka ja kustannukset olisivat kohtuulliset. Tästä huolimatta he ovat valmiita tekemään kompromisseja tiettyjen perinteiseen mökkeilyyn liittyvien asioiden, kuten yksityisyyden, sosiaalisuuden tai itsemääräämisen suhteen.

Monipaikkaisuusdiskurssi

Mökkeilyn muutoksen näkökulmasta tarkasteltuna haastateltavien puheessa esiintyi toistuvasti viitteitä siitä, että mökkeily on vaihtumassa koko perheen elämäntavasta eli suhteellisen pysyvistä ja usein toistuvista toiminnoista (Roos 1987: 45) enemmän osaksi asumisen kokonaisuutta.

Osa lähellä Kuortanetta asuvista varaajista suunnitteli käyttävänsä puutarhamökkiä pääasiassa pistäytymispaikkana:

– – eikä tarvis nyt kun ollaan vielä töissä, niin koko kesäloma tehdä siellä jotakin välttämättä, et se loma menis siinä, vaan

se olis just et piipahdettais, voitais olla joskus pidempiäkin aikoja mutta luultavasti ei kovin pitkää. Kyläilyä omalla mökillä. (Eläköitymässä oleva pariskunta)

Osa haastateltavista näki puutarhakylämökin kesäpaikkana, jossa asuminen painottuu kesäaikaan. Muutama lähellä Kuortanetta asuva arveli asumisensa painottuvan kesäisin Kuortaneelle: mökillä voitaisiin asua muutamia viikkoja yhtäjaksoisesti ja käydä sieltä päin töissä. Kaksi varaajaa oli jopa valmis harkitsemaan pysyvää muuttoa alueelle.

Mökkeilyn muotoutuminen elämäntavasta osaksi asumisen kokonaisuutta korostui erityisesti eläköityvien näkemyksissä. Moni heistä asuu tällä hetkellä omakotitalossa, mutta suunnittelee asuimuodon keventämistä kerrostaloasumiseen eläköidyttyään. Tässä elämänvaiheessa puutarhakylä muodostuisi kädet multa -paikaksi, joka täydentäisi kaupunkiasumista:

Ja justin kun mekin ollaan tosiaan alle kymmenes vuoden jäämäs eläkkeelle, jos terveenä olla saadaan, niin kyllä se ihan kivalta tuntuis ajatus, että keventäis tätä asuimuotoa sitten huolettomampaan, menee sitten pariksi viikoksi ulkomaille talvella tai on sitten tuolla. Niin on sitten huusholli, jostei tarte huolehtia eikä oo niin pihatöitä. Sitten kun me vaihdetaan tämä asunto toiseen niin sitten voi ottaa tuollaisen. Ois sen verran kiva olla multaa kysyns alla, että saisi halutessaan tehdä jotain. Tai sitten vaan siellä saunoa ja loikoilla ja lueskella ja pyöräillä ja käydä vähän iltatuinnilla ja aamu-ongella. (Aikuisperhe)

Samankaltaista suhtautumista oli havaittavissa myös lapsiperheen edustajan näkemyksessä:

Mutta siinä on monta tällaista näkökulmaa. Meillä ainakin, et se kun me ei välttämättä sitä omakotitaloa haluta. Sit me haluais semmoinen kesäpaikka, missä me voitais sitten olla ja viettää aikaa. Pitkästi keväältä pitkästi syksyyn. (Lapsiperhe)

Eräs eläköitymässä oleva pariskunta oli ajatellut asiaa vielä pidemmälle: heillä oli suunnitelmassa vaihtaa maaseudulla sijaitseva omakotitalo asuntoon kaupungissa, käyttää puutarhamökkiä paikkana, jossa on mahdollista tehdä puutarhatöitä ja viettää talvet etelän lämmössä Espanjassa.

Monipaikkaisuusdiskurssi osaltaan sekä uusintaa rajanvetoa vakituisen asunnon ja mökin välillä että myös uudelleenmäärittää sitä. Mökkeilyä jäsennetään monessa puhetavassa kaupunkiasumi-

seen nähden. Puhutaan arjesta irrottautumisesta, rentoutumisesta, mökistä henkireikänä ja niin edelleen, jolloin kaupunki ja maaseutu tuotetaan vastakkaisiksi (ks. Alasuutari & Alasuutari 2011: 12, 14–15). Toinen puhetapa suhtautuu maaseutuasumiseen eri tavalla: maaseutuasunto näyttäytyy paikkana, jossa tehdään jotain sellaista, mitä kaupungissa ei voi tehdä. Asumismuodot ovat enemmän toisiaan täydentäviä kuin erottavia. Kolmas puhetapa sekoittaa perinteistä jakoa vakituiseen asuntoon ja mökkiin tavalla, joka on johtanut monella siihen, että rajanveto ykkös- ja kakkosasunnon välillä hämärtyy (esim. Hasu 2012). Asuminen muuttuu alisteisesta rinnakkaiseksi, jolloin voidaan puhua asumisen monipaikkaisuudesta. Monipaikkaisessa asumisessa arki rakentuu useamman kuin yhden asunnon tai asuinpaikan ympärille ja muodostaa sen kautta ehjän asumisen kokonaisuuden osana elämäntapaa. Tällaista elämäntapaa voidaan usean asunnon tai kodin myötä luonnehtia liikkuvaksi, monipaikkaiseksi tai joustavaksi elämäntavaksi (ks. myös Pitkänen & Kokki 2005: 8).

Mökkeilyjäsenysten tuottamat diskursiiviset mökkeilytyylit

Mökkeilyyn liittyvien diskurssien tunnistamisen lisäksi aineistoa tarkasteltiin siitä näkökulmasta, millaista mökkeilyä eli mökkeilytyyliä haastateltavat puheessaan tuottavat. Puutarhakylästä tontin varanneiden tavoista jäsentää puutarhakylässä tapahtuvaa mökkeilyä voidaan konstruoida kolme erilaista puhuntaa, jotka painottavat mökkeilyn erilaisia ulottuvuuksia. Näitä ovat

- perinteinen, puuhasteluun keskittyvä mökkeilytyyli
- yhteisöllisyyteen perustuva mökkeilytyyli ja
- aktiviteetteihin keskittynyt mökkeilytyyli.

Puuhasteluun keskittyvän mökkeilytyylin korostumista haastateltavien puhunnassa selittänee ensinnäkin se, että aineistosta tunnistetut mökkeilyn muutosta ilmentävät diskurssit peilautuvat pääosin perinteiseksi koetusta puuhastelua ja itse tekemistä korostavasta mökkeilytyylistä tai siitä, mitä haastateltavat ajattelevat perinteisen mökkeilyn tarkoittavan. Toiseksi kaikki haastateltavat eivät välttämättä ole etsimässä uudenlaisia mökkeily-

mahdollisuuksia puutarhakylämökkeilyn kautta vaan heidän mökkeilytyylinsä rakentuisi perinteisempään tapaan mökkeillä. Osa puuhasteluun keskittyvää mökkeilytyyliä tuottavista haastateltavista todennäköisesti hankkisi mökin mieluummin jostain muualta kuin puutarhakylästä, jos siihen olisi mahdollisuuksia.

Puuhasteluun keskittyvässä mökkeilyssä tehdään mielellään asioita itse sen sijaan, että käytettäisiin palveluja. Puuhastelu ja hääriily mökillä on tapa irrottautua kaupunkielämästä, eli aikatauluista, kiireen tunnusta ja valmiiksi rakennetusta ympäristöstä. Mökin varustelutaso tulisi olemaan vakituista asuntoa vaatimattomampi; selkeästi mökki, jota käytettäisiin pääasiassa kesäaikaan. Kaupunkiasunnon ja puutarhakylämökin erilaiset ominaisuudet täydentävät toisiaan ja muodostavat yhdessä ehjän asumisen kokonaisuuden.

Puuhasteluun keskittyneessä mökkeilyssä ei olla kovin kiinnostuneita mökkinaapureista. Yhteisön toimintaan osallistutaan tarpeen ja kohteliaisuuden vaatiessa, mutta ei kovin aktiivisesti. Sosiaalisuutta hallitaan korostamalla mahdollisuutta mennä mökkiin ja sulkea ovi perässään. Kuortaneen palvelutarjonta tai vapaa-ajanviettomahdollisuudet eivät ole kovin olennainen osa mökkeilyä.

Yhteisöllisyyttä painottava mökkeilytyyli puolestaan korostaa puutarhakylän sosiaalisuutta ja vuorovaikutteisuutta. Yhteinen toiminta, juhlat, talkoot (eteläpohjalaisittain kökät) tai tapahtumat tuovat mökkeilyyn uudenlaista sisältöä, jonka koetaan tuovan mökkeilyyn lisäarvoa ja rikkautta. Yhteisöllisesti suuntautuneet mökkeilijät ovat kiinnostuneita olemaan tekemisissä muiden mökkeilijöiden kanssa sekä pitävät muiden läheisyyttä turvallisuutta tuovana asiana.

Erityisesti eläkeikää lähestyvät näkivät yhteisöllisyyteen ja sosiaalisuuteen perustuvan mökkeilyn kiinnostavana vaihtoehtona. Työelämästä irrottautuminen jättää jälkeensä sosiaalisen tyhjiön, jota uudenlainen mökkeily täydentää. Aikaisemmin mökkeily toimi henkireikänä ja työelämästä irrottautumisen paikkana, mutta nyt sitä tarvetta ei enää ole. Päinvastoin, puutarhamökkeilyn nähtiin täydentävän sosiaalista vuorovaikutusta osana elämäntapaa ja tuovan siihen uudenlaista sisältöä (vrt. Jyrkämä 2005: 347–361).

Yhteisöllisyyteen ja sosiaaliseen vuorovaikutukseen perustuvaa mökkeilyä voisikin luonnehtia kolmannen iän mökkeilytyyliksi.

Mökkeilymuotona puutarhakylä mahdollistaa uusien vapaa-ajan asukasryhmien mökkeilyn. Puutarhakylämökki on myös yksin asuvien tavoitettavissa, sillä tämänkaltaisen mökin hankinta on huomattavasti edullisempaa kuin mökin rakentaminen omine tontteineen ja infrastruktuurineen. Kustannusten lisäksi perinteisen mökin ylläpito ja kunnostus on haastavaa yksinäiselle ja erityisesti mökkeilijänaiselle. Puutarhakylässä tällaista ongelmaa ei koettu olevan, sillä tarvittavat huoltotoimenpiteet on helppo hankkia esimerkiksi yhteispalveluna. Ehkä vielä tätäkin suurempi asia oli toisten ihmisten läheisyydestä kumpuva turvallisuus, joka mahdollistaa yksin asuvan mökkeilyn toisten ihmisten läheisyydessä ilman pelkoa liiallisesta yksinäisyydestä tai turvattomuuden tunteesta.

Aktiviteetteihin keskittyvä mökkeilytyyli painottaa elämää mökkikylän ulkopuolella: harrastamista, liikuntaa, Kuortaneen Urheiluopiston kurssien ja palveluiden sekä paikallisten yrittäjien palveluiden käyttöä, paikallisiin tapahtumiin osallistumista ja niin edelleen. Aktiviteetteihin keskittyvässä mökkeilyssä mökkeilyn halutaan olevan helppoa ja vaivatonta. Mökkipuuhista säästetty aika halutaan käyttää mieluisempiin asioihin, olivatpa ne sitten palveluiden hyödyntämistä, omaehtoista harrastamista tai jotain muuta, mistä tulee itselle hyvä olo. Juuri palveluiden käyttö kuuluu olennaisena osana mökkeilyyn: polttopuut ostetaan mielellään valmiiksi vajaan pinottuina, syödään usein ulkona ja niin edelleen. Myös hyvinvointi- ja hemmottelupalveluita käytettäisiin mielusti mökillä ollessa. Mökkeily muistuttaa enemmän lomailua, ei niinkään arjesta irtautumista, kuten puuhasteluun keskittyneessä mökkeilyssä usein on.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Artikkelin tarkoituksena on ollut tarkastella mökkeilyn muutosta puutarhakylämöккеilyn näkökulmasta ja selvittää, miten puutarhakylästä tontin varanneet jäsentävät puutarhakylämöккеilyä, mil-

laisia mökkeilytyylejä puutarhakylämöккеily tuottaa, ja mitä nämä kertovat mökkeilyn muutoksesta.

Puutarhakylämöккеilyyn liittyviä odotuksia ja käsityksiä on jäsennetty Kuortaneen puutarhakylästä alustavasti tontin varanneiden haastatteluiden kautta. Haastatteluaineiston analyysissa on pyritty tunnistamaan erilaisia mökkeilyyn ja sen muutokseen liittyviä merkityskokonaisuuksia eli diskursseja ja tekemään niiden pohjalta tulkintaa siitä, miten puutarhakylästä tontin varanneet näkevät puutarhakylämöккеilyn ja millaisia mökkeilytyylejä ne tuottavat. Puutarhakylämöккеilyä jäsennettiin uudenlaisena mökkeilynä aineistossa neljän diskurssin kautta, jotka nimettiin työleiridiskurssiksi, sosiaalisesti diskurssiksi, ympäristödiskurssiksi ja monipaikkaisuusdiskurssiksi.

Todennäköistä on, että mikäli puutarhakylämöккеilyä olisi tarkasteltu esimerkiksi mökkeilytapana eikä esimerkkinä mökkeilyn muutoksen näkökulmasta, olisivat diskurssit todennäköisesti muotoutuneet joiltain osin erilaisiksi, sillä aineistoa olisi luettu ja tulkittu eri näkökulmasta. Valitun tutkimuskysymyksen kautta tarkasteltuna diskurssit rakentuivat osin haastateltavien aikaisempien mökkeilykokemusten kautta; osin sen kautta, mitä he ajattelevat mökkeilyn tavallisesti tarkoittavan, ja osin heidän puutarhakylään kohdistuvien odotustensa ja näkemystensä kautta. Seuraavassa taulukossa kootaan yhteen aineiston tarkastelun keskeiset huomiot.

Mökkeilyn muutoksen näkökulmasta monet aineistosta tunnistetut diskurssit ja niiden sisältämät puhuvat liittyvät aikaisemmissa tutkimuksissa tunnistettuihin mökkeilyn muutostrendeihin. Näitä ovat esimerkiksi jäsennykset mökkeilytyyliin kiinnittymisestä elämänvaiheeseen ja sukupolvien välisiin eroihin mökkeilyn suhtautumisessa; mökkeilyn muuttuminen kohti liikkuvampaa mökkeilyä tai mökkeilyn muuttuminen muistuttamaan lomailua (esim. Pitkänen & Vepsäläinen 2008; Pitkänen ym. *painossa*).

Uudenlaisena huomiona ilmeni, että mökkeilyä aikaisemmin dominoinut tarve yksityisyydelle ja eristäytyneisyydelle (vrt. esim. Ahlqvist 2009) ei muodostunut hallitsevaksi diskurssiksi aineistossa. Perinteiseen mökkeilytyyliin liittyvä yksityisyyden tarve ei siis ole niin voimakas tekijä mökkeilyvalin-

TAULUKKO 1. Puutarhakylästä tontin varanneiden jäsenyydet puutarhakylämökkeilystä mökkeilyn muutoksen näkökulmasta

Diskurssit	Keskeinen painotus mökkeilyn muutokseen liittyen	Tuotetut merkityssisällöt
Työleiridiskurssi	Mökkeilyyn liittyvien arvojen hiljainen muutos	sukupolvinäkemyksen ero elämänvaiheen merkitys ei puuhastelua, ei liiallista sitovuutta
Sosiaalinen diskurssi	Mökkeilyn rikastuminen ja uudenlaisen sisällön saaminen sosiaalisen vuorovaikutuksen kautta	mökkeilijöiden välinen vuorovaikutus turvallisuus sosiaalisuuden hallinta itsemääräämisoikeudesta tinkiminen
Ympäristödiskurssi	Uudenlaiset mökkeilytavat ja paikallinen kehitys	ympäristön vaikutus mökkeilyn sisältöihin Kuortaneen palvelutarjonta puutarhakylä mökkeilyalueena
Monipaikkaisuusdiskurssi	Mökkeily osana asumisen kokonaisuutta	mökki pistäytymispaikkana asumisen painopiste mökillä kesäisin suhtautuminen asumiseen maaseudulla ja kaupungissa (alisteista, rinnakkaista, täydentävää)

toja tehdessä, että se vaikuttaisi automaattisesti negatiivisesti vaihtoehtoisten mökkeilytapojen harkintaan. Päinvastoin, aineistosta tunnistetuissa mökkeilytyyleissä on merkkejä tyylien sekoittumisesta, jossa yksityisyyden ja eristäytyneisyyden sijaan mökkeilyssä arvostetaan sosiaalisuutta ja turvallisuutta, mökillä puuhastelu on vaihtumassa muunlaiseksi hyvän olon hakemiseksi ja mökkeilyyn liittyvää autonomiaa ei koeta enää niin tärkeäksi kuin aikaisemmin. Mökkeilyn vetovoima on toisin sanoen jossain muualla kuin mökkeilyyn totutusti liitettyissä arvoissa.

Ympäristödiskurssissa puutarhakylämökkeilyä jäsennettiin suhteessa mökkeilyalueeseen ja sen palveluympäristöön. Kuortaneen tapauksessa mökkikylän suunniteltu sijainti lähellä kirkonkylää ja Kuortaneen monipuoliset palvelut tarjoavat puutarhakylästä tontin varanneille enemmän vapaa-ajan viettämisen mahdollisuuksia kuin eristäytyneemmässä paikassa tai kauempana palveluista sijaitseva mökki. Oma vaikutuksensa mökkeilyyn

on myös puutarhakylän alueella ja siellä tapahtuvalla toiminnalla. Puutarhakyläalueen konteksti sisältää jo itsessään palveluiden käyttöä, joka ohjaa mökkeilytyylejä entistä enemmän kulutusta suosivaan suuntaan. Kuortaneen palvelutarjonta tarjoaa vaihtoehdon ajankäytölle mökillä, mikä muokkaa mökkeilyä lomailua, harrastamista tai elämyksiä korostavaan suuntaan.

Monipaikkaisuusdiskurssi muodostui haastattelujen puheessa eräänlaiseksi aineistosta tunnistettuja mökkeilytyylejä selittäväksi metadiskurssiksi, joka paljasti jotain olennaista mökkeilyn olemuksesta: puutarhakyläkontekstissa mökkeily muuttuu perheen ajankäyttöä määräävästä elämäntavasta joksikin muuksi. Joillekin se muu tarkoittaa puuhailuun keskittyvää mökkeilyä puutarhan laittamiseksi:

Sitähän varten se hommataan, että siellä saa möyriä. (Yksin asuva)

Joillekin se tarkoittaa vapaa-ajan viettämistä

mieluisan tekemisen tai aktiviteettien parissa:

Mut tän Kuortaneen kohdalla on juuri se, että se on, sanotaan, että ne palvelut ja tavallaan se infra siinä ympärillä ja kaikki mitä siinä on tarjolla, niin mun mielestä se houkuttelee. Etäisyydeltään Kuortane kuntana on, ja ne asiat, mitä me tykätään tehdä on, löytyy sieltä laskettelurinnasta lukuun ottamatta mut sitä tehdäänkin talvella aivan muualla. Mut kaikki muut löytyy. (Lapsiperhe)

Ja toisille se tarkoittaa sosiaalisuutta:

Meillä on aika vahvasti se, että me ei haluta mihinkään tietömiä taivalta taakse, missä ei näe ristinsieluakaan. Päinvastoin, me halutaan vapaa-aikaa ja mökkeilyä viettää muiden ihmisten keskellä. Et se kolkkyt vuotta riitti meille sitä mökillä oloa, että saattoi mennä päivä ettei näe ristinsielua muita ihmisiä. (Eläköitymässä oleva pariskunta)

Vaihtoehtoisten mökkeilytapojen kehittäminen kunnan alueella on yksi mahdollisuus pyrkiä kehittämään paikallista vapaa-ajan asumista ja vaikuttamaan siihen, millaiseksi vapaa-ajan asuminen alueella muodostuu. Maaseudulle tämä tarkoittaa uudenlaisia ja toistaiseksi vain vähän hyödynnettyjä mahdollisuuksia: muuttuvat mökkeilytyylit synnyttävät uudenlaista kulutusta ja palvelukysyntää kunnan alueella.

Vapaa-ajan asumisen muutosten seuraaminen ja ennakoointi on tärkeää, sillä niiden vaikutukset erityyppisille alueille ovat merkittäviä. Joillain alueilla mökkeilyn suosio aiheuttaa paineita kaavotukseen ja vapaa-ajan asuntojen rakentamiseen, toisilla alueilla mökkeily saattaa vähentyä tai jopa kuihtua. Mökkeilyn moninaistuessaa myös mahdollisuudet luoda ja kehittää erilaisille alueille soveltuvaa vapaa-ajan asumista kasvavat.

LÄHTEET

Ahlqvist, Kirsti 2009. Vapaa-ajan asuminen – irtautumista, autonomiaa ja luonnonläheisyyttä. Teoksessa: Minna Lammi, Mari Niva ja Johanna Varjonen (toim.). Kulutuksen liikkeet. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2009, Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirjoja 5. Kuluttajatutkimuskeskus. 155–176.

Ahlqvist, Kirsti, Minna Santavuori, Pekka Mustonen, Ilpo Massa & Arja Rytkönen 2008. Mökkeily elämäntapana ja ekotehokkaiden käytäntöjen hyväksyttävyyttä. Vapaa-ajan asumisen ekotehokkuus (VAPET). TTS tutkimuksen raportteja ja oppaita 36.

TTS, Nurmijärvi.

Aho, Seppo & Heli Ilola 2006. Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun elinvoimaisuus. Lapin yliopiston kauppatieteiden ja matkailun tiedekunnan julkaisuja, B tutkimusraportteja ja selvityksiä 6. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Alasuutari, Pertti & Maarit Alasuutari 2010. Mökkihulluus: Vapaa-ajan asumisen taika ja taito. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

Alasuutari, Pertti & Eero Alasuutari 2011. Maaseudun merkitykset suomalaisessa julkisessa keskustelussa. Diskurssianalyttinen tarkastelu. Sitran selvityksiä 50. Sitra, Helsinki.

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann 1994. Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Gaudeamus, Helsinki.

Eskola, Jari & Juha Suoranta 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino, Tampere.

Hasu, Eija 2012. Kodista monikotisuuteen. Uusi näkökulma asumisen tutkimukseen. Yhdyskuntasuunnittelu 50(3): 46–64.

Hiltunen, Mervi 2007. Environmental impacts of rural second home tourism, *Scandinavian Journal of Tourism and Hospitality* 7: 3.

Hirvonen, Jukka & Sari Puustinen 2008. Vapaa-ajan asumisen uudet tuulet: suomalaisten näkemyksiä vapaa-ajan asumisesta. Teknillinen korkeakoulu, yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 94. Espoo.

Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Vastapaino, Tampere.

Jokinen, Arja, Kirsi Juhila & Eero Suoninen 1999. Diskurssianalyysi liikkeessä. Vastapaino, Tampere.

Junto, Anneli & Anni Vilko 2005. Monta kotia. Suurten ikäluokkien asumishistoriat. Teoksessa: Antti Karisto (toim.). Suuret ikäluokat. Vastapaino, Tampere. 115–144.

Jyrkämä, Jyrki 2005. Syntynyt 1947, kuollut...? Suuret ikäluokat ja elämäntutkutelevaisuus. Teoksessa: Antti Karisto (toim.). Suuret ikäluokat. Vastapaino, Tampere. 347–361.

Karisto, Antti 2006. Valintoja ja mahdollisuuksia – havaintoja ikääntyvien elämäntyyliä. Teoksessa: Pohjolainen, Pertti & Ilkka Syrén (toim.). Ikääntyvien elämäntyyli. Seminaariesityksiä 13.–14.10.2005. Ikäinstituutti. 5–13.

Nieminen, Markku 2010. Kesämökkibarometri 2009. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 12/2010. Saatavissa: https://www.tem.fi/files/30360/Kesamokkibarometri_2009_Julkaisu.pdf. [viitattu 14.1.2014].

Perrels, Adriaan & Elina Kangas 2007. Vapaa-ajan asuntojen omistus ja käyttö – esiselvitys ekotehokkuuden kartoitusta varten. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, keskustelualoitteita 417. Helsinki.

Pitkänen, Kati 2011. Mökkimaisema muutoksessa – Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, no 31. Itä-Suomen yliopisto.

- Pitkänen, Kati 2012. Mökkeily muuttuu – mielikuvat säilyvät. Maa-seudun uusi aika 20(1): 50–54.
- Pitkänen, Kati & Ruut Kokki 2005. Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten vapaa-ajan asumiseen Järvi-Suomessa. Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja n:o 11. Joensuun yliopisto, Savonlinna.
- Pitkänen, Kati & Mia Vepsäläinen 2008. Foreseeing the Future of Second Home Tourism. The Case of Finnish Media and Policy Discourse. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 8(1): 1–12.
- Pitkänen, Kati, Riikka Puhakka, Jussi Semi & C. Michael Hall (painossa). Generation Y and second homes. Finnish outdoor recreation in change. *Tourism Review International*.
- Ponnikas, Jouni, Sirpa Korhonen, Hanna-Mari Kuhmonen, Kari Leinamo, Niklas Lundström, Antti Rehunen & Heli Siirilä 2011. Maaseutukatsaus 2011. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 3/2011. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä, Helsinki.
- Ponnikas, Jouni, Olli Voutilainen, Sirpa Korhonen & Hanna-Mari Kuhmonen 2014. Maaseutukatsaus 2014. Työ- ja elinkeinoministeriö sekä Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmä YTR. Edita Publishing.
- Rantanen, Manu 2014a. Yhteenveto ja johtopäätökset: Mökkeilytyylien muuttumisen suhde paikallisten palveluympäristöjen rakentumiseen. Teoksessa: Manu Rantanen (toim.). Modernisoituvat mökkeilytyylit: Paikallisten palveluympäristöjen muutosvoima. Raportteja 123. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti. 79.
- Rantanen, Manu 2014b (toim.). Modernisoituvat mökkeilytyylit: Paikallisten palveluympäristöjen muutosvoima. Raportteja 123. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Rantanen, Manu & Hyryläinen Torsti 2012. Vapaa-ajan asukkaat paikallisia palveluympäristöjä muovaamassa. Maa-seudun uusi aika 20(2): 59–67.
- Rantanen, Manu, Vesa Rouhiainen, Marjo Särkkä-Tirkkonen & Hanna-Maija Väisänen 2009. Eteläsavolaisten vapaa-ajan asukkaiden muuttuvat palvelutarpeet. Raportteja 40. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Rask, Mikko 2008. Kuluttajakansalainen tulevaisuuden asiantuntijana. Teoksessa: Lammi, Minna, Johanna Mäkelä & Johanna Varjonen (toim.). Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2008. Kulutuksen politiikat arjen muovaajana. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirjoja 4.
- Rinne-Koski, Katja & Sulevi Riukulehto 2013. Kotiseudun kerroksia Kuortaneelta. Kuortaneenjärven lähiympäristö kotiseutukuvassa. Raportteja 110. Helsingin yliopisto, Ruralia-instituutti.
- Roos, Jeja-Pekka 1987. Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 454, Hämeenlinna.
- Sievänen, Tuija & Marjo Neuvonen 2011. Luonnon virkistyskäytön kysyntä 2010 ja kysynnän muutos. Teoksessa: Tuija Sievänen ja Marjo Neuvonen (toim.). Luonnon virkistyskäyttö 2010. Metlan työraportteja 212. 37–79.
- Sisäasiainministeriö 2006a. Mökkiläiset kuntapalvelujen käyttäjinä. Sisäasiainministeriön julkaisuja 24/2006. Sisäasiainministeriö, Helsinki.
- Sisäasiainministeriö 2006b. Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon. Sisäasiainministeriön julkaisuja 14/2006. Sisäasiainministeriö, Helsinki.
- Tilastokeskus 2007. Suomi 1917–2007. Itsenäisyyden aika tilastojen valossa. Kesäkuu: Huvilaomistuksesta koko kansan mökkeilyyn. Saatavissa: <http://www.stat.fi/tup/suomi90/kesakuu.html> [viitattu 18.12.2013].
- Tilastokeskus 2012. Rakennukset ja kesämökit. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://tilastokeskus.fi/til/rakke/2012/rakke_2012_2013-05-24_fi.pdf. [viitattu: 18.12.2013].
- Tilastokeskus 2013. Rakennukset ja kesämökit. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://tilastokeskus.fi/til/rakke/2013/rakke_2013_2014-05-23_fi.pdf. [viitattu 20.5.2014].
- Tilastokeskus 2014. Kuntien avainluvut. Saatavissa: <http://tilastokeskus.fi/tup/kunnat/kuntatiedot/300.html> [viitattu 20.5.2014].
- Tuulentie, Seija 2007. Settled tourists: Second homes as part of tourist life stories, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 7(3): 281–300.
- Vuori, Olli 1966. Kesähuvilanomistus Suomessa. Kartoittava tutkimus kesäasumisesta ja huvilanomistuksesta taloudellisenä ilmiönä. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C – Osa 3. Turun yliopisto, Turku.

ASTA KIETÄVÄINEN JA SEIJA TUULENTIE, *Metsäntutkimuslaitos*
 JANNE RINNE, *Suomen ympäristökeskus, ympäristöpolitiikkakeskus*

Muutto vapaa-ajan asunnolle – Unelman täyttymys vai taistelu byrokratiaa vastaan?

TIIVISTELMÄ

Nykyään 13 500 suomalaista vapaa-ajan asuinrakennusta on ilmoitettu vakinaisiksi asunnoiksi ilman että niiden käyttötarkoitus olisi muutettu, vaikka maankäyttö- ja rakennuslain mukaan se pitäisi tehdä. Kaikki kunnat eivät kuitenkaan vaadi käyttötarkoituksen muuttamista ja jos vaativatkin, kunnan viranomaisilla on silti mahdollisuus myöntää poikkeamislupa käyttötarkoituksen muutokselle. Osa kunnista houkuttelee aktiivisesti loma-asukkaita pysyviksi asukkaikseen ja suhtautuu myönteisesti käyttötavan muutoksiin. Eri kunnissa, ELY-keskuksissa ja maistraateissa on toisistaan poikkeavia menettelytapoja, joiden vuoksi kansalaiset ovat kokeneet saaneensa eriarvoista kohtelua riippuen siitä, millä paikkakunnalla heidän omistamansa vapaa-ajan asunto sijaitsee. Oikeustapausten ja valitusten perusteella asia ei ole yksiselitteinen. Analysoimme muutos- ja riitatilanteita käsitteleviä lehtiartikkeleita, kunnallisia päätössiakirjoja ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä. Riitatapaukset nostavat esille sen, kuinka toisistaan poikkeavat hallinnon menettelytavat voivat koetella kansalaisten uskoa oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon toteutumiselle.

Maaseudun väkimäärä lisääntyy kesäisin, sillä Suomessa on noin puoli miljoonaa kesämökkiä (Tilastokeskus 2013). Vuonna 2012 vapaa-ajan asuntojen omistajien keski-ikä oli 62 vuotta. Useat eläkkeelle jääneet vapaa-ajan asunnon omistajat lisäävät mökillä viettämäänsä aikaa (Rantanen & Hyryläinen 2012: 59) ja jotkut suunnittelevat muuttavansa sinne pysyvästi (Tuulentie 2006). Onkin oletettavaa, että eläkeläiset tai lähellä eläkeikää olevat muuttavat lähivuosina yhä enemmän vapaa-ajan asuntojen vakinaisiksi asukkaiksi. Osa haluaa palata juurilleen, luonnon rauhaan. Muuttoa suunniteltaessa on hyvä olla selvillä, mitä vaaditaan vapaa-ajan asunnolta, jotta se voidaan muuttaa vakituiseksi asunnoksi. Tukeeko kunta vapaa-ajan asuntojen muuttamista vakituiseksi asunnoksi? On hyvä punnita muuton hyödyt ja haitat arkielämän toiminnoille.

Vuoden 2011 tilastojen mukaan noin 13 500 vapaa-ajan asuntoa on ilmoitettu muuttoilmoituksella vakinaiseksi asunnoksi, vaikka niiden käyttötarkoitusta ei ole vaihdettu pysyväksi asunnoksi. Näissä kohteissa asuu yhteensä yli 24 400

Asiasanat: vapaa-ajan asunnot, muutosprosessi, käyttötarkoituksen muutos, oikeudenmukaisuus, ristiriita

henkeä. Vakituiseen asumiseen käytettävien vapaa-ajan asuntojen määrä on lisääntynyt 200–300 asunnolla vuodessa. Eniten niitä on Uudellamaalla (1600 asuntoa) ja Lapissa (1300 asuntoa). (Tiihonen 2013.) Voidaankin arvioida, että hieman alle kolme prosenttia kaikista vapaa-ajan asunnoista on vakituksessa käytössä. Myös vakituisten asuntojen sijoittaminen rannalle kaavoituksen yhteydessä on yleistymässä (Kangas & Haapanala 2005: 63).

Jos vapaa-ajan asunnon käyttötarkoitus muuttuu pysyväksi asumiseksi, Maankäyttö- ja rakennuslain (MRL 1999) mukaan se edellyttää rakennuslupaa, ja ennen luvan hakemista tarvitaan ranta-alueella kunnan poikkeamispäätös (MRL 72§). Myös ranta-alueen ulkopuolella loma-asuntoalueeksi kaavoitetulla alueella tulee hakea käyttötarkoituksen muutosta, jos asunto halutaan muuttaa vakituiseksi asunnoksi. Kuntien rakennusvalvontaviranomaiset ilmoittavat rakennuksia koskevat rakennusluvanvaraiset tiedot Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmään (Tilastokeskus 2014), jolloin nämä asunnot tilastoidaan vakituksiksi asunnoiksi. Siitä ei ole kattavia tilastoja, kuinka paljon vapaa-ajan asuntoja todellisuudessa käytetään vakituksina asuntoina. Jotkin kunnat puoltavat käyttötarkoituksen muutoksia, mutta toisissa kunnissa ei ole myönnetty poikkeamislupia. Jos alueella on rantayleiskaava tai yleiskaava, päätöksen voi tehdä kunta, mutta kaavoittamattomalla ranta-alueella päätös menee kunnan lausunnon kanssa ELY-keskuksen päätettäväksi. Käytännössä eri ELY-keskusten päätökset ovat erilaisia; tulkin-tojen linja ei ole kaikkialla samanlainen (Karvonen 2012: 42; Knaappila 2013). Vain osalle pysyviksi asunnoiksi ilmoitetuista vapaa-ajan asunnoista on haettu ja saatu lupa käyttötarkoituksen muutokselle. Niissä tapauksissa henkilöt ovat tehneet ilmoituksen maistraatille muutostaan ja saaneet pysyvän osoitteen aiemmalle vapaa-ajan asunnolle.

Käytännöt siis vaihtelevat eri puolilla Suomea, ja riitatapaukset ja valitukset mutkistavat lisäksi päätöksentekoa. Käyttötarkoituksen muutosprosessit ja pysyvä asuminen vapaa-ajan asunnolla näyttävät aiheuttavan konflikteja eri hallinnon tasojen, instituutioiden ja yksilöiden välillä sekä epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia osallisissa. Tarkastelemme tässä artikkelissa sitä, millaisia tilantei-

ta nykykäytännöt aiheuttavat ja miten asianosaiset ne kokevat. Mitkä ovat eri osapuolten perustelut riitatilanteissa ja millaisia haittoja hyötyjä käyttö-tarkoituksen muutoksesta katsotaan aiheutuvan. Aineistona käytämme kunnallisia päätösasiakirjoja, korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä, muutos- ja riitatilanteita käsitteleviä lehtiartikkeleita sekä aiheesta käytyjä nettikeskusteluja.

Kunnat ja maaseudulle muuttajat

Suomessa on totuttu siihen, että maan sisäinen muuttoliike suuntaa pääasiassa maaseudulta kaupunkeihin. 2000-luvulla muutot kaupunkimaisista kunnista maaseutumaisiin kuntiin ovat lisääntyneet samalla kun kaupunkien välisen muuttovirran kasvu on pysähtynyt. Vuonna 2004 tämä muutto maaseutumaisiin kuntiin oli noin 21 prosenttia kokonaismuutosta. (Kytö ym. 2006: 4–5.) Eläkeiässä olevat ovat suurimpia ryhmiä maan sisäisessä muutoskaupungista maaseudulle.

Eläkeikää lähestyvät ovat usein ensimmäisen polven kaupunkilaisia, jotka ovat syntyneet 1940- tai 1950-luvulla maalla, muuttaneet aikuisiässä työn perässä kaupunkiin ja ovat aikeissa toteuttaa haaveensa paluusta kotiseudulleen. Tutkijat ovat todenneet eri maissa saman trendin (Paris 2006:10; Müller & Marjavaara 2011). Myös vapaa-ajan asunnon omistajuus voi ennakoita halukkuutta muuttaa maaseudulle pysyvästi (Hall & Müller 2004: 13).

Jo 1990-luvulta suomalaisia vapaa-ajan asuntoja alettiin varustaa talviasuttaviksi ja ne muodostivat omistajilleen kakkosasunnon. Heiskan (2010: 242) mukaan kakkosasuntoa pidetään usein mahdollisena etätönn tekemisen paikkana ja tulevaisuuden pysyvänä asuinpaikkana. Eläkkeellä ollessa kaupunkiasunto muuttuu kakkosasunnoksi (Kytö ym. 2006:31) tai siitä luovutaan kokonaan.

Eläkeläisten muuton motiivit liittyvät asumisympäristöön ja elämisen sosiaaliseen laatuun, joiden on todettu tulevan tärkeämmiksi ikääntymisen myötä (Miettinen 2001: 112; Aho & Ilola 2002: 120 ja 148). Asumiseen ja ympäristöön liittyvät asiat arvioidaan yleensä selvästi merkittävämmäksi kuin esimerkiksi palvelut tai harrastusmahdollisuudet (Aho & Ilola 2002: 133). Asuin ympäristön merkityksen oletetaan tulevan korostumaan asuin-

paikan valinnassa tulevaisuudessa myös ikärakenteen muutoksen seurauksena. (Kytö ym. 2006).

Vapaa-ajan asukkaiden maallemuuttohalukkuus on kyselyiden mukaan kuitenkin suurempaa kuin toteutunut muutto (Kytö ym. 2006: 21). Viimeksi tehdyn kesämökkibarometrin (Nieminen 2010) mukaan kaksi prosenttia kesämökin omistajista on aikeissa muuttaa pysyvästi ja seitsemän prosenttia harkitsi mahdollisesti muuttavansa mökkipaikkakunnalle. Itä-Suomen yliopistossa laadittiin syksyllä 2012 15–85-vuotiaille suomalaisille suunnattu kyselytutkimus, jossa tarkasteltiin asumisen monipaikkaisuutta ja arkielämää vapaa-ajan ympäristöissä. Sen mukaan vain 0,4 % vapaa-ajan asuntoa käyttävistä oli tehnyt päätöksen muuttaa vapaa-ajan asunnolle pysyvästi ja 1,8 % harkitsi muuttoa vakituiseksi asukkaaksi. (Pitkänen 2013.)

Osa muuttotappiollista syrjäisistä kunnista houkuttelee aktiivisesti vapaa-ajan asukkaita vakituiseksi asukkaikseen. Vapaa-ajan asumisen vilkastuttaa paikallista taloutta ja edistää palvelujen säilymistä alueella (Jussila & Toivonen 2011). Tästä hyötyvät myös vakituiset asukkaat. Taloudellinen hyöty voi kertyä esimerkiksi vapaa-ajan asukkaiden työllistävästä vaikutuksesta sekä lisääntyvästä tavaroiden ja palveluiden myynnistä (Kytö ym. 2006; Ahlqvist 2009: 170).

Jo 2000-luvun alussa maaseudulla oli vapaa-ajan asukkaita enemmän kuin vakituksia asukkaita; 1,0 miljoonaa vakituista ja 1,7 miljoonaa vapaa-ajan asukasta (Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2000:10). Saaristoasiain neuvottelukunnan asettamassa projektissa selvitettiin tuolloin kuntien, alueellisten ympäristökeskusten, maakunnallisten liittojen sekä maistraattien linjaa ja näkemyksiä vapaa-ajan asuntojen muuttamisesta vakituiseksi asunnoiksi. Lähes kaikki maistraatit hyväksyivät muuttoluottojen vapaa-ajan asuntoon ilman käyttötarkoituksen muutostakin. Vuonna 1999 hyväksyttiin 400–500 muuttoluottoa vapaa-ajan asunnolle. (Turunen 2001.) Neuvotteleva virkamies Jorma Leppänen vaatiikin tuolloin, että rakennuslainsäädäntö ja väestökirjanpito pitäisi saat- ta yhteensopivaksi keskenään (Turunen 2001).

Myöhemmin kaikki maistraatit eivät ole kuitenkaan hyväksyneet vapaa-ajan asuntoa henkilön vakinaiseksi asuinpaikaksi. Vastatessaan eduskunnan kir-

jalliseen kysymykseen (KK 591/2013) hallinto- ja kuntaministeri Henna Virkkunen (2013) totesi, että väestörekisterikeskuksen maistraateille tekemien selvitysten mukaan osa maistraateista katsoo, että kotikuntaratkaisu on tehtävä pelkästään kotikuntalain säännöksiä noudattaen niin, että merkintä kotikunnasta ja siellä olevasta asuinpaikasta vastaa tosiasiallista tilannetta. Kotikuntalaki ei sisällä säännöksiä, jotka estäisivät vapaa-ajan asunnon merkitsemisen henkilön vakinaiseksi asuinpaikaksi. Toinen osa maistraateista puolestaan katsoo, että kotikunta- ja asuinpaikkaratkaisua tehtäessä on otettava huomioon myös maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) säännökset, jotka edellyttävät uuden rakennusluvan hankkimista, jos rakennukselle on aikanaan myönnetty rakennuslupa vapaa-ajan asumista varten, mutta rakennusta halutaan jatkossa käyttää pysyväan asumiseen.

Kunnissa menettelyt voivat poiketa sekä muiden kuntien että maistraattien menettelyistä. Osa kunnista on lakiin vedoten kieltänyt vakituisen asumisen vapaa-ajan asunnolla ja vaatii käyttötarkoituksen muuttamista. Väestötietojärjestelmään tehty merkintä henkilön asuinpaikasta ei muuta lomarakennuksen rakennusluvassa määrättyä käyttötarkoitusta, vaan käyttötarkoituksen muutos edellyttää rakennuslupaa ja kaavan puuttuessa tai sen vastaisena lisäksi poikkeamispäätöstä (Koski 2007: 13).

Oikeudellisen ennakotapauksen muodostaa Kangasalla vakituisesti mökillään asuva pariskunta, jota kehoitettiin sakon uhalla lopettamaan loma-asunnon luvaton käyttö vakituksena asuntona Kangasalan rakennus- ja ympäristölautakunnan päätöksellä. Pariskunta valitti asiasta Hämeenlinnan hallinto-oikeuteen, joka hylkäsi valituksen. Tämän jälkeen pariskunta valitti Korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO). Syksyllä 2013 KHO hylkäsi valituksen. Ennakotapaus voi olla merkittävä niille yli 24000 henkilölle, jotka asuvat vakituisesti vapaa-ajan asunnollaan kaavassa määritellyn käyttötarkoituksen vastaisesti, jos kunnat aktivoituvat tarkistamaan kaavamääräyksen noudattamista.

Konfliktien kohteet, aineistot ja menetelmät

Konflikti voidaan nähdä prosessina, jossa yksi osapuoli katsoo toisen osapuolen vastustavan tai muu-

ten negatiivisesti vaikuttavan intressiensä tai tavoitteidensa toteutumiseen. Konfliktin edellytys on, että osapuolet tiedostavat tavoitteidensa ja intressiensä olevan ristiriidassa keskenään. (Wall & Callister 1995: 517; Peltonen & Villanen 2004: 6.) Konflikteja voidaan tarkastella eri tasoilla. Niitä ovat yhteiskunnalliset ristiriidat, pysyvät tai pitkäkestoiset ristiriidat eri toimijaryhmien välillä, yksittäiset konfliktitilanteet ja erimielisyydet konfliktitilanteissa osapuolten välillä. Nämä konfliktin määrittelyn elementit sopivat lähtökohdaksi myös maankäytön konfliktien tarkasteluun. (Peltonen & Villanen 2004: 7.)

Maankäytön konfliktit ovat suomalaisen yhdyskuntasuunnittelun arkipäivää ja pienissä kunnissa rantarakentaminen aiheuttaa paljon kiistoja (Peltonen ym. 2006: 100). Konfliktit johtavat yleisesti myös valitusprosesseihin (Wähä 2004). Tarve muutoksenhakuun syntyy, kun toimijat havaitsevat tavoitteiden ristiriitaisuutta ja huomaavat mahdollisuuksia puuttua asioiden kulkuun. Havainnot tilanteesta ja muiden toimijoiden tavoitteista sekä omista toimintamahdollisuuksista ovat olennaisia konfliktin rakentumisen kannalta. (Peltonen ym. 2008:12.)

Tämän tutkimuksen näkökulma on konfliktien kohteessa, jolla tarkoitetaan kohteeseen liittyviä intressejä, arvojen tai tieto- ja todellisuuskäsitysten eroja (Peltonen & Villanen 2004; Puustinen 2008: 45). Monien tutkimusten mukaan konfliktien suurimpana syynä ovat ristiriitaiset tai ristiriitaisiksi koetut intressit ja toisaalta erilaiset arvot (Peltonen ym. 2006: 102; Puustinen 2008: 39). Toimijoiden havainnot ja kokemukset ovat merkittävä osa konfliktien olemusta (Peltonen & Villanen 2004: 6–7), mutta ne yleensä ennemminkin kärjistävät konflikteja kuin aiheuttavat niitä (Puustinen 2008: 39). Tässä tutkimuksessa syitä konfliktien tai ristiriitatilanteiden syntyyn haetaan eri osapuolten intressejä analysoimalla. Niitä haetaan poikkeamislupahakemusten perusteluista ja päätöksistä tehtyjen valitusten perusteluista. Lisäksi vertaillaan konfliktitapausten eri osapuolten perusteluja.

Päätöksiin tyytymättömät hakijat voivat valittaa hallinto-oikeuteen. Valitus on luonteeltaan oikeustoimi, joka käynnistää juridisen prosessin. Tällöin konflikti muuttuu juridiseksi riidaksi. Oikeustoimen taustalla on kuitenkin monitahoinen konflikt-

ti, jossa eri toimijat ja tavoitteet törmäävät toisiinsa intresseineen, arvoineen ja tietoineen. Konflikti on siis laveampi käsite kuin riita. (Peltonen ym. 2008: 12.) Oikeusanthropologisesta näkökulmasta on esitetty, että konfliktin muuttuessa juridiseksi riidaksi sen luonne muuttuu niin paljon, ettei kyse ole enää samasta tapauksesta. Tästä seuraa, että oikeudellinen riitojen ratkaisu ei olekaan konfliktinratkaisua, koska se jättää konfliktin syyt ennalleen. (Ervasti 2001:17; Peltonen ym. 2008: 12–13.) Tutkimusaineistossa ne kuntien tai ELY-keskusten päätökset, joista valitetaan hallinto-oikeuteen tai edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen, muuttuvat juridisiksi riidoiksi. Sosiaalisen konfliktin ja juridisen riidan erottelua seuraten kokemuksellinen näkökulma kaavavalituksiin korostaa eroa kaavaratkaisun koetun oikeudenmukaisuuden ja kaavaratkaisun laillisuuden välillä. (Peltonen ym. 2008: 13.)

Muutoksenhauissa ja niistä tehdyissä valituksissa oikeudenmukaisuutta arvioidaan suhteessa päätöksen lopputuloksiin ja sen tuottamiin hyötyihin ja haittoihin, joita (kaava)ratkaisu tuottaa eri osapuolille. Tällöin on kyse distributiivisesta oikeudenmukaisuudesta. Toisaalta yhteiskunnallisen päätöksen teon hyväksyttävyyttä pitäisi arvioida paitsi lopputulosten näkökulmasta myös menettelytapojen ja prosessin oikeudenmukaisuuden näkökulmasta, jolloin on kyse proseduraalisesta oikeudenmukaisuudesta. (Peltonen ym. 2008: 15–16.) Tässä artikkelissa keskitymme lähinnä distributiiviseen oikeudenmukaisuuteen. Hyötyjen ja haittojen erottaminen ei ole aina yksiselitteistä (Herne 2012: 13). Oikeudenmukaisuus ei ole sama kuin lainmukaisuus, sillä lainmukaisuus tarkoittaa säädetyin lain noudattamista. Lait eivät kuitenkaan ole välttämättä oikeudenmukaisia tai ne voidaan kokea epäoikeudenmukaisina (emt.: 14).

Tutkimuksen aineistona käytetään muutos- ja riitatilanteita käsitteleviä lehtiartikkeleita, kunnallisia päätösasiakirjoja ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiä sekä sanomalehtien nettisivuilla käytyä keskustelua lähinnä KHO:n ennakkopäätöksestä (Diaarinumero: 580/1/12) koskien loma-asunnon käyttöä vakituisena asuntona Kangasalla (Taulukko 1). Aineistohaku tehtiin internetissä ja hakutermiinä käytettiin vapaa-ajan asunnon muuttamista pysyväksi asunnoksi ja sen muunnoksia.

TAULUKKO 1. Aineistot

Lähde	Kpl	Vuodet	Asia
Kunta	10	2007–2013	Poikkeamislupa käyttötarkoituksen muuttamiseksi
KHO	5	2004–2013	Käyttötarkoituksen muuttaminen (4) Vakituinen asuminen loma-asunnossa (1)
Lehtiartikkelit	25	2001–2013	Käyttötarkoituksen muuttaminen (12) Vakituinen asuminen loma-asunnossa (13)
Nettikeskustelu	585	2011–2013	Lehtijuttuihin liittyviä kommentteja netissä

Oikeustapauksia haettiin myös Korkeimman hallinto-oikeuden nettisivuilta. Aineisto rajattiin 2000-luvulle, sillä Maankäyttö- ja rakennuslaki tuli voimaan vuoden 2000 alussa. Aineisto kattaa ajallisesti yli kymmenen vuoden jakson, jolloin voidaan arvioida tilanteen muutosta. Lehtiartikkeleita on 25, ja ne ovat ilmestyneet vuosina 2001–2013 eri puolilla Suomea (Liite 1.). Osa lehdistä on paikallislehtiä, osa ilmestyy valtakunnallisesti. Lehtiartikkelista puolet käsiteli sitä, saako vapaa-ajan asunnolla asua vakituisesti. Netissä esitettyjä kommentteja on 585 ja ne liittyvät yhteentoista erilliseen lehtijuttuun, jotka kaikki käsitelivät vakituista asumista vapaa-ajan asunnolla. Yhtä juttua kohden olevien kommenttien lukumäärä oli 12–172. Kuntien antamia päätöksiä on 10, joista kaksi oli kielteistä. KHO:n antamia kielteisiä päätöksiä on viisi.

Tekstiaineisto on käyty läpi laadullisen sisällönanalyysin avulla. Käyttötarkoituksen muutosten myönteiset ja kielteiset päätökset taulukoitiin ryhmiteltynä kunnan ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksiin, jossa eroteltiin kunnan perustelut, hakijan perustelut ja valittajien perustelut. Lehtiartikkeleista ryhmiteltiin kunnan, ELY-keskuksen ja vapaa-ajan asukkaiden käyttötarkoituksen muutosta puoltavat ja vastustavat kannanotot. Kuntien ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksistä ja lehtiartikkelista koottiin eri osapuolten myönteisten ja

kielteisten päätösten perustelut taulukoksi. Nettikeskustelujen avulla kartoitettiin yleistä mielipidetä vapaa-ajan asunnolla asumiseen. Näistä keskusteluista ryhmiteltiin KHO:n Kangasalan päätöstä kritisoivat ja päätöksen hyväksyvät mielipiteet. Sisällönanalyttisellä tutkimustekniikalla saatiin tutkimuskysymyksen kannalta tärkeät aineistodokumenttien sisällöt tiivistettyä ja teemoiteltua yläkäsitteiden alle (Tuomi & Sarajärvi 2002: 98, 105). Teoreettisena yläkäsitteenä käytettiin konflikteihin liittyvää intressi-käsitettä. Kunnan ja oikeuden päätösten eri osapuolten, toimijoiden, perusteluja vertaamalla ja tarkemmin analysoimalla haettiin syitä riitatilanteille ja konflikteille, jotka johtivat päätöksistä valittamiseen. Konfliktien syntyä tarkastellaan syiden eli eri osapuolten intressien avulla. Lopputuloksen oikeudenmukaisuutta tarkastellaan luokittelemalla sen hyödyt ja haitat eri osapuolille ja vertaamalla niitä.

Tulokset

Valitukset ja päätökset

Vuonna 2000 voimaan astuneen maankäyttö- ja rakennuslain tarkoituksena oli saada maankäyttö ja rakentaminen suunnitelmallisemmaksi. Aiempaa suurempi osa rantarakentamisesta on suuntautunut kaavoitetulle alueelle, jolloin rakentamisen

edellytyksiä ei ole tarvinnut ratkaista ympäristökeskuksen poikkeamispäätöksellä. (Kangas & Haapanala 2005: 20–21.) Vaikka rantayleiskaavojen määrä oli huomattavasti lisääntynyt, 40 prosenttia loma-asuntojen rakennusluvista on perustunut vielä vuonna 2005 poikkeamispäätöksiin. Rantojen käytön kysymyksissä esiintyi konflikteja etenkin alle 20000 asukkaan kunnissa. Se johtunee siitä, että rantojen käytön kaavat ovat keskeisessä asemassa juuri näissä kunnissa, missä ei juuri muunlaisia kaavoja tehdä. Suunnitelmallisuuden lisäämistä pidettiin edelleen tärkeänä (emt.: 156). Alueelliset ympäristökeskukset pitivät ongelmallisena vakituisten asuntojen määrä lisääntymistä ranta-alueilla, koska se aiheuttaa ristiriitoja yhdyskuntatalouden ja yksilöllisten toiveiden välille. MRL:n mukaan yleiskaavan perusteella voidaan antaa rakennuslupa myös vakinaiselle asunnolle, kun aiemman rakennuslain mukaan voitiin antaa vain loma-asunnolle. (Emt.: 63–64.) Vuonna 2011

jo 73 prosenttia rantarakentamisesta perustui kaa-vaan (Ympäristöministeriö 2014: 62).

Lehtikirjoituksissa kunnan rakennusviranomaiset kertoivat, että kyselyjä vapaa-ajan asunnon muuttamisesta vakituiseksi on jonkin verran. Mutta he totesivat, että vain harvat muuttavat käyttötarkoituksen kun selviää, että mökki ei täytäkään vakituisen asunnon vaatimuksia ja luvan saanti edellyttäisi investointeja rakennukseen tai lisämään ostoon. Muutosta suunnittelevat ovat usein jäämässä eläkkeelle, eikä siinä elämäntilanteessa enää halutakaan investoida.

Analysoiduissa kuntien poikkeamislupapäätöksissä vain kahdessa tapauksessa se oli kielteinen (taulukko 2.). Useimmissa tapauksissa naapureilla ei ollut huomauttamista käyttötarkoituksen muutokseen. Käyttötarkoituksen muutos edellyttää rakennuslupaa ja rakennuslupahakemukseen tulee liittää dokumentti naapureiden kuulemisesta.

Analysoiduissa KHO:n päätöksissä oikeusaste

TAULUKKO 2. Kuntien poikkeamislupapäätökset loma-asunnon muuttamiseksi vakituiseksi vuosina 2007–2013

Tapaus	Kaavatilanne	Kunnan päätös	Valittaja + perustelut
1	Oikeusvaikutukseton ranta-osayleiskaava	Myönteinen	Naapuri: pitäisi säilyttää kesämökkialueena, ei omakotitaloja rannoille, rauhattomuus, päästöt vesiin, alueen luonne muuttuu
2	Yleiskaavan mukainen RA	Kielteinen	Naapureilla ei huomauttamista
3	Oikeusvaikutteinen osayleiskaava RA**	Osittain myönteinen*	Naapureilla ei huomauttamista
4	Osayleiskaava	Myönteinen	Naapureilla ei huomauttamista
5	Rantaosayleiskaava RA	Myönteinen	Naapuri valitti, ettei oltu kuultu ja ehdotti kaavamuutosta, koska viereinen mökki jo aiemmin muutettu
6	Rantayleiskaava RA	Myönteinen	Naapureilla ei huomauttamista
7	Ranta-asemakaava	Myönteinen	Naapureilla ei huomauttamista
8	Rantaosayleiskaava RA	Kielteinen	Naapureilla ei huomauttamista
9	Osayleiskaava RA	Myönteinen	Rajanaapureilla ei huomauttamista
10	Osayleiskaava RA	Myönteinen	Rajanaapureilla ei huomauttamista

* Lupa rakentaa omakotitalo, mutta käyttötarkoitus vapaa-ajan asuntona.

** RA kaavamerkintä, joka tarkoittaa loma-asuntoaluetta rantavyöhykkeellä.

TAULUKKO 3. Hallinto-oikeuden (HO) ja korkeimman hallinto-oikeuden (KHO) ratkaisut käyttötarkoituksen muuttamisesta vuosina 2004–2013

Nro	Kaava	Kunnalta lupa	Kunnan päätöksestä valittaneet	HO:n päätös	HO:n päätöksestä valittaneet	KHO:n päätös (Lopputulos)
1	Ranta-yleiskaava	Ei	Hakija	Hylkäsi valituksen	Hakija	Hylkäsi valituksen (Ei lupaa)
2	Rantaosa-yleiskaava	Kyllä	Naapurit	Kumosi kunnan päätöksen	Hakija ja kunta	Hylkäsi valituksen (Ei lupaa)
3	Suunnittelu-tarvealue	Kyllä	ELY-keskus	Hyväksyi valituksen	hakija	Hylkäsi valituksen (Ei lupaa)
4	Osayleiskaava	Kyllä	Naapuri	Hyväksyi valituksen	Hakija ja kunta	Hylkäsi valituksen (Ei lupaa)
5*	Rantaosa-yleiskaava	Kunta kielsi	Asukkaat	Hylkäsi valituksen	Asukkaat	Hylkäsi valituksen (Kunta voi kieltää)

*Vapaa-ajan asunnon luvaton käyttö vakituksena asuntona.

hylkäsi valitukset, eikä lupaa poikkeamiselle annettu, vaikka kolmessa tapauksessa kunta olisi luvan antanut (taulukko 3). Kielteisistä kunnan päätöksistä valittivat hakijat. Näin ollen konfliktien osapuolia voivat olla hakija, naapurit, kunta, ELY-keskus ja valitustapauksissa lisäksi hallinto-oikeus ja korkein hallinto-oikeus.

Maankäytön konfliktit on aikaisemmissa tutkimuksissa jaoteltu kolmeen ryhmään: 1) yksilö vs. byrokratia, 2) yksilö vs. yksilö ja 3) byrokratia vs. byrokratia (Peltonen & Villanen 2004). Hakijan kannalta riitatilanne voi syntyä, jos kunta ei myöntä lupaa tai kaavoittamattomalle alueelle lupaa haettaessa ELY-keskus epää luvan. Sekä kunta että hakija voivat valittaa ELY-keskuksen kielteisestä päätöksestä. Tällöin syntyy konfliktitilanteet ELY-keskuksen ja kunnan välillä sekä ELY-keskuksen ja hakijan välillä. Hakijan kannalta riitatilanne voi syntyä myös silloin, jos naapuri käyttää oikeuttaan valittaa, vaikka kunta olisi halukas antamaan luvan. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, jos ranta-alue on kaavoitettu ja poikkeamislupa kuuluu siten kunnan toimivaltaan. Kunta myöntää luvan, mutta naapuri valittaa päätöksestä hallinto-oikeuteen.

Lehtikirjoittelussa tulee esille, että virkamiesten ohjenuora on maankäyttö- ja rakennuslaki. Kun-

nalliset päätökset ja niistä tehdyt valitukset kuitenkin osoittavat, että lain tulkinnat johtavat eri tilanteissa erilaisiin päätöksiin. Maankäyttö- ja rakennuslaki ei määritä tarkkaan, minkälaisia päätöksiä sen nojalla tulisi tehdä, vaan siihen liittyy tulkinnanvaraisuus (Karvonen 2013). Eri päätöksentekijät voivat päätyä aivan laillisesti erilaisiin lopputuloksiin. Esimerkiksi myönteisten poikkeamispäätösten osuudet ovat eri ELY-keskuksissa eronneet varsin paljon toisistaan; joissain keskuksissa osuus on ollut 90 prosenttia ja toisessa keskuksessa 50 prosenttia (Haapanala 2013: 26). Lailla on kuitenkin kiistanalaisissa tilanteissa ratkaiseva merkitys tuomioistuimen arvioiessa päätöksen lainmukaisuutta. (Airaksinen ym. 2012: 11.)

Näin ollen syyt konflikteihin ja epäoikeudenmukaisuuksiin muodostuvat, kun: 1) kunnat tekevät samoilla perusteilla erilaiset päätökset, 2) eri ELY-keskukset tekevät samoilla perusteilla erilaiset päätökset, 3) ELY-keskukset poikkeavat kunnan päätöksistä ja 4) naapureiden erilaiset tavoitteet johtavat valitukseen. Se osapuoli, jonka tavoitteet eivät toteudu, kokee pettymyksen. Päätöksiin tyytymättömät voivat valitusoikeuden saatuaan valittaa hallinto-oikeuteen (HO) ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO).

Taulukko 4. Konfliktien kohteeseen kohdistuneet intressit

Myönteisten päätösten perustelut	Kielteisten päätösten perustelut
Laki ja oikeus • MRL 172 §1 • Tasapuolinen kohtelu	Laki ja oikeus • MRL 172 §1 • Tasapuolinen kohtelu
Kunnan intressi • Ei hajauta yhteiskuntarakennetta • Kunnalle lisää tuloja; uusia veronmaksajia	Kunnan intressi • Hajauttaa yhteiskuntarakennetta • Lisää palvelutarvetta ja kustannuksia
Hakijan intressi • Rakennus ja tontti täyttävät vaatimukset • Muuttamassa asumaan vakituisesti • Unelma rauhasta ja järviluonnosta • Oikeus valita asuinpaikka	Kunnan ja ELY -keskuksen intressi • Kaavassa määrätty käyttötarkoitus • Ympäristölle aiheutuu haittaa
	Naapurin intressi • Haittaa naapurille ja ympäristölle

Osapuolten perustelut ja oikeudenmukaisuus

ELY-keskukset ja kunnat käyttävät sekä myönteisten että kielteisten päätösten perusteluna maankäyttö- ja rakennuslain pykälää 172, jolla säädetään poikkeamisen edellytyksiä (taulukko 4). Pykälän 172 säädökset ovat ilmaisia, jotka mahdollistavat tulkinnanvaraisuuden. Käytännöt vakiintuvat yksittäistapausten kautta ja tulkintoihin vaikuttavat asiantuntijalausunnat. Tärkeimpänä periaatteena on, että poikkeaminen ei saa aiheuttaa haittaa kaavoitukselle, kaavan toteuttamiselle tai alueiden käytön muulle järjestämiselle. Lisäksi poikkeaminen ei saa vaikeuttaa luonnonsuojelun tavoitteiden saavuttamista eikä vaikeuttaa rakennetun ympäristön suojelemista koskevien tavoitteiden saavuttamista. Myös maanomistajien tasapuolinen kohtelu on keskeinen seikka poikkeamislupia myönnettäessä. Myönteinen poikkeamislupa yhdelle maanomistajalle ei saisi estää muiden samantilaisissa tilanteissa olevien maanomistajien rakentamismahdollisuutta (Karvonen 2012: 17).

Kun samaa lain pykälää käytetään sekä kielteisten että myönteisten päätösten perusteluna, se herättää kansalaisissa hämmästyksiä ja kyseenalais-

taa oikeudenmukaisuuden. Esimerkiksi jossain tapauksissa käyttötarkoituksen muutos voisi hajauttaa yhdyskuntarakennetta ja toisessa ei. Samoin käy tasapuolisen kohtelun vaatimuksen kanssa, kun samalla argumentilla voidaan perustella vastakkaisia päätöksiä. Tapaukset ja tilanteet voivat poiketa monin tavoin toisistaan, mutta tämä ei välttämättä ole yksittäisen tapauksen osapuolelle selvää. Yhdenvertaisuuteen vetoaminen on tavanomaista sekä kielteisissä että myönteisissä päätöksissä (Malin 2013: 67).

Lehtikirjoitusten ja kuntien myönteisten päätösten perusteluissa pidettiin kuntien intressinä uusien veronmaksajien tuomia lisätuloja ja sitä, ettei poikkeaminen hajauta yhdyskuntarakennetta. Kielteisten päätösten perustelut olivat vastakkaisia edellä esitetyille; uudet asukkaat lisäävät palvelutarvetta ja kuluja, ja käyttötarpeen muutokset hajauttavat yhdyskuntarakennetta. Monet lakisääteiset ja vapaaehtoiset tehtävät sekä maksut ja kiinteistövero koskevat myös mökkiläisiä, ja mökkiläiset käyttävät jo nyt monenlaisia kunnallisia palveluja. Ulkokuntalaiset mökkiläiset käyttävät eniten mökkikuntansa kulttuuripalveluja, rakennustarkastusta, terveyskeskuksen päivystysvastaanottoa ja kirjastoa (Saaristoasiain neuvottelukunta 2006: 32). Palveluita mökkiläiset

käyttävät vuosittain 150 miljoonalla eurolla (Jussila & Toivonen 2011: 2–3).

Kunnan ja ELY -keskuksen intressinä oli toteuttaa kaavan määräyksiä ja välttää käyttötarkoituksen muutoksia. Hakijan intressinä oli valita asuinpaikka vapaasti ja hakijoiden perustelussa mainittiin, että vapaa-ajan asunnolla jo asuttiin vakituisesti tai sinne oltiin muuttamassa. Talouselämä lehden nettisivuilla Koskinen (2006) toteaa, että osa oli jo mökin rakennusvaiheessa ottanut huomioon rakennustekniset vaatimukset vakitukselle asunnolle.

Naapurin intressinä oli, että vapaa-ajan asuinalue säilyy siinä käytössä, mihin se on kaavoitettu. Osalla oli huoli myös ympäristön säilymisestä muuttumattomana ja pelättiin, että vakituinen asuminen saastuttaisi luontoa. Myös tutkimuksissa on tuotu esille huoli ympäristölle aiheutuvasta haitasta, kun kakkosasuntojen ympärivuotinen käyttö näyttää lisääntyvän lähitulevaisuudessa (Hiltunen 2007). Usein valituksen tehneet naapurit perustelivat valitustaan yleisillä eduilla kuten luonnon ja ympäristön säilymisestä muuttumattomana. Toisaalta heidän voi tulkita ajavan samalla omaa yksityistä etuaan. Yksityinen etu on kyseessä myös poikkeamislupapäätöksen hakijalla. Konfliktissa voi muodostua yleisen edun ja yksityisten intressien välille jännite, joka on tyypillistä NIMBY-ilmi-

öissä (Peltonen ym. 2006: 102). Kirjainsana NIMBY tulee sanoista *not in my back yard*, joka on suomennettu ilmauksella ”ei meidän pihallamme”.

HO ja KHO ovat pitäneet tiukkaa ja yhtenäistä linjaa: kuntien tai ELY-keskusten päätöksiä lupien epäämisestä ei ole kumottu. MRL:n harkintamahdollisuutta ei käytetä ja päätöksissä mainitaankin, että oikeudessa vaikuttavat vain oikeudelliset perusteet. Tässä tulee esille se, kuinka konflikti muuttuu oikeudessa juridiseksi riidaksi (Ervasti 2001).

Nettikeskustelu oli vilkasta KHO:n Kangasalan tapauksesta syksyllä 2013 antaman päätöksen jälkeen. Suurin osa keskustelijoista esitti kritiikkiä KHO:n päätöksestä, mutta keskustelijoissa oli myös niitä, jotka pitivät päätöstä oikeana (taulukko 5). Suomea pidettiin liian byrokraattisena ja virkamiesmäisenä. Keskustelijoiden mielestä ihmisillä on oikeus asua siellä, missä haluavat. Osa jopa neuvoi kiertämään lakia. Lain puitteissa on mahdollisuus asua vakituisesti vapaa-ajan asunnolla, kunhan ei ole ”kirjoilla siellä”. Vakituiseksi osoitteeksi voidaan merkitä vapaa-ajan asunnon osoite, mutta väestörekisterissä henkilöt ovat vailla vakituista asuntoa. Myös myönteisesti päätökseen suhtautuneet toivat esille, että mökillä kyllä saa asua niin paljon kuin haluaa, mutta sitä ei pidä mennä vaihtamaan vakituiseksi asuinpaikaksi.

TAULUKKO 5. KHO:n Kangasala-päätöksen (Diaarinumero: 580/1/12) jälkeisessä nettikeskustelussa esiintyneet teemat ja eri teemojen prosenttiosuudet

KHO:n päätöstä kritisoivat maininnat nettikeskustelu (yht. 71 % kaikista kommentaista):
Arvostellaan byrokraatteja, virkamiehiä ja ELY-keskuksia (9 %) Sotii ihmisten oikeustajua vastaan: ihmisoikeudet, oikeus vapaasti valita asuinpaikkansa ja asua omistamallaan mökillä (8,7 %) Ohjataan lailliseen epärehellisyyteen (6 %) Holhous- ja sääteleyhteiskunta, kiellot ja säädökset (2,6 %) Kunta voisi sallia asuminen, jos ei vaadi kunnalta kaikkia palveluita (sopimus, muuttaa säädöksiä) (2 %) Kaavoituskäytäntöjä muutettava (miksi erotella vapaa-ajan ja vakituksia asuntoja jne.) (1,7 %) Kunnat menettävät verotuloja kun ei anneta asua (1,7 %) Ihmisten kateellisuus (1,5%)
KHO:n päätöksen hyväksyvät maininnat nettikeskustelussa (yht. 29 % kaikista kommentaista):
Kunnille velvoite palveluista, joka lisää kustannuksia; kunnilla oikeus hallita kustannusrakenteita (7 %) Kaavoitus määrää käyttötarkoituksen, mökki on mökki (4,4 %) Tarkoitus hyötyä taloudellisesti (1,5 %) Mökillähän saa asua miten haluaa, kunhan ei ole kirjoilla siellä (0,7 %)

Kirjoituksissa esitettiin myös ehdotuksia, että jos kunnat pelkäävät kustannuksia, vapaa-ajan asunnolle asumaan haluavat voisivat sopia kunnan kanssa, etteivät vaadi kunnalta kaikkia palveluja. Kaavoituksen osalta oltaisiin valmiita luopumaan vapaa-ajan ja vakituisen asunnon erottelusta. Kittilän kunta, jossa asutaan paljon vakituisesti Levin loma-asunnoissa, on yrittänyt ratkaista ongelman Ylä-Levin asemakaavaa hyväksyessään ja lisännyt kaavaselostukseen maininnan, että ”loma-asuntojen käyttö ympärivuotiseen asumiseen on sallittua”. Lapin ELY-keskus pitää tällaista mainintaa huonona ja väärinkäsityksiä aiheuttavana (Ranta 2014).

KHO:n päätökseen tyytyväiset toivat esille saman seikan, joka oli myös kuntien kielteisten päätösten perusteluissa: kunnille tulee lisää kustannuksia, jos ne joutuvat tarjoamaan palveluita syrjäisille alueille. Samoin keskusteluissa tuli esille ELY-keskusten ja hallinto-oikeuden kielteisten päätösten perusteluissa esiintynyt argumentti, jonka mukaan asunnon käyttötarkoitus määrätään kaavassa. Kielteisiä päätöksiä kannattavat epäilivät, että käyttötarkoituksen muutosta hakevat haluavat vain hyötyä taloudellisesti. Jos mökki on vakituinen asunto, sen voi myydä kahden vuoden päästä verovapaana, ja lisäksi kunnat perivät mökeistä vakituista asuntoa korkeampaa kiinteistövero.

Koettu oikeudenmukaisuus

Kiistatapauksien intressien perusteluista voidaan nostaa esiin myös eri osapuolten esittämiä hyötyjä ja haittoja. Näiden päätösten eri osapuolille aiheuttamien haittojen ja hyötyjen avulla voidaan arvioida lopputuloksen oikeudenmukaisuutta. Kuntien nähtiin hyötyvän siitä, että kuntaan saadaan uusia asukkaita ja näin lisää verotuloja. Maaseutualueille tulee lisää asutusta, ja tämä voi joissain tapauksissa eheyttää yhteiskuntarakennetta, jos uudet asunnot sijaitsevat jo olemassa olevan asutuksen läheisyydessä. Jo vapaa-ajan asumisenkin nähdään elävöittävän taantuvaa maaseutua, ja tätä kehitystä tuetaan poliittisesti (Hiltunen 2007). Kunnat arvioivat itse, onko uusista vakituisista asukkaista enemmän hyötyä kuin haittaa. Jos kunnat näkevät haitat suurempina, ne eivät todennäköisesti anna poikkeamislupaa. Jos kunnat katso-

vat poikkeamisen edistävän kunnan tavoitteita ja ELY-keskus tai hallinto-oikeus estää päätöksen toteuttamisen, se koetaan kunnassa epäoikeudenmukaisena. Instituutiot huolehtivat yhteiskunnallisten pelisääntöjen hyväksyttävyydestä eli legitimitetistä (Peltonen ym. 2006: 101), mutta tässä tilanteessa instituutiot ovat konfliktin osapuolina. Tämä ei ole omiaan vahvistamaan kansalaisten luottamusta suunnittelujärjestelmän tai oikeudenkäytön tasapuolisuuteen ja avoimuuteen.

Lehtijuttujen pohjalta voinee sanoa, että käytännöt vaihtelevat jopa naapurikunnittain. Osa kunnista antaa luvan asumiseen syrjemmällekin, jos uusien asukkaiden saannin katsotaan hyödyttävän kuntaa enemmän kuin mitä heistä aiheutuu kustannuksia. Kunnan sisälläkin havaittiin vaihtelua kaavatilanteesta ja paikasta riippuen; kirjoittaja väitti, että esim. Nilsillä sai käyttötarkoituksen muutettua vain Tahkon alueella. Usein syrjäistäkin vakituista asutusta suosivat ovat pieniä kuntia, joissa on ennestään paljon ikääntynyttä väestöä. Toisaalta Koski (2007: 9, 13) muistuttaa, että kuntien suunnitellessa pysyvää rantarakentamista pohdittavat kysymykset ovat kunnan kannalta pitkälti taloudellisia. Jos esimerkiksi vapaa-ajan asuntoalueita muutetaan vakituisen asumisen alueiksi, pitkällä tähtäimellä palvelut voivat aiheuttaa lisäntäviä kuluja kunnalle.

Oikeudenmukaisuustarkastelussa on katsottava myös menettelytapojen ja prosessin oikeudenmukaisuutta. Epäoikeudenmukaisuuden kokemusta voi synnyttää se, että lähtökohdiltaan samanlaisten tapausten päätöksenteossa käytetään sekä puoltavan että kieltävän päätöksen perustelujen yhteydessä samoja maankäyttö- ja rakennuslain pykäläitä ja niitä vieläpä tulkitaan eri tavalla eri puolilla maata. Tämä herättää hämmennystä, sillä laillisuusnäkökohdat ovat ristiriidassa. Peltonen ym. (2008: 14) muistuttavat, että kaavaratkaisuja tarkasteltaessa tulee huomioida myös laillisuusnäkökohdat, eikä hyväksyttävyys tai koettu oikeudenmukaisuus voi olla ainoa mittari.

Eläkkeellä oleva vapaa-ajan asukas hakijana hyötyy myönteisestä päätöksestä taloudellisesti, kun hän voi asua yhdessä paikassa eikä joudu pitämään kahta asuntoa. Ympäristöperustelut koetaan siinä mielessä huonoina, että jos ihminen on joka

tapauksessa päättänyt muuttaa mökilleen, vaatimus kahden asunnon pidosta ei ainakaan vähennä ympäristökuormitusta (Linjama 2013). Jos hakija ei ole eläkkeellä ja aikoo käydä töissä kaupungissa, pidempien työmatkojen myötä lisääntynyt autonkäyttö rasittaa ympäristöä. Usein muuttoa on suunniteltu jo pitkään ja tehty sen mahdollistavia investointeja. Suunnitelman toteutuessa investoinneille saadaan vastinetta. Epäoikeudenmukaisuuden tunne herää, jos lupaa ei tulekaan ja investoinnit muuttuvat haitoiksi eikä kaupunkiasunnosta voidakaan luopua.

Lopuksi

Kuntien kohdalla on eroavaisuuksia riippuen siitä, ovatko ne kaavoittaneet ranta-alueet vai eivät. Jos kaavaa ei ole, poikkeamispäätökset ovat ELY-keskusten päätettävissä ja kunnat antavat lausunnon. Eriarvoisuuden koetaan lisääntyvän, kun kuntatason lisäksi ELY-keskuksien käytännöt vaihtelevat. Alueellista vaihtelua aiheuttavat myös maistraattien päätökset siitä, saako hakija pysyvän asunnon ja osoitteen vapaa-ajan asunnolle. Tähän tilanteeseen on jo puututtu, sillä hallinto- ja kuntaministeri Henna Virkkunen on vuonna 2013 todennut vastauksessaan kansanedustaja Maijalan esittämään kirjalliseen kysymykseen kotikuntalain tulokinnasta (KK 591/2013 vp), että väestörekisterikeskus on vahvistanut kotikunta- ja asuinpaikkatietojen ylläpidon käytännösäännöt ja lähettänyt ne heinäkuussa 2012 maistraateille. Käytännösääntöjen mukaan maistraatti voi hyväksyä kotikunnaksi vapaa-ajan asunnon sijaintikunnan, vaikka kiinteistön käyttötarkoitusta ei muuteta. Silloin henkilö merkitään vailla vakinaista asuntoa olevaksi, mutta hän voi kuitenkin ilmoittaa postiosoitteen, joka voi olla myös vapaa-ajan asunnon osoite.

Nykyään vapaa-ajan asunnoissa asuu vakituisesti ihmisiä, jotka eivät ole tehneet käyttötarkoituksen muutosta. KHO:n päätöksen (Diaarinumero: 580/1/12) mukaan he siis asuvat luvatta vakituisesti vapaa-ajan asunnollaan. Mitä seurauksia tällä päätöksellä on asukkailla ja kuinka kunnat reagoivat tähän tilanteeseen? Tilanne ei välttämättä ratkeakaan sillä, että kaikki hakevat poikkeamispäätöstä saadakseen muuttaa rakennuksen käyttötarkoituk-

sen tämänhetkistä asiantilaa vastaavaksi. Edellä analysoitujen hakuprosessien ja oikeustapausten perusteella lopputulosta ei voi ennakoida varmasti, vaikka rakennus ja tontti täyttäisivätkin vakituisen asumisen vaatimukset.

Lainsäädäntö ja lupapäätöksien ehdot tulisi selkeyttää niin, etteivät kansalaiset joudu eriarvoiseen asemaan. Jos yhteiskunta koetaan liian holhoavaksi ja byrokraattiseksi ja lain tulkinnat sattumanvaraisiksi, se voi herättää kansalaistottelemattomuutta tai turhauttaa ja passivoida kansalaisia. Malin (2013: 75) on todennut maankäyttö- ja rakennuslakia arvioidessaan, että poikkeamisen edellytyksistä tulisi tarkemmin säätää laissa.

Peltosen ym. (2008: 13) mukaan menettelytapoja on helpompi muuttaa kuin toimijoiden intressejä, minkä vuoksi kaavoituksen hyväksyttävyyden lisäämisen avaimet voivat löytyä juuri menettelytavoista. Kittilän kunta on yrittänyt muuttaa menettelytapoja, mutta hallintoviranomaiset ovat vastustaneet sen yritystä mahdollistaa pysyvä asuminen vapaa-ajan asunnoissa. Myös netti keskusteluissa ehdoteltiin erilaisia sopimuksellisia tapoja ratkaista kunnan palvelujen tarjonta.

Yhdenmukaiset päätösmenettelyt ovat tärkeitä kaikille osapuolille. Kansalaisten näkökulmasta on tärkeää, että he voivat suunnitella asumistaan ilman päätöksentekoon liittyvää epävarmuutta ja luottaen tasapuoliseen kohteluun. Kunnille on puolestaan tärkeää, että ne voivat suunnitella rakennus- ja asumispolitiikkaansa luottaen säädösten yhdenmukaiseen tulkintaan ylikunnallisissa instituutioissa, kuten ELY-keskuksissa, maistraateissa ja oikeusasteissa. Kansallisen päätöksenteon kannalta on tärkeää, että asumiseen ja rakentamiseen liittyvät lait ja säädökset toteutuvat yhdenmukaisesti ja tasapuolisesti eri kunnissa. Yleisesti ottaen yhdenmukaisempi kohtelu rakennuksen käyttötarkoituksen muutoksissa parantaisi eri osapuolten tasapuolista ja oikeudenmukaista kohtelua.

Maaseutualueilla kuntapolitiikot haluavat usein, että kuntaa tulee kehittää mahdollisimman tasapuolisesti. Asutusta ja resursseja ei saa keskittää vain yhteen elinvoimaiseksi määritellyyn keskukseen vaan mahdollisimman moneen kylään eri puolilla kuntaa. Maaseudun vetovoimaisuus perustuu tilaan ja väljyyteen, ja sitä on kehitettävä sen

omista lähtökohdista. (Sireni 2013: 41.) Maaseudun kehityksen kannalta vapaa-ajan asukkaat, kausiluontoisesti tai pysyvästi asuvat, voivat estää alueiden kiihtymisen ja olla tulevaisuuden uusien mahdollisuuksien herättäjiä.

Ihmiset liikkuvat nykyään paljon ja monipaikkainen asuminen lisääntyy (Quinn 2004:114; Pitkänen & Vepsäläinen 2008). Laki ja vaatimukset käyttötarkoituksen muutoksesta kohtelevat mökkiä lähinnä objektina, kun taas asunto ja asuminen saavat merkityksensä asukkaiden tekemisen kautta. Urryn mukaan (2000; Paris 2006: 17) asuminen muodostuu sosiaalisista käytännöistä eikä niinkään konkreettisista rakennuksista. Liikkuvuus ja monipaikkaisuus haastavat asunnon käyttötarkoituksen perustuvan jaottelun.

Tutkimuksen avulla tulisi tarkemmin selvittää, millä perusteella toiset kunnat haluavat vakituiseksi asukkaiksi vapaa-ajan asukkaita ja toiset eivät. Mitä hyötyjä ja haittoja kunnille seuraa siitä, kun vapaa-ajan asukkaat muuttavat pysyvästi paikkakunnalle? Kuinka hyvin kuntien toivomat positiiviset vaikutukset toteutuvat? Miten voitaisiin yhtenäistää vapaa-ajan asunnon käyttötarkoituksen muutosprosessit? Myös uusien, usein ikääntyneiden vakituisten asukkaiden arkipäivän elämään haja-asutusalueella pitäisi kiinnittää huomiota ja tarkastella sitä, miten pitkään heidän on mahdollista asua kaukana palveluista.

Kiitokset

Artikkeli on kirjoitettu osana Suomen Akatemian rahoittamaa Asumisen monipaikkaisuus ja arkielämä vapaa-ajan ympäristöissä projektia (SA255424).

LÄHTEET

Ahlqvist, Kirsti 2009. Vapaa-ajan asuminen – irtautumista, autonomiaa ja luonnonläheisyyttä. Teoksessa: Lammi, Minna, Mari Niva & Johanna Varjonen (toim.). Kulutuksen liikkeet: Kuluttajatutkimuskeskuksen vuosikirja 2009. Kuluttajatutkimuskeskus, Tampere. 155–176.

Aho, Seppo & Heli Ilola 2002. Hyvien osaajien aluepreferenssit ja liikkuvuus. Lapin vetovoima -tutkimusprojektin raportti. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B, Tutkimusraportteja ja selvityksiä 39. Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Airaksinen, Miimu, Helka-Liisa Hentilä, Jussi S. Jauhiainen, Raine Mäntysalo, Karoliina Jarenko, Tapio Määttä, Matti Pentti, Jukka Similä & Aija Staffans 2012. Katsauksia maankäyttö- ja rakennuslain toimivuuteen. Ympäristöministeriön raportteja 4/2012. Asumisen monipaikkaisuus ja arkielämä vapaa-ajan ympäristöissä -hanke. Ympäristöministeriö, Helsinki. Saatavissa: <http://www.uef.fi/fi/secondhomes/home>. [Viitattu 23.1.2014].

Ervasti, Kaijus 2001. Konfliktit ja vaihtoehtoiset konfliktiratkaisumenetelmät. Teoksessa: Pohjonen, Soile (toim.). Sovittelu ja muut vaihtoehtoiset konfliktiratkaisumenetelmät. WSLT, Helsinki. 13–38.

Haapanala, Auvo 2013. ELY-keskukset alueidenkäytön ja rakentamisen ohjaajina. Selvitys elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskusten toiminnasta maankäyttö- ja rakennuslain viranomais-tehtävissä. Ympäristöministeriön raportteja 6/2013. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Hall, C. Michael & Dieter K. Müller 2004. Introduction: Second Homes, Curse or Blessing? Revisited. Teoksessa: Hall, C. Michael & Müller, Dieter K. (toim.). Tourism, Mobility and Second Homes. Between Elite Landscape and Common Ground. Channel View Publications, Clevedon, UK; Buffalo. 3–14.

Heiska, Kati 2010. Maailman paras mökki. Teoksessa: Vilkkio, Anni, Asko Suikkanen & Johanna Järvinen-Tassopoulos (toim.). Kotia paikantamassa. LUP Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi. 239–256.

Herne, Kaisa 2012. Mitä oikeudenmukaisuus on? Gaudeamus, Helsinki.

Hiltunen, Mervi 2007. Environmental Impacts of Rural Second Home Tourism – Case Lake District in Finland. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism 7(3): 243–265.

Jussila, Aarne & Jari Toivonen 2011. Loma-asumisen taloudelliset ja työelämykselliset vaikutukset Suomessa. TEM raportteja 21/2011. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.

Kangas, Pekka & Auvo Haapanala 2005. Maankäyttö- ja rakennuslain toimivuus. Arvio laista saaduista kokemuksista. Suomen ympäristö 781. Alueiden käyttö. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Karvonen, Heikki 2012. Maankäyttö- ja rakennuslain tulkinta vapaa-ajan asunnon käyttötarkoitusta muutettaessa. Opinnäytetyö, Rakennustekniikan koulutusohjelma. Oulun seudun ammattikorkeakoulu, Oulu.

Knaappila, Tiina 2013. Mökillä vaikka ympärivuoden. Länsi-Savo 09.04.2013. Saatavissa: <http://www.lansi-savo.fi/uutiset/m%C3%B6kill%C3%A4-vaikka-ymp%C3%A4ri-vuoden-52624>. [Viitattu 10.01.2014].

Koski, Kimmo 2007. Vakituisten ranta-asutuksen kuntataloudelliset vaikutukset. Suomen ympäristö 38. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Koskinen, Petri 2006. Täyttä mökkielämää. Talouselämä 10.4.2006. Saatavissa: <http://www.talouselama.fi/uutiset/taytta-mokkielamaa/a2052335>. [Viitattu 16.12.2013].

- Kytö, Hannu, Helena Tourila & Johanna Leskinen 2006. Maaseudun vetovoimaisuus ja kuluttajien yksilölliset elämäntavat. Tutkimuskokonaisuuden loppuraportti. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 5: 2006.
- Linjama, Jussi 2013. Kommentti Mikko Alatalon kirjoitukseen Saako sitä pohjan perukoilla asua mökillänsä? Uusisuomi.fi Saatavissa: <http://mikkoalatalo.puheenvuoro.uusisuomi.fi/152676-saako-sita-pohjan-perukoilla-asua-mokillansa>. [Viitattu 20.05.2014].
- Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 2000. Vakituisen asumisen kehittäminen ranta-alueilla. Suunnittelukeskus Oy ja Saaristoasiain neuvottelukunta. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisuja 7/2000. Sisäasiainministeriö, Helsinki.
- Malin, Kimmo 2013. Maankäyttö- ja rakennuslain mukaiset poikkeamisasiat hallintotuomioistuimessa vuosina 2008–2011. Teoksessa: Holopainen, Heikki, Kimmo Huttunen, Kimmo Malin & Hanna Partinen 2013. (toim.). Muutoksenhaku maankäyttö- ja rakennuslain mukaisissa asioissa. Tarkastelussa kaavat, suunnittelutarveratkaisut ja poikkeamispäätökset sekä valituslupa-asiat. Ympäristöministeriön raportteja 19. Ympäristöministeriö, Helsinki. 60–76.
- Miettinen, Heikki 2001. Kuntapalvelut 2001: Asukaskyselyn tulokset 33 kunnassa. Efektia Oy:n tutkimuksia 154–2001. Efektia, Helsinki.
- MRL 1999. Maankäyttö- ja rakennuslaki 132/1999. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Müller, Dieter K. & Roger Marjavaara 2011. From Second Home to Primary Residence: Migration Towards Recreational Properties in Sweden 1991–2005. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 103(1): 53–68.
- Nieminen, Markku 2010. Kesämökkibarometri 2009. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- Paris, Chris 2006. Multiple 'homes', dwelling & hyper-mobility & emergent transnational second home ownership. Paper presented at ENHR conference "Housing in an expanding Europe: theory, policy, participation and implementation". Ljubljana, Slovenia, 2–5.7.2006. Saatavissa: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.116.657&rep=rep1&type=pdf>. [Viitattu 17.12.2013].
- Peltonen, Lasse, Johanna Tuomisaari & Vesa Kanninen 2008. Kaavavalitukset ja koettu oikeudenmukaisuus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 46(3): 11–34.
- Peltonen, Lasse, Jukka Hirvonen, Rikhard Manninen, Hannes Linjama & Riitta Savikko 2006. Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Suomalaisen nykytilan kartoitus. Suomen ympäristö 12/2006. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Peltonen, Lasse & Sampo Villanen 2004. Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Osa 1. Katsaus käsitteisiin ja kirjallisuuteen. Suomen ympäristö 723. Alueiden käyttö. Ympäristöministeriö, Helsinki. Saatavissa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40401/SY_723.pdf?sequence=1. [Viitattu 19.11.2013].
- Pitkänen, Kati 2013. Vapaa-ajan asumisen muutos nostaa esille tarpeen tarkastella asumisen monipaikkaisuutta. *Hyvinvointikatsaus* 2/2013. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: <http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/>. [Viitattu 15.05.2014].
- Pitkänen, Kati & Mia Vepsäläinen 2008. Foreseeing the Future of Second Home Tourism. The Case of Finnish Media and Policy Discourse. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*. 8(1): 1–24.
- Puustinen, Sari 2008. Konfliktien hallinta ja kaavoittajien uusi valtuutus. *Yhdyskuntasuunnittelu* 46 (3): 35–55. Saatavissa: http://www.yss.fi/yks2008_3puustinen.pdf. [Viitattu 13.06.2013].
- Quinn, Berdanette 2004. Dwell in Through Multiple Places: A Case Study of Second Home Ownership in Ireland. Teoksessa: Hall, Michael C. & Dieter K. Müller (toim.). *Tourism, Mobility and Second Homes. Between Elite Landscape and Common Ground*. Clevedon, UK. Channel View Publications, Buffalo. 113–130.
- Ranta, Tapani 2014. Ely moittii Kittilän mökkitulkintaa. *Lapin Kansa* 04.02.2014.
- Rantanen, Manu & Torsti Hyryläinen 2012. Vapaa-ajan asukkaat paikallisia palveluympäristöjä muovaamassa. *Maaseudun uusi aika* 19(2): 59–67.
- Saaristoasiain neuvottelukunta 2006. Mökkiläiset kuntapalvelujen käyttäjinä. Alueiden kehittäminen 2006, Sisäasiainministeriön julkaisuja 24/2006. Sisäasiainministeriö, Helsinki.
- Sireni, Maarit 2013. Tasa-arvotavoite ohjaa maaseudun maankäytön suunnittelua. *Maaseudun uusi aika* 20(1): 30–43.
- Tiihonen, Arja 2013. Mökkeilystä vastapainoa arjen asumiselle. *Hyvinvointikatsaus* 2/2013. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: <http://www.stat.fi/tup/hyvinvointikatsaus/>. [Viitattu 12.06.2013].
- Tilastokeskus 2014. Suomen virallinen tilasto (SVT): Rakennukset ja kesämökit (kuvaus) [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: <http://www.stat.fi/til/rakke/index.html>. [Viitattu 23.5.2014].
- Tilastokeskus 2013. Suomen virallinen tilasto (SVT): Rakennukset ja kesämökit [verkkojulkaisu]. Kesämökit 2012. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://www.tilastokeskus.fi/til/rakke/2012/rakke_2012_2013-05-24_kat_001_fi.html. [Viitattu: 20.1.2014].
- Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi 2002. Laadullinen tutkimus ja sisälönanalyysi. Tammi, Helsinki.
- Turunen, Mervi 2001. Muuttoilmoitus riittää usein mökille muuttamiseen. *Rakennuslehti* 31.05.2001.

- Tuulentie, Seija 2006. Tourists Making Themselves at Home: Second Homes as a Part of Tourist Careers. Teoksessa: McIntyre, D. R. Williams and K. E. McHugh (toim.). Multiple dwelling and tourism: negotiating place, home and identity. CABI Pub, Wallingford, Cambridge, Mass. 145–157.
- Urry, John 2000. Sociology Beyond Societies: Mobilities for the Twenty-First Century. Routledge, London.
- Virkkunen, Henna 2013. Kotikuntalain tulkinta. Vastaus Eeva-Maria Majjalan kirjalliseen kysymykseen 591/2013 vp. Eduskunta, Helsinki. Saatavissa: [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\$APPL=utppdf&\\$\(BASE\)=utppdf&\\$\(THWID\)=0.3/1392881583_514977&\\$\(TRIPPIFE\)=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?$APPL=utppdf&$(BASE)=utppdf&$(THWID)=0.3/1392881583_514977&$(TRIPPIFE)=PDF.pdf). [Viitattu 10.2.2014].
- Wall, James A. & Ronda R. Callister 1995. Conflict and its management. Journal of Management 21(3): 515–558.
- Wähä, Susanna 2004. Maankäyttö- ja rakennuslain soveltaminen hallinnot tuomioistuimissa 2001–2003. Suomen ympäristö 693. Alueidenkäytön osasto, Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Ympäristöministeriö 2014. Arviointi maankäyttö- ja rakennuslain toimivuudesta 2013. Suomen ympäristö 1/2014. Ympäristöministeriö, Helsinki.

LIITE 1. Lehtiartikkeliluettelo

- 1) Muuttoilmoitus riittää usein mökille asumiseen (2001/Rakennuslehti)
- 2) Moni muuttaisi lomamökkinsä vakituiseksi asunnoksi (2002/ Kaleva)
- 3) Kesämökki ykkösasunnoksi – kuka päättää ja millä ehdoilla? (2002/Mökkitieto)
- 4) Ani harva mökkiläinen muuttaa tupansa vakituiseksi aunnoksi (2005/ Hämeen Sanomat)
- 5) Täyttä mökkielämää (2006/Talouselämä)
- 6) Kesämökki vaikea vaihtaa vakiasunnoksi (2009/ Yle Uutiset)
- 7) Asuako kotona, kesämökillä vai veneen alla (2009/Pohjalainen)
- 8) Muutto mökille vaatii usein remonttia (2010 / Suur-Jyväskylän lehti)
- 9) Kiista vakituisesti asutusta kesämökistä jatkuu: Kangasala uudisti hädän ja asetti uhkasakon (2011/Aamulehti)
- 10) Kesämökin muuttaminen asunnoksi voi karahtaa kiville (2011 / YLE Uutiset)
- 11) Ongelmana vakituinen asuminen loma-asunnolla (2011 / RY Rakennettu ympäristö)
- 12) Lomamökeissä asuminen tarkempaan syyniin (2012/Kittilälehti)
- 13) Mökkiläinen vai kuntalainen (2012 / Lapin Kansa)
- 14) Pääkirjoitus: Kotikunta (2012 / Turun Sanomat)
- 15) Mökillä vaikka ympärivuoden (2013/Länsi-Savo)
- 16) Suomen kansalainen ei voi valita asuinpaikkaansa (2013 / puheenvuoro / Uusi Suomi)
- 17) KHO puuttui läpivuotiseen mökkeilyyn (2013 / Helsingin Sanomat)
- 18) Mökillä asunut pariskunta sai KHO:lta tylyn tuomion (2013/Iltasanomat)
- 19) Voiko mökissä virallisesti asua ympäri vuoden? (2013 / Satakunnan Kansa)
- 20) Kansanedustaja: Ihmisille annettava mahdollisuus asua kesäasunnolla vakituisesti (2013/Aamulehti)
- 21) Kuntaliitto: Tuhannet asuvat luvatta loma-asunnoissaan (2013 / Helsingin Sanomat)
- 22) KHO:n päätös ja mökkiläisen kuntalaisuus (2013 / Lapin Kansa)
- 23) Montako päivää vuodessa saat oleskella omistamallasi kesämökillä? (2013 / Aamulehti blogit)
- 24) Saako sitä pohjan perukoilla asua mökillän- sä? (2013 / Puheenvuoro / Uusi Suomi)

PERTTI RANNIKKO

Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos

Maaseudun näkymätön väestö

"Thaimaalaiset lähtivät", totesi naapurin emäntä, kun syksyllä 2013 istahdin heidän eteisensä penkille. Olin ollut pyöräilemässä, kun rankkasade yllätti, joten menin lähimpään taloon sadetta pitämään. Katsahdin ulos ikkunasta ja näin auton ajavan pois metsästä. Emäntä kertoi, että hän oli aamupäivällä käynyt marjassa ja tavannut samaisen autokunnan puolukoita poimimassa. Hänen mukaansa thaimaalaiset majailivat jo toista syksyä talossa, joka sijaitsee vain muutaman kilometrin päässä meidän talostamme. Täällä hyvin harvaan asutussa Vaara-Karjalassa voitaisiin siis puhua naapuritalosta. Siitä huolimatta en ollut näistä uusista naapureista aikaisemmin kuullut. Vähän samalla tavalla olin keväällä törmännyt yllättäviin liikkujiin, kun postilaatikostamme löytyi malminetsintäyhtiön tiedote. Yhtiö ilmoitti haluavansa vuokrata malminetsijöilleen kesän ajaksi talon lähiympäristöstä. Kävin netissä tutkimassa kaivoshankkeita esitteleviä karttoja ja havaitsin yllätyksekseni, että tilamme sijaitsee alueella, jolle on tehty valtaushakemus.

Malminetsijöiden ja marjanpoimijoiden yllättävä liikkuminen lähiympäristössämme toi mieleeni kesämökkeilyn tutkijoiden käyttämän käsitteen *maaseudun näkymätön väestö*. Käsite sopi minusta paljon paremmin näihin mainitsemiini tilapäisiin käypäläisiin kuin kesämökkiläisiin, joi-

den olemassaolo on paremmin paikallisten asukkaiden tiedossa. Aion tässä katsauksessani tarkastella lähemmin tuota käsitettä ja pohtia sen käytökelpoisuutta nykymaaseudulla, jossa liikkuu entistä enemmän erilaisia pistäytyjiä. Esittämäni havainnot ovat peräisin Itä-Suomen syrjäiseltä maaseudulta, jossa erilaiset liikkuvat ryhmät täyttävät ja tuottavat kasvavan osan maaseututilasta ympärivuotisten asukkaiden vähetessä.

Käytän tässä kirjoituksessani käsitettä syrjäinen maaseutu, koska se on sisällöllisempi ja yhteiskunnallisempi kuin virallisen maaseutupolitiikan suosima harvaan asuttu maaseutu. Syrjäisellä maaseudulla toimeentulo on perustunut paikallisiin luonnonvaroihin, Suomessa erityisesti metsiin. Maaseudun rakennemuutosten kiihkeimpinä vuosina syrjäiselle maaseudulle oli leimallista metsätöiden loppuminen ja palvelujen häviäminen sekä väen väheneminen ja ikääntyminen. Tyypillistä oli myös se, että huomattava osa metsistä oli valtion omistuksessa. Vaikka yksityismetsillä ja pienmetsätaloudella onkin nykyisin hallitseva asema Suomen puunhuollossa, omistaa valtio 35 prosenttia maan metsäpinta-alasta (Suomen tilastollinen vuosikirja 2012: 170). Syrjäiset metsäseudut eivät siten ole mikään marginaalinen osa suomalaista maaseutua vaan keskeinen osa sen historiaa, nykyisyyttä ja myös tulevaisuutta. Kuten katsauksestani ilmenee, haastaa näkymättömän

väestön kasvava rooli syrjäisellä maaseudulla paitsi kyläkeskeisen maaseutuajattelun myös perinteisen näkemys maaseutumaisemasta maalaistalojen ja peltojen hallitsemana näkyminä.

Alkuperäinen käsite

Maaseudun näkymättömän väestön käsitteen on ottanut tutkimuskäyttöön Dieter K. Müller, joka nykyisin toimii Uumajan yliopiston maantieteen professorina. Hän on profiloitunut erityisesti vapaa-ajan asumisen tutkijaksi. Hän tutki vuonna 1999 ilmestyneessä väitöskirjassaan Ruotsin maaseudulla vapaa-ajan asunnon omistaneita saksalaisia. Vaikka käsitettä maaseudun näkymätön väestö ei väitöskirjassa vielä esiinnykään, ovat sen versot jo havaittavissa työn johtopäätöksissä. Hän toteaa, että vaikka ulkomaiset vapaa-ajan asijat olivat paikallisen väestön enemmistölle miltei näkymättömiä (invisible), kuluttivat he paljon rahaa mökki-paikkakunnillaan ja tukivat näin paikallista liike-elämää (Müller 1999: 195–197).

Väitöskirjan jälkeisissä tutkimuksissaan Müller tutkimusryhmineen on tarkastellut laajemmin kakkosasumisen väestöllisiä ja taloudellisia vaikutuksia Ruotsissa (Müller & Hall 2003; Müller 2004). Niiden pohjalta hän on kritisoinut tilastollisin ja hallinnollisin perustein tehtävää maaseutuväestön jakamista vakinaisiin asukkaisiin ja vapaa-ajan asujiin. Yleensä vain ne ihmiset, jotka ovat kirjoilla maaseudulla, luetaan maaseutuväestöön. Vapaa-ajan asujia ei pidetä osana maaseutuväestöä, vaikka he viettäisivät säännöllisesti pitkiä aikoja maaseudulla. Väestömäärän kuvaaminen vain kirjoilla olevien perusteella johtaa helposti siihen, että maaseudun väestökehitys ja houkuttelevuus asuin-ympäristönä kuvataan todellisuutta synkempänä.

Vakituisten asukkaiden pitkään jatkunut väheneminen ei Müllerin mukaan kuvaa sitä, että maaseutu olisi ihmisten mielestä vähemmän kiinnostava ja vähemmän puoleensavetävä. Samaan aikaan maaltamuuton kanssa on vapaa-ajan asuminen lisääntynyt maaseudulla huomattavasti. Maaseutu näyttää siten menettäneen vetovoimaansa ympärivuotisena asuinpaikkana, kun taas osa-aikainen asuminen on houkuttelevampaa kuin koskaan aikaisemmin. Väestötilastot eivät kuitenkaan paljasta

näitä muutoksia, koska tilapäistä asumista ei niissä oteta huomioon. Vapaa-ajan asukkaita voidaan näin kutsua maaseudun näkymättömäksi väestöksi.

Vapaa-ajan asujien näkymättömyys ei Müllerin mukaan koske vain tilastointia vaan yhtä hyvin myös hallintoa. Paikallisvaaleissa heillä ei ole äänioikeutta ja ryhmä jää muutenkin kuntien toiminnassa helposti huomaamatta. Kun päätöksenteossa otetaan huomioon vain kunnassa kirjoilla oleva väestö, voi monissa käytännön tilanteissa tulla eteen odottamattomia ongelmia. Esimerkiksi maaseutualueelle saattaa kohdistua samaan aikaan väestökadon kanssa kiinteistökaupan kasvuvaihe, johon ei yhdyskuntasuunnittelussa ole osattu varautua. Vapaa-ajan asuminen seurauksineen pitäisi siten integroida kiinteämmin paikalliseen päätöksentekoon ja luopua vakinaisten ja tilapäisten asujien keinotekoisesta erottamisesta (Müller ym. 2011).

Müller luettelee tutkimuksissaan monia syitä sille, miksi kakkosasumisen määrä ja merkitys on maaseudulla kasvanut (esim. Müller 2002: 170–174; Müller 2008). Se, että ihmisillä on käytössään useampia asuntoja, ei sinänsä ole mikään uusi ilmiö. Monet 1900-luvun loppupuolella voimistuneet yhteiskunnalliset muutokset ovat lisänneet vapaa-ajan asumisen suosiota. Väen väheneminen maaseutukunnissa on kasvattanut sellaisten kiinteistöjen tarjontaa, joita voidaan käyttää vapaa-ajan asuntoina. On olemassa kasvava eläkeläisten joukko, joilla on mahdollisuus terveytensä ja varallisuutensa vuoksi viettää aikaansa vapaa-ajan asunnolla. Palveluyhteiskuntaan siirtymisen myötä on enemmän myös työikäisten kotitalouksia, jotka voivat osittain työskennellä vapaa-ajan asunnolla tai jakaa aikaansa niin, että kakkosasuntoa voidaan käyttää useammin. Internetin ja matkapuhelimien tapaisten teknisten innovaatioiden ansiosta voidaan maaseutuasunnolta pitää yhteyksiä perheenjäseniin, työtovereihin ja ystäviin. Ruotsista kakkosasunnon hankkineita saksalaisia tutkinut Müller ei luonnollisestikaan unohda globalisaatiota ja kansainvälistymistä, jotka ovat helpottaneet ulkomaalaisten kiinteistöjen ostoa.

Edellä kuvatunlaiset yhteiskunnalliset muutokset koskettavat erilaisia maaseutualueita eri tavoin. Tämä näkyy tarkasteltaessa, miten kakkosasunnot ovat lisääntyneet eri alueilla (Müller 2004).

Niiden määrä voi lisääntyä joko vapaa-ajan käyttöön rakennettavien uusien mökkien kautta tai ottamalla aikaisemmin vakituiseissa asuinkäytössä ollut rakennus vapaa-ajan asunnoksi. Syrjäisellä maaseudulla rakennukset jäävät usein poismuuton vuoksi kesämökeiksi. Vapaa-ajan asuntojen suurta määrää voidaan jopa pitää indikaattorina alueen negatiivisesta kehityksestä (Müller 2004; Pitkänen 2011: 57–60). Uudisrakentaminen keskittyy erityisesti vesistöjen lähellä ja sopivan etäisyyden päässä oleville paikoille tai sitten kauempana sijaitseville ja matkailullisesti vetovoimaisille alueille, joista Müller käyttää nimitystä hotspot.

Useimpien Müllerin julkaisemien englanninkielisten tekstien otsikossa esiintyy käsite *second home*. Itse teksteissä esiintyy silloin tällöin käsite näkymätön (*invisible*). Käsitteen maaseudun näkymätön väestö hän otti aktiivisempaan käyttöön vasta vuonna 2008, mutta otsikkotasolla se esiintyy senkin jälkeen vain muutamassa ruotsinkielisessä artikkelissa. Se ei näytä olevan Müllerille niinkään teoreettinen käsite vaan populaari iskusana, jolla voi osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja saada soveltavaan tutkimukseen tarkoitettua tutkimusrahoitusta. Ruotsin ympäristöministeriön alainen tutkimusneuvosto Formas rahoitti vuosina 2008–2010 hänen johtamaansa tutkimushanketta *Landsbygdens "osynliga" befolkning: en analys av fritidsboendes relationer till den svenska landsbygden*. Hankkeen tuotokset on loppuraportissa jaettu tiedeyhteisölle suunnattuihin ja populaaritieteellisiin (Formas projektdatabas 2014a). Maaseudun näkymätön väestö esiintyy vain jälkimmäiseen ryhmään kuuluvien ruotsinkielisten julkaisujen otsikoissa. Tutkimusartikkeleissa on luotettu edelleen tuttuun käsitteeseen *second home*. Näkymätön väestö on osoittautunut kuitenkin hyväksi iskusanaksi, sillä vuonna 2013 Formas päätti rahoittaa Müllerin uutta *Hur gör man med dessa "osynliga" invånare? Landsbygdskommuner och deras hantering av fritidshusens effekter* -projektia (Formas projektdatabas 2014b).

Vaikka Müller ei uusien projektiansakaan yhteydessä juuri pohdi ja tarkenna maaseudun näkymättömän väestön käsitettä, näkyy sen vaikutus kuitenkin tutkimusasetelmissa ja tutkimuskysymyksissä. Uusimmissa tieteellisissä artikkeleissaan

hän kritisoi vapaa-ajan asumisen tutkimusta siitä, että se on kiinnittänyt hyvin vähän huomiota itse maaseutuun (Müller 2011). Vastaavasti maaseutututkimuksessa vapaa-ajan asuminen ei ole saanut osakseen huomiota, joka olisi riittävä suhteessa sen merkitykseen nykymaaseudulle. Vapaa-ajan asumisen tutkimus on 1990-luvun alussa alkaneesta nousukaudesta lähtien ollut etupäässä osa matkailututkimusta, jonka lehdissä sen tuloksia on pääasiassa esitelty. Vapaa-ajan asumisen lisääntyminen on siten liitetty osaksi liikkuvuuden kasvua. Müllerin mukaan vapaa-ajan asujien määrittäminen turisteiksi on johtanut heidän tarkastelemiseensa erillään paikallisyhteisöstä. Tutkimusten keskiössä ovat olleet kakkosasunnon omistajat, ei heidän asemansa ja roolinsa osana maaseutua ja sen kehitystä. Müllerin mukaan kakkosasunnon omistajien kiinnittyminen ja samaistuminen paikkaan eivät kuitenkaan oleellisesti eroa ympärivuotisista asukkaista (Müller 2011; Müller ym. 2011). Hän esittää vaatimuksen, että kakkosasumisen tutkimuksissa on kiinnitettävä enemmän huomiota maaseutuun ja maaseutututkimuksissa vapaa-ajan asumiseen.

Uusissa tutkimushankkeissaan Müller näyttää edelleen luottavan aikaisempiin tutkimusmenetelmiinsä. Empiirinen aineisto on koottu joko vapaa-ajan asukkaille suunnatuilla laajoilla postikyselyillä (Müller ym. 2010) tai viranomaisten rekistereistä (Müller & Marjavaara 2012). Tällaisilla aineistoilla voidaan kyllä tehdä päätelmiä vapaa-ajan asujien omista näkemyksistä ja suhteesta maaseutuun, mutta vaikeampaa on arvioida heidän merkitystään paikallisyhteisön ja maaseudun kehityksessä. Samantapaisia laaja-alaisia aineistoja on yleensä käytetty myös suomalaisissa vapaa-ajan asumista koskevissa tutkimuksissa (esim. Aho & Ilola 2006; Kauppila 2009). Pitkänen (2011) on käyttänyt väitöskirjassaan myös laadullista aineistoa, mutta sekin on Müllerin tutkimusten tavoin kerätty yksistään mökkiläisiä haastattelemalla. Pysin seuraavassa hahmottelemaan vapaa-ajan vieton tutkimiseen näkökulmaa ja tutkimustapaa, joka perustuu vahvemmin itse maaseutuun ja sen kehitykseen. Esitelen maaseudulla liikkuvia ryhmiä, joihin maaseudun näkymättömän väestön käsite soveltuu mielestäni vielä paremmin kuin mökkiläisiin.

Käsitteen laajennus

Samat yhteiskunnalliset muutokset, jotka ovat kasvattaneet kakkosasumisen suosiota, ovat lisänneet myös muuta maaseudun vapaa-ajan käyttöä. Vapaa-ajan merkityksen kasvu ihmisten elämässä ja yhteiskunnassa on tuonut maaseudulle monenlaista toimintaa ja uusia liikkujia. Karkean kuvan näiden liikkujien merkityksestä saa suhteuttamalla alueella luontoharrastuksiin osallistuvien määriä siellä vakituisesti asuvien määriin. Lähden liikkeelle maakunta- ja kuntatasolta käyttäen esimerkkinä Pohjois-Karjalaa ja erityisesti Lieksaa, sen jälkeen rajaan näkökulmani vielä paikallisemmaksi kylätasolle.

Nykyisen Lieksan alueella on väkiluku viimeisen 50 vuoden aikana supistunut 26 000:sta 12 000:een. Haja-asutusalueella asuu nykyään 3 100 lieksalaista (Lieksan väestötilastoja 2013). Kesämökkien määrä on Lieksan alueella 40 vuoden aikana kasvanut 700:sta 2 600:aan (Rannikko 2014). Kun kesämökkiä käyttää yleensä useampi henkilö, voidaan sanoa, että Lieksan keskustan ulkopuolisilla alueilla kesäasukkaiden määrä on huomattavasti suurempi kuin ympärivuotisten asukkaiden. Lieksan luonto on kuitenkin vapaa-ajan maisemaa myös monille, jotka eivät kuulu näihin kumpaankaan ryhmään.

Erämaakaupungin alueelle vuosina 1982–1991 perustetut Patvinsuon ja Kolin kansallispuistot sekä Ruunaan retkeilyalue ovat huomattavasti edistäneet luonnon virkistyskäyttöä ja matkailua (Vatanen ym. 2012). Kolin kansallispuistossa tilastoidaan vuosittain yli 100 000 käyntikertaa ja Ruunaan retkeilyalueella lähes saman verran. Kansallispuistot ja retkeilyalueet merkittyine reitteineen ovat nykyihmiselle eräänlainen taie liikkumisen turvallisuudesta ja luonnon veto-voimaisuudesta. Myös muualle kuin suojelualueille on rakennettu reittiverkostoja ja virkistyspalveluja. Pohjois-Karjalassa on yli 1 000 kilometriä vaellus- ja patikointireittejä (Puhakka 2007: 56–58). Niiden lisäksi maaseudulla ja luonnossa risteilee melonta-, pyöräily- ja moottorikelkkareittejä, löytyy kalastuspaikkoja ja lintutorneja. Näihin kaikkiin hakeutuu ihmisiä myös kaupungeista etsimään elämyksiä ja mielenrauhaa kiireisen arjen vastapainoksi.

Aikaisemmin metsissä, soilla ja järvillä liikkuvat etupäässä vain lähialueiden asukkaat. Kyläläiset poi-

mivat marjansa ja sienensä lähimetsistä ja -soilta sekä kalastivat lähijärvillä (Rannikko 2008: 40–43). Metsän ja järven antimilla oli suuri merkitys perheen ruokataloudessa. Toki tämä kotitarvepoiminta ja -kalastus olivat osittain myös virkistäytymistä, mutta nykyään kalastus, marjastus ja sienestys ovat ensisijaisesti vapaa-ajan harrastus. Lähes 90 000 pohjoiskarjalaista harrastaa vapaa-ajankalastusta eli käy vähintään kerran vuoden aikana kalassa. Kalastajia tulee maakuntaan myös muualta Suomesta ja ulkomailta niin, että vuonna 2004 Pohjois-Karjalan kalastusalueella kalasti kaiken kaikkiaan 105 000 henkilöä (Puhakka 2007: 58). Toisen perinteisen luonnonkäyttömuodon, metsästyksen, harrastajia Pohjois-Karjalassa on lähes 20 000.

Lieksassa metsästävien määrä riistanhoitoyhdistyksen jäsenten määrällä mitattuna on 2 200. Valtionmaiden suuri osuus on edesauttanut metsästysmatkailua alueella. Etenkin karhun- ja pienriistanmetsästäjät tulevat Lieksaan valtionmaille muualta, useimmiten Etelä-Suomesta (Raitio & Rannikko 2006: 285). Metsästys on kokenut samansuuntaisen muutoksen kuin muukin luonnossa liikkuminen. Kotinsa lähimetsässä metsästävien vanhempien metsästäjien rinnalle on tullut nuorempi metsästäjäpolvi, joista suuri osa asuu kaupungeissa (Rannikko 2012).

Luonnossa liikkujat antavat myös työtä maaseudun asukkaille, vaikka matkailu ei olekaan Pohjois-Karjalassa samanlainen työllistäjä kuin Lapis. Matkailualan työpaikkojen määrä Lieksassa on noin 200, mikä on vain viisi prosenttia koko kaupungin työllisyydestä (Vatanen ym. 2012). Matkailuyritysten työpaikoista kolme neljäsosaa sijaitsee kuitenkin keskustan ulkopuolella. Rajaseudun entiset metsätyökylät Ruunaa ja Nurmijärvi ovat muuttuneet matkailukyliksi, samoin Pielisen rantakylästä Koli ja Vuonisolahti. Matkailun merkitys voi siten olla yksittäisille kylille suuri.

Liikkuvat ryhmät ovat suhteellinen merkittäviä Lieksan tapaisilla alueilla, jotka ovat menettäneet runsaasti vakituisia asukkaitaan. Monet syrjäiset metsäseudut ovat kehittyneet vapaa-ajan ympäristöiksi, joissa liikkuu matkailijoita, retkeilijöitä, metsästäjiä, kalastajia ja mökkiläisiä. Aivan viime vuosina näiden jälkiteollista yhteiskuntakehitystä edustavien liikkujien rinnalle – ja osin kilpailijoiksi

– ovat tulleet pistäytyjät, jotka edustavat raaka-ainetalouden uusnousua maaseudulla. Uusia kaivoksia perustetaan kiihtyvää vauhtia. Metsistä, soista ja pelloista ollaan ottamassa lisääntyvästi raaka-ainetta energiatuotantoon. Kaivostoiminta ja bioenergian käyttö eivät tapahdu kuitenkaan enää paikallisyhteisöissä. Korjuukoneiden kuljettajat ja kaivosväki tulevat kymmenien ja jopa satojen kilometrien päästä. (Rannikko 2014.)

Maaseudun virkistyskäyttäjät ja nousevien elinkeinojen edustajat eivät yleensä ole kovin kiinteä osa paikallisyhteisöä. Eri ryhmien liikkeistä ja määrästä ei ole tarkkaa tietoa sen enempiä paikallisilla asukkailla tai viranomaisilla kuin liikkujilla itselläänkään. Tämä maaseudun näkymättömän väestö koostuu omaleimaisista ekososiaalisista ryhmistä, jotka kiinnittyvät eri tavoin luontoon ja paikalliseen kulttuuriin. Monet näihin ryhmiin kuuluvat saattavat kuulua useampaan ryhmään ja olla näkymättömää väestöä useammassa maaseutuympäristössä, sillä monet nykyihmiset kuuluvat samanaikaisesti useisiin paikkoihin ja verkostoihin. Isot luvut ja määrälliset mittarit eivät vielä kerro kovin paljoa liikkuvien ryhmien merkityksestä ja roolista maaseudun kehityksessä. Tilastolukuja onkin syytä täydentää paikallistutkimuksilla ja intensiivisemmillä menetelmillä.

Pienten lukujen maantiede

Akateemikko Ilmari Hustich julkaisi vuonna 1976 Suomen Maantieteellisen Seuran Terra -lehdessä artikkelin ”Hajanaisia mietteitä syrjäseutujen ongelmista”, jossa hän puhuu pienten numeroiden suuruudesta. Ottaen huomioon, että ajatusta voidaan pitää yhden viime vuosisadan merkittävimmän suomalaisen maantieteilijän tutkimuksellisenä testamenttina, on se herättänyt hyvin vähän huomiota. Hustich lopettaa artikkelinsa henkilökohtaiseen huomatuksen:

”Me yhteiskuntatieteilijät operoimme yleensä keskimääräisillä luvuilla – kaupunkien väkiluvuilla, kuntien väkilukujen muutoksilla, elintason keskiarvoilla, työssäkäyvien keskimääräisillä työmatkojen pituuksilla jne. Me kartoitamme monella numerolla näitä ihmisen maiseman ongelmia. Saamme esille keskiarvoihmisen, hänen reaktionsa ja käyttäytymisensä...

Kaikki tuo on ehkä tarpeellista. Hyvää ja kunnollista akateemista näpertelyä. Mutta suurten sarjojen keskiarvot ja mallit eivät kerro meille koko totuutta. Kun tutkimme esim. näitä syrjäseutuja joudumme pienten numeroiden suuruuden eteen. Pienetessään numerot muuttuvat ihmisiksi, jotka piirityvät esiin omista maisemissaan. Kun nämä ns. pienet ihmiset, yksilöt, reuna-alueilla häviävät syntyä maisemaan näkyvä ikään kuin tyhjiö; tyhjä talo ja pimeät ikkunat, metsittyvät pellot, autio saari jonka rannoilla ei enää liikuta.” (Hustich 1976: 194.)

Aikaisemmin mainitut Lieksan matkailualan työpaikat ovat hyvä esimerkki Hustichin esiin nostamasta pienten numeroiden suuruudesta. Koko kunnan tasolla vähäisiltä vaikuttavat työpaikat saattavat olla hyvinkin merkityksellisiä, kun niitä tarkastellaan yksittäisten kylien näkökulmasta. Vähäväkisten alueiden kehityskulut hukkuvat helposti suurempia alueita kuvaavien tilastolukujen taakse. Kun ihmisiä on vähän, voi pientenkin lukujen vaikutus olla suuri. Seuraavassa kuvataan Sivakan kylän tarjoaman esimerkin avulla maaseudun näkymättömän väestön merkitystä ja roolia rajatulla, noin 300 neliökilometrin laajuisella pienalueella.

Sivakka sijaitsee Karjalan ja Kainuun rajalla, Valtimon kunnassa. Kylä eli ja kehittyi vuosikymmeniä metsätöiden varassa, mutta metsätöiden loppumisen seurauksena alueen väkiluku on romahtanut vuoden 1960 noin 400 asukkaasta kolmeen kymmeneen. Olemme tutkineet Itä-Suomen yliopistossa ja sen edeltäjässä Joensuun yliopistossa Sivakkaa ja sen naapurikylää Rasimäkeä neljäkymmentä vuotta. Vuonna 2008 ilmestyi kylästä neljäs tutkimusraportti *Kylän paikka*. Parhaillaan ovat menossa kenttätöitä viidettä raporttia varten. Vuosina 1973, 1984 ja 1996 ilmestyneissä raporteissa kuvataan paljolti sitä, miten kylät ovat menettäneet tehtäviään maa- ja metsätalouden työnjaossa ja sen seurauksena autoituneet ja hajonneet. Vuoden 2008 raportissa on jo viitteitä siitä, että kylille on löytymässä uudenlaisia yhteiskunnallisia tehtäviä erityisesti virkistuksen ja luonnonsuojelun piiristä. Nämä uudet tehtävät ovat tuoneet kyliin ja niiden lähiympäristöön uudenlaisia liikkujia, joita voidaan katsoa kuuluvan maaseudun näkymättömään väestöön.

Vaikka Sivakan ympäristön metsät ovat edelleen

tuotannollisessa käytössä, eivät pitkälle koneistetut hakkuut juuri vaikuta kylän sosiaaliseen elämään. Lähikaupungista käy monitoimikone silloin tällöin kaatamassa puita ja rekat ajavat ne nopeasti pois. Puunmyyntitulot menevät suurten maanomistajien, valtion ja metsäyhtiöiden, pohjattomaan kassaan. Kun koneistaminen vei sivakkalaisilta metsätyöpaikat, jäivät monet talot ilman vakituksia asukkaita. Kesällä 2003 kiersivät Joensuun yliopiston opiskelijat Marjaana Väisänen ja Matleena Pekkanen heinäkuun ajan polkupyörällä ja autolla Sivakan ja Rasimäen kyliä etsien kesämökkiläisiä haastateltaviksi. Heidän keräämiensä tietojen mukaan Sivakassa ja sen lähiympäristössä oli yhteensä 39 asuinrakennusta. Niistä 14 oli vakituisesti asuttuja, 21 pelkästään lomalaisten käytössä ja neljä täysin tyhjillään (Väisänen 2008).

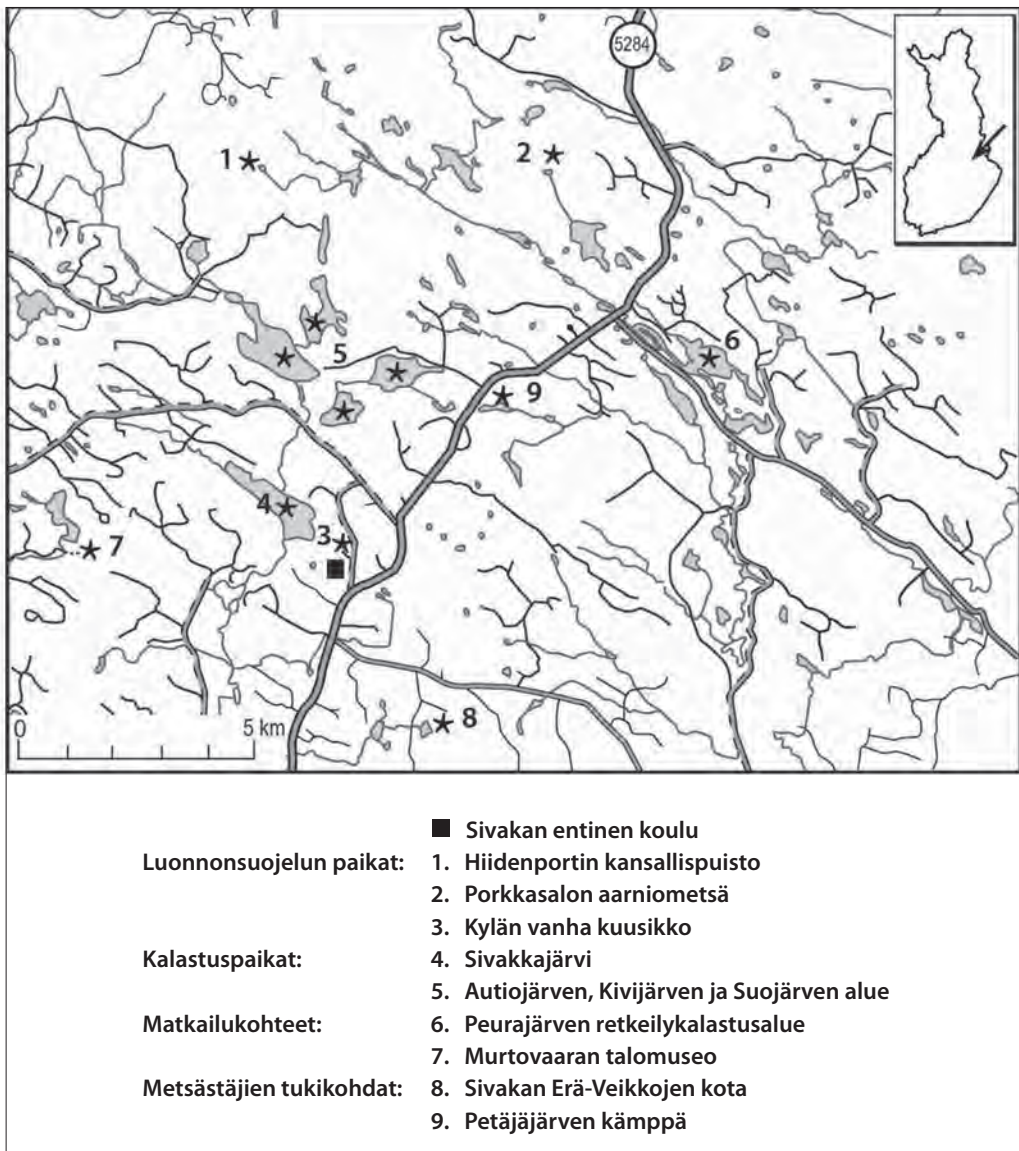
Sivakan ympäristön kesäasukkaat ovat pääasiassa kylästä poismuuttaneita tai heidän jälkeläisiään, joilla on alueelle vahvat sukulaissiteet. He lomailevat autioiksi jääneillä pientiloilla, sillä alueella ei ole kuin pari varta vasten lomakäyttöä varten rakennettua mökkiä. Alueen loma-asutukselle on luonteenomaista myös se, että järvien rannoilla ei ole kesämökkejä. Tämä johtuu paitsi rantojen suopäisyydestä myös maanomistusoloista. Melkein kaikki vesistöjen rannat omistaa valtio, eikä Metsähallituksen rantatonttien myyntihanke ei ole vielä ulottunut Valtimolle saakka.

Mökkiläiset liikkuvat aktiivisesti Sivakan ympäristön metsissä, soilla ja järvillä. Enemmän alueen luonnossa liikkuvat kuitenkin muut kuin varsinaiset mökkiläiset. Karttaan (kuva 1, sivu 40) on merkitty paikkoja, joissa tätä näkymätöntä väestöä liikkuu. Selvitin *Kylän paikka* -kirjassa ilmestyneessä artikkelissani ”Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina”, kuinka monta ihmistä vuosittain vierailee kussakin karttaan merkityssä paikassa. Päädyin siihen, että jos kylän keskipisteestä piirretään runsaan kymmenen kilometrin säteellä ympyrä, liikkuu sen sisällä varovaisestikin arvioiden vuosittain ainakin 10 000 ihmistä. Lukuun sisältyy Hiidenportin kansallispuistossa patikoivia, Peurajärven retkeilykalastusalueella retkeileviä, Murtovaaran talomuseoon tutustuvia, valtionmailla metsästäviä, alueella marjoja ja sienä poimivia sekä järvillä kalastavia kävijöitä (ks. tarkemmin Rannikko 2008).

Sivakan metsät ovat olleet yhteiskunnalle avoimta, suurimmaksi osaksi valtion omistamaa tilaa, jota on voitu käyttää yhteiskunnan muuttuvien tarpeiden tyydyttämiseen. Kun Suomeen alettiin ympäristöherätyksen myötä suunnitella luonnonsuojelualueita, suunnattiin katseet valtionmaille, josta löytyi poliittisille päätöksentekijöille käytettävissä olevaa tilaa. Yksityismaita ja yhtiöiden maita oli vaikeampi saada suojelukäyttöön. Niinpä valtaosa Suomen luonnonsuojelualueista sijaitsee valtionmaiden tavoin Pohjois-Suomessa sekä Itä-Suomen syrjäisimillä alueilla. Sivakan läheisyyteen perustettiin vuonna 1982 Hiidenportin kansallispuisto. Peurajärvelle valtio perusti retkeilykalastusalueen, jonne rakennettiin matkailijoita varten polkureittejä ja hirsimökkejä (Rannikko 2008: 44–45).

Asukasluvun pieneneminen ja jäljelle jääneiden ikääntyminen ovat supistaneet metsien, soiden ja järvien paikallista hyötykäyttöä. Tilalle ovat tulleet muualla asuvat luonnossa liikkujat. Tällä hetkellä Sivakan vahvin yhteisö ei muodostu 30 ympärivuotisesta asukkaasta, vaan Petäjäjärven kämppää tukikohtanaan pitävistä kuopiolaisista metsästäjistä. Kuopiolaisten metsästysseura osti kämpän 1990-luvulla Metsähallitukselta, joka oli rakentanut sen 1950-luvulla metsätyömiesten tilapäiseksi asuinpaikaksi. Samoihin metsiin sieltä edelleenkin mennään kuin aikaisemmin, mutta nyt ei enää töihin vaan viettämään vapaa-aikaa. Metsästysseuran 30 jäsentä perheineen onkin se ryhmä, joka aktiivisimmin liikkuu Sivakan metsissä ja järvillä. Toinen aktiivinen metsästysseura alueella on sivakkalaisten metsätyömiesten ja pienviljelijöiden 1960-luvulla perustama Sivakan Erä-Veikot, jonka jäsenistä nykyään lähes kaikki asuvat muualla kuin kylässä. Vastaavalla tavalla myös kalastus ja marjastus ovat alueella vuosikymmenten varrella muuttuneet paikallisten kotitarvekäytöstä ulkopuolisten virkistytymiseksi. Sivakan kalavesien saavutettavuus parani huomattavasti 1980- ja 1990-luvuilla, kun Metsähallitus rakennutti useita lähelle rantoja ulottuvia metsäautoteitä. (Rannikko 2008.)

Vaikka Sivakan luonnossa liikkuu paljon muualla asuvia ihmisiä, ei siellä toimi juurikaan varsinaisia matkailuyrityksiä. Muualta tulijat liikkuvat itsenäisesti kansallispuistoissa, retkeilyreiteillä, metsästys- ja kalastusalueilla sekä jokamiehenoikeuden

KUVA 1. Luonnonsuojelun, virkistys- ja matkailupaikkoja Sivakan kylän ympäristössä (Rannikko 2008)

perusteella marjassa, sienessä, onkimassa tai pilkkimässä. Sivakan löytääkin nykyään paitsi talojen ja mökkien pihapiireistä myös ympäröivästä luonnosta. Luonnon virkistyskäytön laajeneminen on Sivakan ympäristössä tapahtunut paljolti Metsähallituksen ohjauksessa. Se on vastannut Peurajärven retkeilykalastusalueen ja Hiidenportin kansallis-

puiston reitistöjen ja palveluvarustuksen rakentamisesta ja ylläpitämisestä. Myös ulkopaikkakuntalaisten metsästäjien tulo Sivakan ympäristömetseen perustui laajoihin valtionmaihin, joiden metsästys-oikeuksia Metsähallitus alkoi 1990-luvulla aktiivisesti markkinoida. Kun luonnonsuojeluun ja luonnon virkistyskäyttöön liittyvät tehtävät lisääntyivät

Metsähallituksessa, toteutettiin 1990-luvun alussa laaja organisaatiouudistus, jolla luontopalveluista tehtiin oma tulosalueensa ja siitä tuli Metsähallituksen toinen päätehtävä metsätalouden rinnalla (Raitio & Rannikko 2006: 280–284).

Sivakan ympäristön metsissä on viime vuosina liikuttu myös muun tuotannollisen toiminnan kuin metsätalouden vuoksi. Rasimäen entiseen kouluun majoitetut thaimaalaiset marjanpoimijat ovat jo useana kesänä kierrelleet Valtimon metsissä keräämässä mustikoita ja puolukoita suomalaiselle marjateollisuudelle (Rannikko 2008: 41). Myös malmin etsijät ovat jatkuvasti liikkuneet Sivakan ympäristössä. Talvivaaran kaivokselle on kylästä matkaa 60 kilometriä ja rakenteilla olevalle Sotkamo Silverin hopeakaivokselle vain 20 kilometriä. Kaivosten ja Valtimon kunnan välissä on kuitenkin vedenjakaja (Maanselkä), joten kaivosalueen vesistöt eivät virtaa Valtimon puolelle vaan Savon suuntaan. Kaivokset ovat siten läheisyydestään huolimatta herättäneet Valtimolla hyvin vähän huolta ja huomiota (Ylä-Karjala 2013).

Eriaikaiset ekososiaaliset ryhmät

Sivakan kylää koskeva pienten lukujen maantiede on tehnyt näkyväksi syrjäisellä maaseudulla liikkuvia ryhmiä ja auttanut konkretisoimaan maaseudun näkymättömän väestön käsitettä. Esiin on noussut mökkiläisten lisäksi monia muitakin vapaa-ajan viettäjiä: matkailijoita, retkeilijöitä, kalastajia, metsästäjiä jne. Vapaa-ajan merkityksen kasvusta huolimatta Suomen luonto on kuitenkin joillekin edelleen myös työpaikka: korjuukoneiden kuljettajien lisäksi esimerkiksi malmin etsijöille sekä ulkomaalaisille marjanpoimijoille. Leo Granberg (2004: 175) käyttää maaseudulla liikkuvista uusista ryhmistä käsitettä sosiaaliekologiset yhteisöt. Nämä yhteisöt yhdistävät toimijat vahvemmin tai heikommin siten paikalliseen luontoon ja ympäristöön siihen kuuluvine kulttuurisine ja historiallisine piirteineen. Itse puhun mieluummin ekososiaalisista ryhmistä. Keskeistä näiden ryhmien olemassaololle on suhde luontoon, mutta kaikkien kohdalla ei korostu suhteen ekologisuus, ympäristöystävällisyys. Monissa ryhmissä keskinäinen vuorovaikutus ja yhteenkuuluvuus on niin vähäistä, että yhteisöstä puhuminen

ei tunnu perustellulta. Sivakan tapauksessa yhteisön käsitettä voidaan käyttää lähinnä alueella toimivista metsästyseuroista sekä kyläläisistä täydennettynä osalla kesäasukkaita.

Sivakan tapasiin syrjäkyliin on muodostunut uudenlainen sosiaalinen rakenne, jossa vanha kyläyhteisö on yksi ryhmä muiden joukossa. Maaseutu muodostuu nykyisin erillisistä paikoista, joita käyttävät erilaiset ekososiaaliset ryhmät. Kansallispuistossa, retkeilykalastusalueella, talomuseossa ja metsästyalueilla käyvät paljolti eri ihmiset, joilla ei ole juurikaan tekemistä keskenään ja jotka eivät välttämättä edes tiedä toistensa olemassaolosta. Aivan samat paikat voivat merkitä eri ihmisille eri asioita: yhdelle retkeilykohdetta, toiselle metsästysaluetta, kolmannelle marja- ja sienimaata, neljännelle kesämökin lähiympäristöä ja viidennelle mahdollista malmiesiintymää. Monet syrjäkylät ovat muuttuneet pistäytymiskyliksi, joita määrittävät paljolti muualla asuvat. Brittimaantieteilijä Doreen Masseytä (2008) mukaillen niitä voisi luonnehtia eriaikaisten polkujen risteyspaikoiksi, joissa eri asioilla liikkuvien jäljet menevät ristiin.

Nykyihmisellä ei ole vain yhtä paikkaa ja asiaa, johon he kiinnittyvät, vaan he kuuluvat samanaikaisesti useisiin paikkoihin ja verkostoihin. Myös maaseudulla kirjoilla olevat voivat nopeasti liikkua paikasta toiseen ja kommunikoida hetkessä pitkien etäisyyksien päähän. Monipaikkainen elämänmuoto on muovannut maaseudulle notkean ja mobiilin sosiaalisen rakenteen, johon sulautuu myös monenlaista näkymätöntä väestöä.

LÄHTEET

Aho, Seppo & Heli Ilola 2006. Toinen koti maalla? Kakkosasuminen ja maaseudun elinvoimaisuus. Lapin yliopisto, Kauppatieteiden ja matkailun tiedekunta, Rovaniemi.

Formas projektdatabas 2014a. Landsbygden ”osynliga” befolkning: en analys av fritidsboendes relationer till den svenska landsbygden. Saatavissa: <http://proj.formas.se/detail.asp?arendeid=17880>. [Viitattu 24.3.2014].

Formas projektdatabas 2014b. Hur gör man med dessa ”osynliga” invånare? Landsbygdskommuner och deras hantering av fritidshusens effekter. Saatavissa: <http://proj.formas.se/detail.asp?arendeid=29805&x=250&y=20&sprak=1&redovisning=0>. [Viitattu 28.4.2014].

- Granberg, Leo 2004. From Agriculture to Tourism: Constructing New Relations Between Rural Nature and Culture in Lithuania and Finland. Teoksessa: Alanen, Ilkka (toim.). Mapping the Rural Problem in the Baltic Countryside. Ashgate, Aldershot. 159–178.
- Hustich, Ilmari 1976. Hajanaisia mietteitä syrjäseutujen ongelmista. *Terra* 88(4): 185–195.
- Kauppila, Pekka 2009. Perifeeristen matkailukeskusten vapaa-ajanajanunnot. *Alue ja Ympäristö* 38(1): 59–66.
- Kylän paikka 2008. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Tutkijaryhmä: Seppo Knuuttila, Pertti Rannikko, Jukka Oksa, Tapio Hämynen, Hannu Ikonen, Heidi Kilpeläinen, Mikko Simula, Sinikka Vakimo & Marjatta Väisänen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Lieksan väestötilastoja 2013. Saatavissa: www.lieksa.fi. [Viitattu 15.5.2014].
- Massey, Doreen 2008. Samanaikainen tila. Vastapaino, Tampere.
- Müller, Dieter K. 1999. German Second Home Owners in the Swedish Countryside. Umeå University, Department of Social and Economic Geography, Umeå.
- Müller, Dieter 2002. German Second Home Development in Sweden. Teoksessa: Hall, C. Michael & Allan M. Williams (toim.). Tourism and Migration: New Relationships between Production and Consumption. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht. 169–185.
- Müller, Dieter K. 2004. Second Homes in Sweden: Patterns and Issues. Teoksessa: Hall, C. Michael & Dieter K. Müller (toim.). Tourism, Mobility and Second Homes: Between Elite Landscape and Common Ground. Channel View, Clevedon. 244–258.
- Müller, Dieter K. 2008. Fritidshusägare: Landsbygdens ”osynliga” befolkning. *Miljöforskning* 5–6/2008: 29–31.
- Müller, Dieter K. 2011. Second homes in rural areas: Reflections on a troubled history. *Norsk Geografisk Tidsskrift* 65(3): 137–143.
- Müller, Dieter K. & C. Michael Hall 2003. Second Homes and Regional Population Distribution: On Administrative Practices and Failures in Sweden. *Espace, Populations, Sociétés* 2/2003: 251–261.
- Müller, Dieter K., Urban Nordin & Roger Marjavaara 2010. Fritidsboendets relationer till den svenska landsbygden. Resultat av en enkät bland svenska fritidshusägare 2009. Umeå universitet, Kulturgeografiska institutionen, Umeå.
- Müller, Dieter K., Roger Marjavaara & Urban Nordin 2011. Fritidsboende – landsbygdens ”osynliga” befolkning. *Plan* 65 (3): 14–19.
- Müller, Dieter K. & Roger Marjavaara 2012. From Second Home to Primary Residence: Migration towards Recreational Properties in Sweden 1991–1995. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 103(1): 53–68.
- Pitkänen, Kati 2011. Mökkimaisema muutoksessa. Kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn. Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Joensuu.
- Puhakka, Riikka 2007. Luonnon virkistyskäyttö ja luontomatkailu. Teoksessa: Pohjois-Karjalan ympäristö – nykytila, uhat ja mahdollisuudet. Joensuun yliopisto, Ekologian tutkimusinstituutti, Joensuu. 55–60.
- Raitio, Kaisa & Pertti Rannikko 2006. Metsien käyttö ja sosiaalinen kestävyys: Metsähallituksen roolin muuttuminen Lieksassa. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2006: 271–291.
- Rannikko, Pertti 2008. Sivakan metsät avoimina ja suljettuina tiloina. Teoksessa: Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 25–58.
- Rannikko, Pertti 2012. Luontosuhteen muutoksia Ilomantsissa. Teoksessa: Knuuttila, Seppo, Helmi Järviluoma-Mäkelä, Anne Logrén & Risto Turunen (toim.). Syrjäseudun idea. Kulttuurianalyysijä Ilomantsista. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 93–104.
- Rannikko, Pertti 2014. Raaka-ainetalouden uusnousu. Teoksessa: Hokkanen, Timo J. ym. (toim.). Havumetsän helmiä. Pohjois-Karjalan biosfäärialueen 20-vuotisjuhlakirja. Joensuu.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 2012. Tilastokeskus, Helsinki.
- Vatanen, Eero, Ilkka Eisto & Pertti Rannikko 2012. Luontopalvelut ja matkailu syrjäisen maaseudun elinkeinojen uudistajana: Tapaus Lieksa. *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 40(2): 89–115.
- Väisänen, Marjaana 2008. Paluu juurille – Sivakka ja Rasimäki lomalaisten kohtauspaikkoina. Teoksessa: Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 208–225.
- Ylä-Karjala 2013. Lehti keskittyy omaan alueeseensa. Pääkirjoitus 19.3.2013.

MAIJA SIKIÖ

Itä-Suomen yliopisto, historia- ja maantieteiden laitos

KATI PITKÄNEN JA ANTTI REHUNEN

Suomen ympäristökeskus, ympäristöpolitiikkakeskus

Tyhjät asuinrakennukset osana asumisen maaseutua

Tilastojen mukaan eräs asumisen maaseutua viime vuosikymmeninä nopeimmin muuttanut ilmiö on tyhjien asuinrakennusten määrän lisääntyminen. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa oli vuoden 2012 lopussa noin 286 000 asuntoa, jotka olivat vailla vakinaisia asukkaita. Näistä erillisiä pientaloja oli noin 114 000 (SVT 2013a). Vailla vakinaisia asukkaita oli 107 000 asuntoa enemmän kuin vuonna 1990 (SVT 2013b). Väestön ikääntymisen voidaan ennakoita lisäävän asuinrakennuskannan tyhjentymistä lähivuosikymmeninä. Tietoa tyhjien asuinrakennusten ominaisuuksista, sijainnista, muutoksista ja rakennusten todellisesta käytöstä on puutteellisesti. Ilmiö koskettaa kuitenkin erityisesti väestöään menettäviä ja harvaan asuttuja maaseutualueita. Näillä alueilla asuntojen jääminen vaille vakituksia asukkaita voi olla suurin muutos rakennetussa ympäristössä. Rakennetun ympäristön vajaakäyttöön liittyvä problematiikka on nostettu enenevissä määrin esille myös esimerkiksi maaseudun pienten taajamien ja kirkonkylien kehittämisen yhteydessä (Sihvonen ym. 2013).

Vastaava ilmiö on havaittavissa myös kansainvälisesti. Koska muutos on maaseudun rakennuskannan osalta passiivista, toisin sanoen rakennuskanta ei lisäännä tai vähene, maaseudun tyhjien asuntojen kysymykseen ei ole aiemmin kiinnitetty yhtä paljon huomiota kuin esimerkiksi asuntojen

uudisrakentamiseen tai vapaa-ajan asumiseen. Tyhjien asuntojen problematiikka on harvoin tunnistettu omaksi tutkimusaiheekseen.

Tämän katsauksen päämääränä on herättää keskustelua maaseudun tyhjien asuntojen merkityksestä osana maaseudun rakennettua ympäristöä ja maaseutuasumista. Katsauksen empiirinen osio keskittyy Suomeen, mutta pyrimme taustoitamaan ilmiötä eurooppalaisessa kontekstissa. Katsaus pohjautuu Itä-Suomen yliopiston matkailualan opetus- ja tutkimuslaitoksen ja Suomen ympäristökeskuksen yhteishankkeen *Maaseudun tyhjien asuinrakennusten sijainti, käyttö ja tulevaisuus (MATARA)* tuloksiin. Hankkeen tavoitteena oli tarkentaa kuvaa vailla vakituksia asukkaita olevasta asuinrakennuskannasta ja sen kehityksestä tulevaisuudessa. Hanke keskittyi erityisesti tällaisiin maaseudun asuinrakennuksiin, joiden määrää ja muutoksia selvitettiin eri alueilla väestötietojärjestelmän rakennustietojen perusteella. Lisäksi hankkeessa toteutettiin kyselytutkimus, jonka avulla selvitettiin tyhjenemisen syitä, asuinrakennusten nykyistä käyttöä, ylläpitoa ja kunnostusta sekä omistajien tulevaisuudensuunnitelmia.

Katsauksessa esitellään hankkeen kyselytutkimuksen keskeisimmät tulokset. Aluksi tarkastellaan tyhjien rakennusten käsitettä ja ilmiötä laajemmin eurooppalaisessa kontekstissa. Tämän jälkeen selvennetään, miten tyhjät asunnot

tilastoidaan Suomessa, minkä jälkeen perehdytään kyselytutkimuksen tuloksiin ja lopuksi pohditaan tyhjien asuinrakennuksien merkitystä osana suomalaista asumisen maaseutua.

Aiempi tutkimus

Tyhjiin asuntoihin liittyvä tutkimus on ollut niin Suomessa kuin kansainvälisesti toistaiseksi suhteellisen vähäistä ja olemassa olevissa tutkimuksissa ilmiötä on lähestytty hyvin monenlaisten käsitteiden kautta. Puhutaan tyhjistä rakennuksista, asunnoista tai huoneistosta, asuntoparaumasta, ei-vakinaisesti asutuista asunnoista, asuntokannan vajaakäytöstä sekä rakennuskannan uusiokäytöstä (esim. Kettunen 1994; Mikkala 2002; Pelttonen 2008). Englanninkielisessä kirjallisuudessa on käytetty mm. termejä empty dwellings, vacant dwellings, vacant homes, unoccupied houses, redundant buildings ja void dwellings (esim. Tate 2002; Fitz Gerald 2005; Van der Vaart 2005; Vakili-Zad & Hoekstra 2011). Käsitteet poikkeavat toisistaan niin tieteenalojen sisällä kuin niiden välillä ja suhteessa siihen puhutaanko esimerkiksi rakennuskannasta, yksittäisistä asunnoista ja rakennuksista tai lähestytäänkö ilmiötä asukkaiden näkökulmasta.

Kansainvälisessä kirjallisuudessa tyhjien asuntojen kysymystä on käsitelty enimmäkseen kaupunkialueiden yhteydessä. On puhuttu muun muassa kutistuvista kaupungeista (shrinking cities, Schetke & Haase 2008) ja kaupunkien kuolemasta (death of cities, Power & Mumford 1999). Asuinrakennusten ja asuntojen pitkäaikaista tyhjiään oloa on pidetty asumisen resurssien tuhlauksena ja tyhjän rakennuskannan alueisiin on liitetty monenlaisia sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia ja ympäristön rappeutumista (Power & Mumford 1999; Wyatt 2008). Toisaalta kasvavilla kaupunkiseuduilla pientä asuntoparaumaa, eli tyhjiään tai tilapäisesti asuttuna olevien asuntojen vähäisyyttä, voidaan pitää myös ongelmana.

Maaseudun tyhjiä asuntoja on tutkittu vähemmän, mutta viime vuosina erityisesti maaseudun tyhjenevien maatalojen ja maatalousrakennusten uusiokäyttö on herättänyt kasvavaa kiinnostusta eurooppalaisten tutkijoiden keskuudessa. Suomen ohella maaseudun rakennemuutos on viimeisten

50–60 vuoden aikana koskettanut monia eurooppalaisia maaseutualueita. Maatalouden koneellistuminen sekä maaseutualueiden väestön ja maatalojen väheneminen ovat johtaneet maaseudun rakennuskannan tyhjenemiseen tai rappeutumiseen, kun rakennuksia ei ole tarvittu enää asuin- tai maatalouskäyttöön. Uutta käyttöä maaseudun rakennuskannalle on löytynyt etenkin maatalouselinkeinojen ulkopuolelta. Tutkijat esimerkiksi Espanjassa, Italiassa, Ranskassa, Alankomaissa, Tanskassa, Ruotsissa ja Iso-Britanniassa ovat nostaneet esille esimerkkejä rakennuskannan vapaa-ajan ja virkistys- tai matkailukäytöstä sekä asuntolina kaupunkialueilla työssäkäyvälle väestölle (van der Vaart 2005; Fuentes 2010; Fuentes ym. 2010; Kianicka ym. 2010; Lagerqvist 2011; Verhoeve ym. 2012; Ängelkott Bocz ym. 2012).

Tutkimuksissa, joissa on uusiokäytön sijaan keskitytty enemmän tyhjiään olon syihin, on erotettu toisistaan asuntoparauman *väliaikaisesti* ja *pysyvästi* tyhjiään oleva rakennuskanta. Rakennuskannassa on aina jonkin verran asuntoparaumaa, kun uusia asuntoja on rakenteilla tai aiemmat vaihtavat omistajaa tai vuokraajaa asuntomarkkinoilla. Vastaavalla tavalla asuntoja voi olla tyhjiään asukkaiden poissaolon takia (laitoshoido, oleskelu ulkomailla, vankeusrangaistus, kuollut jne.) tai esimerkiksi siitä syystä, että asunto on hankittu investoinniksi tai myöhempää omaa käyttöä varten (Fitz Gerald 2005; Wyatt 2008; Vakili-Zad & Hoekstra 2011). Väliaikaisesti tyhjiään olevat asunnot poistuvat kuitenkin jossain vaiheessa paraumasta, kun ne otetaan uudelleen asuinkäyttöön.

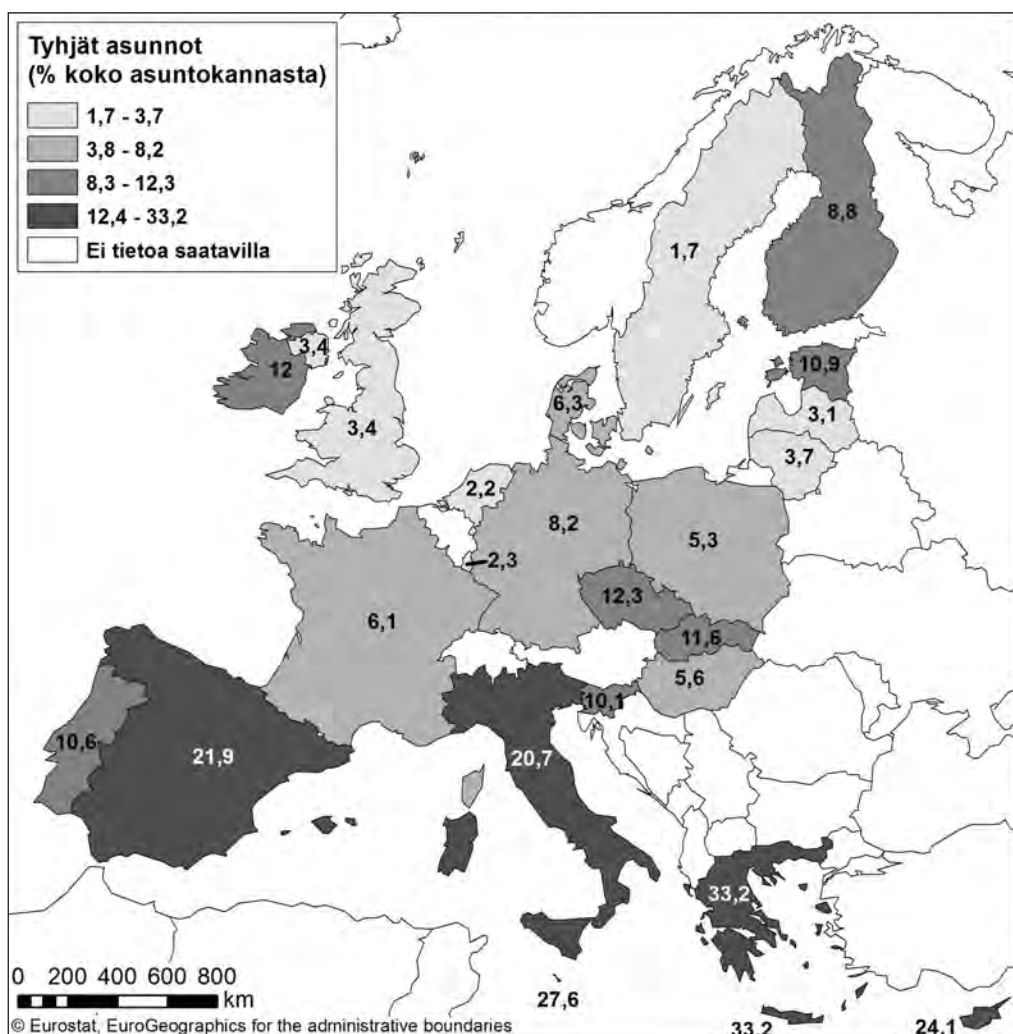
Osa asuntokannasta ja asuinrakennuksista on kuitenkin tyhjiään pysyvästi. Asunto voi olla esimerkiksi asuinkelvottomassa kunnossa ja odottaa purkamista tai se voi olla hylätty. Toisin sanoen kukaan ei asu asunnossa, mutta se ei ole myöskään myynnissä. Asunto voi olla tyhjiään myös siksi, ettei sille ole kysyntää asunto- tai vuokramarkkinoilla (Power & Mumford 1999; Lee & Nevin 2003; Fitz Gerald 2005; Schetke & Haase 2008). Joissain tapauksissa asuntoja on tyhjiään myös poliittisten toimien ja sääntelyn seurauksena, kun taloudelliset kannustimet tai pakotteet kannustavat pitämään kiinteistön tyhjänä. Esimerkiksi Alankomaissa maatalojen ja maatalouskiinteistöjen maatalouden ulko-

puolinen käyttö ei ollut aiemmin sallittua (van der Vaart 2005) ja Maltalla vuokralaisten vahva oikeudellinen asema on johtanut siihen, että jos kiinteistö halutaan myöhemmin omaan käyttöön, se pidetään mieluummin tyhjänä kuin vuokrataan (Vakili-Zad & Hoekstra 2011).

Yhtenä syynä pitkäaikaiseen tyhjillään oloon pidetään myös muuta, asuinkäytön ulkopuolista kausiluonteista tai väliaikaista käyttöä. Erityisesti käyttö vapaa-ajan asuntoina on nostettu esille kansainvälisessä kirjallisuudessa (mm. Fitz Gerald 2005; Paris 2009; Norris ym. 2010). Esimerkiksi Fitz Geraldin

(2005) mukaan Irlannissa varsin suuri osa väestölaskennassa tyhjiksi rekisteröidyistä asunnoista on itse asiassa vapaa-ajan asuinkäytössä. Vain harvoissa Euroopan maissa Pohjoismaita lukuun ottamatta ylläpidetään asunto- ja huoneistorekisterejä, joissa eriteltäisiin vapaa-ajan asunnot erikseen. Usein rakennuskantaa seurataan lähinnä väestölaskentojen kautta, eikä näissä välttämättä eroteta vapaa-ajan asuntoja lainkaan omaksi kategoriakseen.

Määrittelyjen ohella myös rekisteröintikäytännöt siis poikkeavat suuresti eri maiden välillä. Kuvassa 1 on kuvattu tyhjien asuinrakennusten osuus asunto-

KUVA 1. Asuntovarauma eri puolilla Eurooppaa. Tiedot ovat vuosilta 2001–2005.

kannasta eri Euroopan maissa. Kartta pohjautuu EU:n asuntotilastoraporttiin (Dol & Haffner 2010), johon on koottu tilastoja kansallisista tilastokeskuksista. Euroopan tasolla tyhjien asuntojen prosenttiosuuksien eroja selittävät osaltaan tyhjien asuntojen erilaiset määritelmät ja valtioiden erilaiset tilastointitavat. Osa valtioista sisällyttää lukuihin myös vapaa-ajan asunnot (Dol & Haffner 2010). Muun muassa Kreikan, Italian ja Maltan korkeat luvut selittyvät sillä, että myös vapaa-ajan asunnot tilastoidaan usein tyhjinä asuntoina (Vakili-Zad & Hoekstra 2011). Saksassa tyhjäksi rekisteröidään asunnot, joita omistajat eivät käytä tai vuokraa, mutta jotka eivät ole myöskään vapaa-ajan asuinkäytössä. Ranskassa ja Alankomaissa sen sijaan tyhjillään olevaan asuntokantaan lasketaan vain myynnissä tai vuokrattavana olevat tai ensimmäisiä asukkaitaan odottavat asunnot. Ruotsissa ei varsinaisesti rekisteröidä maaseudun tyhjiä erillispientaloja lainkaan (Statistics Sweden 2009).

Suomalainen asuntokanta ja kolme vuotta tyhjillään olleet erillispientalot

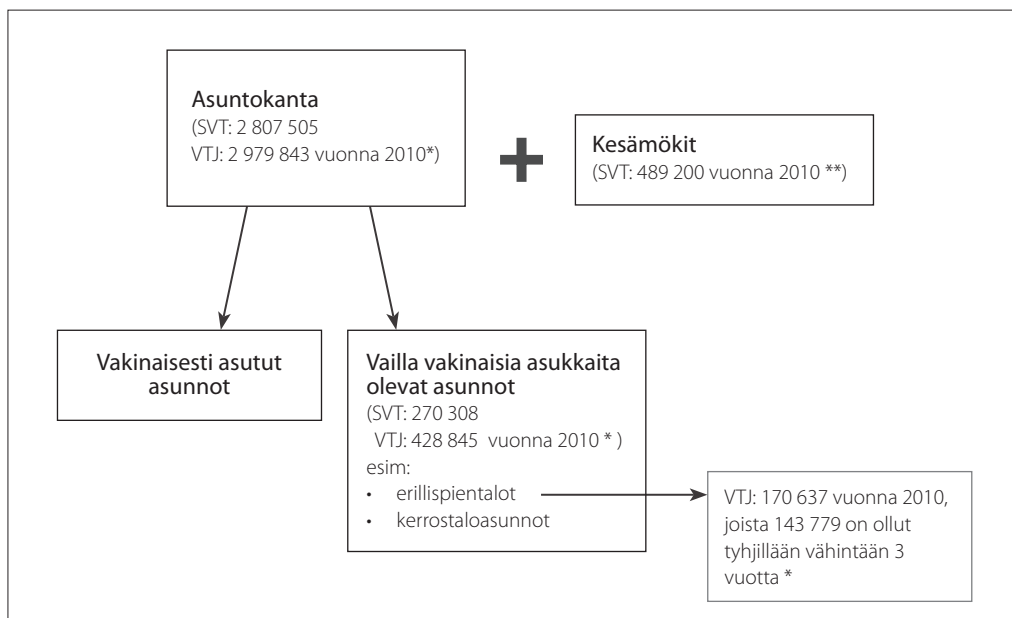
Suomessa tyhjiä asuinrakennuksia on tutkittu vähän. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen tutkimuksessa (Mukkala 2002) on tarkasteltu asuntovarauman kehitystä vuosina 1980–2000. Tutkimuksen mukaan asuntovarauman alueelliset erot ovat huomattavan suuria, eli kun toisilla seuduilla kärsitään pahasta asuntopulasta, toisaalla asuntoja on suuret määrät tyhjillään. Pääasiallinen syy asuntovarauman suureen määrään on muuttoliike maaseutualueilta keskusalueille. Ympäristöministeriön vuonna 1994 julkaisemassa tutkimusraportissa (Kettunen 1994) on kartoitettu neljässä kunnassa (Liminka, Oulu, Tyrnävä, Suomussalmi) tyhjillään olevaa asunto- ja rakennuskantaa. Selvitys osoitti muun muassa sen, että väestötietojärjestelmän rakennus- ja huoneistorekisterissä (RHR) on liikaa tyhjiä asuntoja. Vastaavasti Suomen ympäristökeskuksen asuntovaraumahankkeen julkaisemattomassa raporttiluonnoksessa (Peltonen 2008) on käsitelty vailla vakinaisia asukkaita olevaa asuntokantaa. Tutkimushankkeessa oli mukana 12 kuntaa eri puolilta Suomea, joiden tehtävänä oli selvit-

tää asuntojen käyttötilannetta sekä selvittää ja tarkistaa mahdollisia rekisterivirheitä. Esimerkiksi Savonlinnaan lähetettiin 434 asumattoman omakotitalon tiedot tarkastettavaksi. Savonlinnan selvitysten mukaan kyseisistä asunnoista vakinaisessa asuinkäytössä oli 109, vapaa-ajan asuinkäytössä 200 ja tilapäisessä asuinkäytössä 30 kappaletta.

Kuten edeltä käy ilmi, maaseudun tyhjistä asunnoista on Suomessa vain niukasti tietoa ja ilmiöön näyttäisi liittyvän paljon tilastointiin ja rekisteröintiin liittyviä ongelmia. Tilastointikäytännöt eroavat paljon myös Euroopan tasolla. Seuraavassa perehdytään tarkemmin siihen, miten tyhjä asunnot tilastoidaan Suomessa. Koska tarkastelun kohteena on maaseudun tyhjenevä rakennuskanta, kohdistamme huomion erityisesti tyhjillään oleviin asuinrakennuksiin, toisin sanottuna erillispientaloihin. Kiinnostuksemme kohteena ovat erityisesti pysyväluontoisesti tyhjillään olevat asuinrakennukset.

Suomessa tyhjä asunnot erotellaan tilastoissa muusta asuntokannasta. Tilastokeskuksen ylläpitämä Asunnot ja asuinolot -tilasto kuvaa olemassa olevaa asuntokantaa, asuntojen lukumäärää ja asuntokuntien asuinoloja kunkin vuoden viimeisenä päivänä (SVT 2013c). Asuntokanta pohjautuu pääosin Väestörekisterikeskuksen väestötietojärjestelmän tietoihin. Asuntokanta sisältää sekä vakituisesti asutut asunnot että vailla vakinaisia asukkaita olevat asunnot ja huoneistot. Kesämökit, jotka ovat ympärivuotisessa asuinkäytössä, on otettu mukaan asuntokantaan vuodesta 2000 lähtien. Muutoin kesämökit tilastoidaan erikseen Tilastokeskuksen kesämökit -tilastoon (SVT 2013d). Tilastokeskuksen määritelmän mukaan kesämökillä tarkoitetaan kiinteästi sijaintipaikalleen rakennettua vapaa-ajan asuinrakennusta tai asuinrakennusta, jota käytetään loma- tai vapaa-ajan asuntona.

Väestötietojärjestelmän ja Tilastokeskuksen tiedot asunnoista poikkeavat jonkin verran toisistaan. Esimerkiksi tiedot asuntojen purkamisesta eivät välity säännöllisesti väestötietojärjestelmään. Tämän vuoksi Tilastokeskus korjaa aineistoaan siten, että aineistosta karsitaan todennäköiset poistumatapaukset, kuten vanhat ja huonokuntoiset asunnot. Myös asumattomista omakotitaloista voi olla vaikea päätellä, milloin niiden huoneisto kuuluu vielä

KUVA 2. Asuntokannan jakautuminen Suomessa Mukkalaa (2002) mukaillen ja täydentäen. (*SYKE 2012, **SVT 2011)

asuntokantaan ja milloin se pitäisi asuinkelvottomana poistaa. (SVT 2013c.) Kuvassa 2 on esitetty asuntokannan jakautuminen. Suluissa on esitetty sekä väestötietojärjestelmän että tilastokeskuksen tiedot asunnoista vuodelta 2010, jotta pystyy vertailemaan, minkä verran tiedot poikkeavat toisistaan.

Kuvasta 2 havaitaan, että Suomessa oli vuoden 2010 lopussa vajaa kolme miljoonaa asuntoa, joista vailla vakinaisia asukkaita oli tilastokeskuksen mukaan 270 000 asuntoa ja väestötietojärjestelmän mukaan 430 000 asuntoa. Vailla vakinaisia asukkaita olevat asunnot muodostavat asuntovaraman, joka oli Tilastokeskuksen lukujen perusteella 9,6 prosenttia ja väestötietojärjestelmän lukujen perusteella 14,4 prosenttia (tyhjien asuntojen osuus koko asuntokannasta).

Tässä katsauksessa kiinnostuksen kohteena ovat maaseudun tyhjät asuinrakennukset eli erityisesti erillispientalot. Tyhjiä erillispientaloja oli Suomessa vuonna 2010 kaikkiaan 170 637 kappaletta. Koska näistä osa on tilapäistä asuntovaramaa, haluttiin tutkimuksessa tehdä ero tilapäisen ja pysyvän tyhjiillään olon välillä (esim. Fitz Gerald 2005). Raja-arvoksi tässä suhteessa määriteltiin kolme

vuotta. Vähintään kolmen vuoden yhtäjaksoinen tyhjiillään olo katsottiin pysyvämpilaatuiseksi asiantilaksi, jolloin paluu vakituiseen asuinkäyttöön ei ole yhtä todennäköistä kuin väliaikaisemasta tyhjiillään olost. Vuonna 2010 erillispientaloista oli ollut tyhjiillään vähintään kolme vuotta peräkkäin 143 779 rakennusta.

Tyhjien asuinrakennusten taustatietoja

Tyhjien pientalojen määrä on 2000-luvulla kasvanut selvästi. Vuosina 2002–2010 tyhjien erillispientalojen määrä kasvoi yhteensä 29 prosentilla. Vuosittain määrä on kasvanut noin 4 000:llä. Kasvutahti on jonkin verran nopeampi kuin kesämökkien määrän kasvu, joka on ollut viime vuosina noin 3 000 mökkiä vuodessa.

Pientalojen tyhjeneminen painottuu haja-asutusalueelle, mutta muutosta tapahtuu myös taajamissa. Noin 73 prosenttia vähintään kolme vuotta tyhjiillään olleista erillispientaloista sijaitsee haja-asutusalueella, 20 prosenttia maaseudun taajamissa ja seitsemän prosenttia 37 suurimman kaupunki-

seudun keskustaajaman asemakaava-alueella. Maakuntien välillä jakaumassa on selviä eroja. Esimerkiksi Uudellamaalla ja Pohjanmaalla taajamien osuus tyhjiä taloista on yli 40 prosenttia, kun taas muutamissa Itä-Suomen maakunnissa taajamien osuus on vain 11–13 prosenttia. Tyhjien pientalojen sijainti taajamassa on huomattavasti yleisempää kuin kesämökkien, joista vain 4 prosenttia sijaitsee taajamassa. Taajamiin lukeutuvat myös muutamat matkailukeskukset, joissa asuu vakituisesti vähintään 200 asukasta.

Vähintään kolme vuotta tyhjiillään olleista erillispientaloista 130 000 on yksityisomistuksessa ja 14 000 yritysten tai yhteisöjen omistuksessa. Yritysten ja yhteisöjen omistamien pientalojen käyttö saattaa poiketa yksityisten omistamista taloista. Osa yritysten omistamista taloista voi olla varattuina vapaa-ajan asumista varten. Tyhjat asunnot liittyvät jossain tapauksissa myös asumisen tarpeiden muutokseen. Vanhan pientalon remontoiminen sijaan samalle kiinteistölle saatetaan rakentaa toinen asuinrakennus, jolloin alkuperäinen pientalo jää vähitellen tyhjäksi. Yksityisomistuksessa olevista vähintään kolme vuotta tyhjiillään olleista erillispientaloista noin 33 300 sijaitsi samalla kiinteistöllä toisen asuinrakennuksen kanssa. Ainoana pientalona kiinteistöllä sijaitsi noin 96 600 rakennusta.

Vähintään kolme vuotta tyhjiillään olleiden erillispientalojen mediaanirakennusvuosi Suomessa on 1948. Rakennuksista 40 prosenttia on valmistunut ennen 1940-lukua ja 37 prosenttia 1940- tai 1950-luvulla eli sodan jälkeisenä jälleenrakennusaikana. Kaiken kaikkiaan siis noin kolme neljänestä tyhjiä taloista on valmistunut ennen vuotta 1960. Alle kymmenen prosenttia tyhjiä pientaloista on valmistunut 1980-luvulla tai sen jälkeen.

Maakuntien välillä ikäjakaumassa on eroja, jotka selittyvät osittain historian tapahtumilla. Muun muassa Kainuussa ja Lapissa ennen vuotta 1940 valmistuneiden rakennusten osuus on alhainen (alle 20 %) verrattuna muihin maakuntiin. Lapin vanha rakennuskanta tuhoutui suurelta osin sodan aikana 1940-luvulla, joten rakennuskanta on nuorempaa kuin muissa maakunnissa. Pohjanmaalla sitä vastoin lähes 60 prosenttia tyhjiä taloista on valmistunut ennen vuotta 1940. 1940- ja 50-luvulla valmistuneiden rakennusten osuus on Lapin ja Kainuun li-

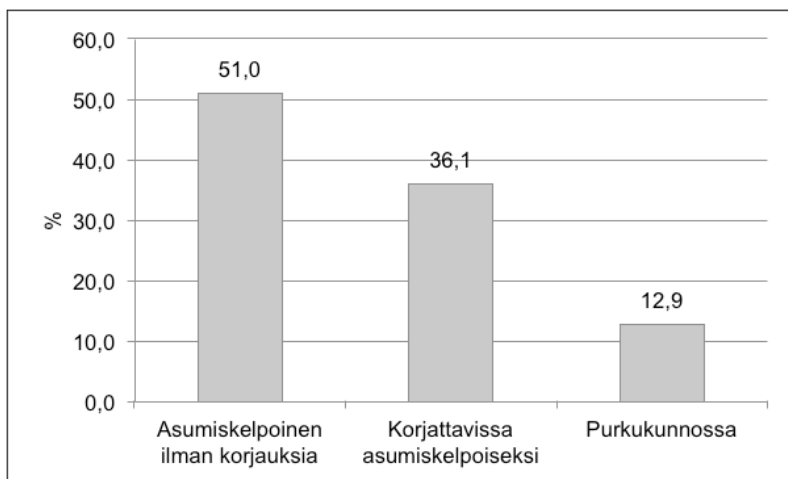
säksi suuri Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa. Sekä 1960- ja 1970-luvuilla että vuoden 1980 jälkeen valmistuneiden talojen osuus on suurin Pohjois-Suomen maakunnissa ja Uudellamaalla.

Kysely tyhjien asuinrakennuksien omistajille

Perustiedot kyselystä ja vastaajista

Saadaksemme tarkemman kuvan tyhjien asuntojen tilanteesta, toteutimme kesällä 2011 postikyselyn tyhjien pientalojen omistajille. Kiinnostuksen kohteena olivat vähintään kolme vuotta tyhjiillään olleet erillispientalot. Pientalojen tuli olla yksityisomistuksessa. Lisäksi kysely rajattiin vain niihin taloihin, jotka sijaitsivat yksin kiinteistöllä. Kysely suunnattiin kolmelle kohdealueelle, jotka olivat Savonlinnan seutukunta, Itä-Lapin seutukunta sekä Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Satakunnan maakuntien rajalle sijoittuvat kunnat. Kysely suunnattiin eri puolille Suomea erityyppisille alueille sen takia, että voitaisiin saada laajempi käsitys ilmiöstä ja alueiden mahdollisista eroista. Kysely kohdistui tyhjiin pientaloon jollakin kolmesta kohdealueesta, mutta omistajat saattoivat asua missä päin Suomea tahansa. Kyselyllä selvitettiin tyhjien asuinrakennuksien kuntoa, nykyistä käyttöä, ylläpitoa ja kunnostusta, syitä tyhjänä oloon sekä omistajien tulevaisuudensuunnitelmia.

Kyselyä lähetettiin yhteensä 2110 kappaletta. Savonlinnan seutukunnan alueelle lähetettiin 705 kyselyä, Itä-Lapin seutukunnan alueelle 693 kyselyä ja Etelä-Pohjanmaan, Pohjanmaan ja Satakunnan maakuntien alueelle 712 kyselyä. Kaiken kaikkiaan kyselyyn saatiin 625 vastausta, joten vastausprosentti oli 29,6. Vastausprosentti on tyypillinen suomalaisille kyselytutkimuksille, mutta tarkoittaa samalla, että kyselyn tuloksiin tulee suhtautua varauksella. Vastaajiksi on todennäköisesti valikoitunut erityisesti sellaisia henkilöitä, joita kysely on kiinnostanut ja jotka käyttävät enemmän tyhjiä asuinrakennuksia. Kyselytulokset voivat olla tämän vuoksi hieman vinoutuneita ja painottaa aktiivikäyttäjien näkökulmaa. Joka tapauksessa kyselyn pohjalta saadaan suuntaa antavaa tietoa siitä, miten ja kuinka paljon tyhjiä asuinrakennuksia käytetään.

KUVA 3. Tyhjän asuinrakennuksen kunto (n=598)

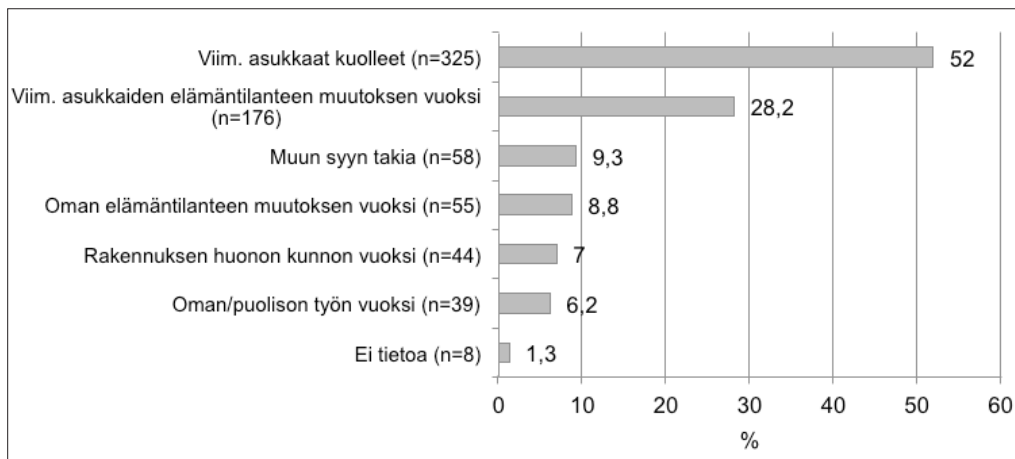
Vastaajista miehiä oli 61,1 prosenttia. Suunnilleen puolet (48,6 %) vastaajista ilmoitti pääasiallisesti toimekseen eläkeläinen. Vastaavasti työelämässä palkansaajina tai yrittäjinä oli 42,8 prosenttia ja maa- ja metsätalousyrittäjinä 4,6 prosenttia. Vastaajien keski-ikä oli 61 vuotta. Suurimmat vastaajaryhmät olivat iältään 51–60-vuotiaat ja 61–70-vuotiaat, jotka edustavat elämäntilanteensa vuoksi myös suurinta käyttäjäryhmää. Kyselyvastaajista tyhjän asuinrakennuksen omistajia oli 90,3 prosenttia, perikunnan edustajia 8,9 prosenttia ja hallinto-oikeuden omistajia 0,8 prosenttia. Kaiken kaikkiaan omistussuhteet voivat olla monimutkaisia, mikä voi olla yhtenä syynä rakennuksen tyhjillään oloon.

Tyhjien rakennusten kunto ja syyt tyhjänä oloon

Suurin osa kyselyn kohteena olevista tyhjästä asuinrakennuksista oli rakennettu 1940- ja 1950-luvuilla toisen maailmansodan jälkeen. Keskimääräinen rakennusvuosi oli 1938 ja mediaanirakennusvuosi on 1947. Nämä taustatiedot vastaavat pitkälle koko Suomen tilannetta. Tyhjästä asuinrakennuksista ilmoitettiin talviasuttaviksi 61,7 prosenttia. Toisaalta täytyy muistaa, että rakennuksen talviasuttavuuden määrittely perustui vastaajan omaan arvioon ja täten arvio ja talviasuttavuuden taso saattavat vaihdella vastaajasta riippuen. Puolet (51 %)

tyhjästä asuinrakennuksista olivat vastaajan arvion mukaan asumiskelpoisia ilman korjauksia (kuva 3). Korjattavissa asumiskelpoiseksi oli 36,1 prosenttia ja purkukunnossa 12,9 prosenttia tyhjästä asuinrakennuksista. Myös näissä vastauksissa täytyy ottaa huomioon se, että tyhjän asuinrakennuksen kunnan arviointi perustui vastaajan omaan mielipiteeseen, mutta kyselyn tulokset antavat olettaa, että suurin osa maaseudun tyhjästä erillispientaloista on käyttökunnossa.

Tyhjä asuinrakennus oli omistettu keskimäärin 15,3 vuotta ja puolet niistä oli ollut nykyisellä omistajalla alle 10 vuotta. Tyhjät asuinrakennukset olivat olleet pois vakituisesta asuinkäytöstä keskimäärin 16,6 vuotta ja valtaosa rakennuksista alle 20 vuotta. Rakennukset olivat siten tyypillisesti olleet tyhjillään koko sen ajan kuin ne olivat olleet niiden nykyisten omistajien hallinnassa. Yleisin syy siihen, miksi rakennus on jäänyt pois vakituisesta asuinkäytöstä olikin, että viimeiset vakituiset asukkaat olivat kuolleet tai muuttaneet pois elämäntilanteen muutoksen vuoksi, eikä asuntoa ollut otettu tämän jälkeen uudelleen asuinkäyttöön (kuva 4). Kolmanneksi yleisemmäksi syyksi oli valittu muu syy, johon sai itse kirjoittaa selvityksen. Muina syinä ilmoitettiin esimerkiksi, että rakennus on vapaa-ajan asuntona tai kesäpaikkana, ettei se ole koskaan ollut vakituisessa käytössä tai asuinkäytössä, palveluiden koettiin olevan liian kaukana tai että oli rakennettu

KUVA 4. Syitä, minkä takia rakennus on jäänyt pois vakituisesta asuinkäytöstä. Useamman vastausvaihtoehdon valitseminen oli sallittua

uusi talo. Nämä tulokset viittaavat siihen, että tyypillisesti maaseudun erillispientalot jäävät tyhjäksi väestön ikääntymisen myötä ja että omistajien oma elämäntilanteen muutos on harvemmin syy tyhjiin oloon.

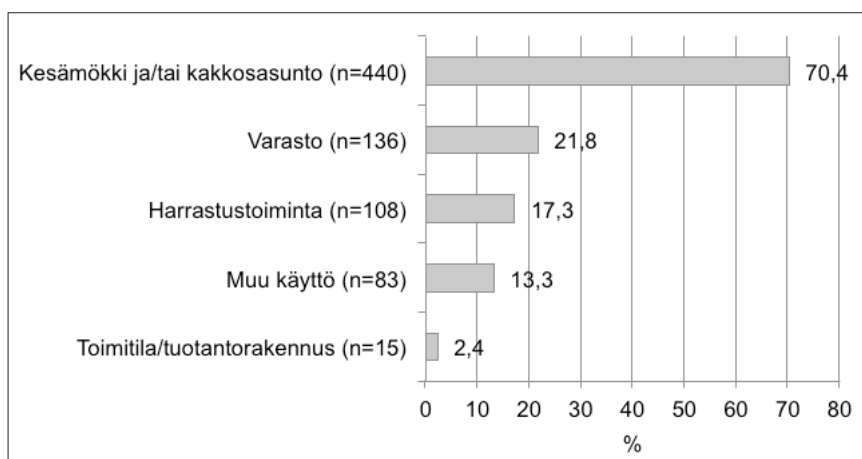
Tyhjien asuinrakennuksien käyttö

Vaikka maaseudun erillispientalo poistuu asuinkäytöstä ja rekisteröidään tyhjäksi, se ei välttämättä tarkoita, ettei rakennuksilla olisi mitään käyttöä. Tyhjän asuinrakennuksen käyttötarkoitusta kysyttäessä vastaajan oli mahdollista valita useampi vastausvaihtoehto (kuva 5). Yleisimmin (70,4 %) oli valittu käyttö kesämökinä tai kakkosasuntona tai oli valittu kummatkin vaihtoehdot. Toiseksi tyypillisintä oli käyttö varastona. Käyttö vapaa-ajan asumiseen on siis varsin yleistä. Tällaisessa käytössä lienee myös jonkin verran korjaustarpeessa olevaa asuntokantaa. Vapaa-ajan asuinkäytön yleisyys voi osaltaan selittää myös sitä, miksi tyhjänä oleva rakennus ei ole siirtynyt uudelleen asuinkäyttöön esimerkiksi myynnin tai vuokrauksen kautta.

Vapaa-ajan asuinkäyttö korostuu myös tarkasteltaessa rakennusten vuotuista käyttöä. Tyhjällä asuinrakennuksella käytiin yleisemmin sekä loma-aikoina että satunnaisesti. Yllättävän moni kävi tyhjällä asuinrakennuksella myös viikoittain tai

1–2 kertaa kuukaudessa. Viikoittain tai pari kertaa kuukaudessa kävijöistä kutakuinkin puolet oli työssäkäyviä ja puolet eläkeläisiä. Vastaajista hyvin pieni osa (2,2 %) ilmoitti asuvansa rakennuksessa vakituisesti. Heistä suurinta osaa voidaan pitää osa-aika-asujina, sillä he ilmoittivat asuvansa rakennuksessa kesät tai esimerkiksi 4–6 kuukautta vuodessa. Ainoastaan kahdessa tapauksessa tyhjäksi rekisteröintiä voidaan pitää tilastovirheenä: yksi vastaaja vaikutti vastauksiensa perusteella asuvan rakennuksessa vakituisesti ympäri vuoden ja yksi oli vuokrannut asunnon ulkopuoliselle vakituiseen asuinkäyttöön.

Reilusti yli puolet kyselyyn vastanneista (59,5 %, n=372) kertoi myös yöpyvänsä tyhjässä asuinrakennuksessa. Keskimäärin rakennuksessa yövyttiin 53 yötä vuodessa. Yöpymiset painottuivat kesäkuukausille: keväällä vietetään keskimäärin 11 yötä, kesällä eniten eli 28 yötä, syksyllä 12 yötä ja talvella 7 yötä. Yöpymisvuorokaudet ovat keskimäärin alhaisempia kuin vastaavissa kesämökinomistajille suunnatuissa kyselyissä on yleensä saatu tulokseksi (esim. Nieminen 2004; 2009). Niemisen (2009) mukaan kesämökin soveltuvuus talviasumiseen vaikuttaa käyttöasteeseen. Näin on myös tyhjen rakennuksen kohdalla. Kun tarkastelemme, mitkä tekijät vaikuttavat tyhjän asuinrakennuksen vapaa-ajan asutuskäyttöön, selvisi, että

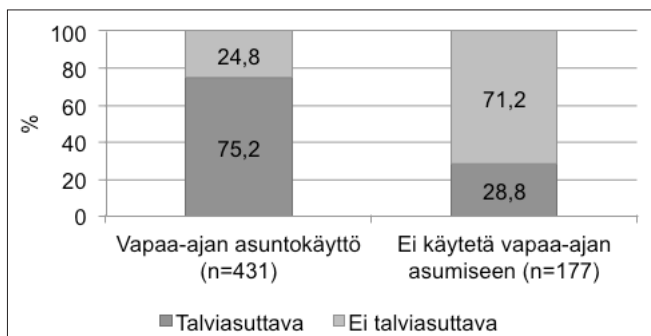

KUVA 5. Tyhjän asuinrakennuksen käyttötarkoitukset. Useamman vastausvaihtoehdon valitseminen oli sallittua. Prosenttiluvut kuvaavat prosenttiosuutta koko aineistosta

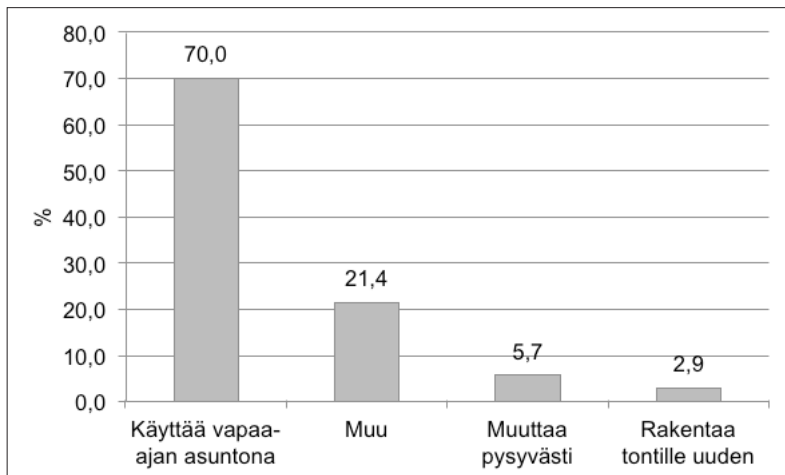
talviasuttavia ja hyväkuntoisia rakennuksia käytetään todennäköisemmin vapaa-ajan asumiseen (kuva 6). Mitä paremmassa kunnossa tyhjä asuinrakennus on, sitä todennäköisemmin rakennusta käytetään vapaa-ajan asumiseen ja sitä todennäköisemmin rakennuksessa vietetään pidempiä aikoja. Toisaalta vaikutus voi olla myös päinvastainen eli mitä enemmän rakennusta käytetään, sitä paremmassa kunnossa sitä halutaan pitää. Myös vesistön läheisyys vaikuttaa siihen, kuinka pitkään tyhjässä asuinrakennuksessa oleskellaan. Jos rakennus ei sijaitse vesistön läheisyydessä, suuremmalla todennäköisyydellä rakennuksessa ainoastaan pistäydytään. Vesistön läheisyys vaikuttaa myös rakennuk-

sen käyttömuotoon. Jos tyhjä asuinrakennus sijaitsee vesistön läheisyydessä, sitä käytetään suuremmalla todennäköisyydellä vapaa-ajan asumiseen kuin kuivan maan tyhjää asuinrakennusta.

Vaikka tyhjien asuinrakennusten vapaa-ajan asuinkäyttö on vähemmän intensiivistä kuin varsinaisten kesämökkien, tyhjien rakennusten omistajien tulevaisuudensuunnitelmat ovat varsin identtisiä mökinomistajien vastauksiin nähden (ks. Nieminen 2004; 2009). Kyselyvastausten mukaan tyhjien asuinrakennuksien käyttö seuraavan 5–10 vuoden aikana pysyy pääasiassa joko ennallaan (51,2 %) tai lisääntyy (23,5 %). 11,2 prosenttia vastaajista ilmoitti rakennuksien jäävän autioksi tai

KUVA 6. Talviasuttavia tyhjiä asuinrakennuksia käytetään enemmän vapaa-ajan asumiseen

KUVA 7. Tyhjän asuinrakennuksen suunniteltu käyttö seuraavan 5–10 vuoden aikana (n=523)

että se puretaan. Suurinta osaa tyhjästä asuinrakennuksista aiotaan jatkossakin käyttää vapaa-ajan asuntoina (kuva 7). Useimmat, jotka valitsivat muun käytön, vastasivat, etteivät vielä tiedä tulevaa käyttöä tai ettei tulevasta käytöstä ole suunnitelmia. Noin puolet (51,9 %) vastaajista kertoi, ettei tyhjän asuinrakennuksen omistuksessa tai hallinnassa tapahdu muutoksia seuraavan 5–10 vuoden aikana. Lähes kolmasosa (29,7 %) ei osannut sanoa, tapahtuuko omistuksessa muutoksia. Vastaajista 10,4 prosentin mukaan rakennus siirtyy perillisille ja 4,7 prosenttia aikoi myydä rakennuksen ulkopuolisille.

Tyhjille asuinrakennuksille annetut merkitykset ja vastaajien paikkasuhde

Vastaajien ja heidän puolisoitensa aiempia siteitä tyhjään asuinrakennukseen ja kiinteistöön tarkasteltiin kysymällä, oliko rakennus vastaajan oma aiempi kotipaikka. Reilusti yli puolet (57,3 %) vastasi tyhjän asuinrakennuksen olevan vanhempien, isovanhempien tai muiden sukulaisten kotipaikka, mikä viittaa siihen, että vastaajalla tai vastaajan puolisoilla on sukujuuria tai sukusiteitä rakennukseen tai kiinteistöön. Vastaavasti viidesosa ilmoitti, ettei paikkaan liity erityistä tunnesidettä. Lisäksi aiemmista siteistä tyhjään asuinrakennukseen ker-

too vastaajan aiempi asuminen tyhjässä asuinrakennuksessa. Vastaajista hieman yli puolet (53,9 %) oli asunut rakennuksessa aiemmin itse. Nämä tulokset vahvistavat edellä esitettyä havaintoa maaseudun väestörakenteen muutoksen vaikutuksesta. Kun rakennusten viimeiset asukkaat kuolevat tai joutuvat esimerkiksi vanhuuden tuomien palvelutarpeiden takia muuttamaan, rakennukset siirtyvät perillisten omistukseen.

Miksi perilliset eivät sitten myy tai vuokraa asuntoa elleivät itse pysty sitä käyttämään? Tyhjiillään oloa selittää varsin laaja kesämökkikäyttö, mutta oman selityksensä tarjoavat myös paikkaan liitetyt merkitykset. Vastaajia pyydettiin kuvailemaan omin sanoin, mitä kyselyn kohteena oleva asuinrakennus ja/tai maa-alueet heille henkilökohtaisesti merkitsivät. Kysymykseen vastasi yli 80 prosenttia vastaajista, mikä tarkoittaa noin 500 vastausta (N=505). Vastaukset vaihtelivat pitkistä ja tunteellisista kuvauksista lyhyisiin toteamuksiin paikan vähäisestä merkityksestä vastaajalle. Vastaukset analysoitiin sisällönanalyysillä. Vastaukset käytiin läpi yksitellen ja koodattiin niiden sisällön perusteella erilaisiin temaattisiin kategorioihin. Yksittäinen vastaus voi siten kuulua useampaan kategoriaan.

Monille vastaajista kyseessä oli äärimmäisen merkittävä paikka, johon liittyi voimakas tunneside. Reilussa 40 prosentissa vastauksista kiinteistöä

kuvattiin muun muassa ”tärkeäksi tai merkitykselliseksi paikaksi”, ”kodiksi”, ”turvapaikaksi” ja ”paratiisiksi” tai sitten siihen kerrottiin liittyvän ”tunnesiteitä tai -arvoa” tai ”tärkeitä muistoja”. Osa vastaajista oli vastannut kysymykseen lyhyesti vain kirjoittamalla paikan merkitsevän paljon tai sen olevan erittäin tärkeä ja julistamalla, ettei paikka ollut missään tapauksessa myynnissä.

Vaikka suurin osa vastauksista kuvasi siis varsin positiivista suhdetta paikkaan, noin 17 prosentissa vastauksista esille nousi myös ristiriitaisempia tunteita. Vastaajat, joiden kiinnostus kohdistui asuinrakennuksen sijaan sitä ympäröiviin metsiin, peltoihin tai harrastusmahdollisuuksiin kuvasivat kiinteistön merkityksiä usein neutraalisti tai sanomalla, ettei itse rakennuksella ollut heille suurtaakaan merkitystä. Jotkut vastaajista kokivat kiinteistön rasitteeksi siihen liittyvien verojen, maksujen ja ylläpitokustannusten vuoksi. Lisäksi osa vastaajista kertoi omistavansa toisen vapaa-ajan asunnon, minkä vuoksi tarvetta kiinteistön käytölle ei ollut.

Pohdinta

Maaseudun asutusrakenteessa, asuinrakennuskannassa ja maisemassa on tapahtunut muutoksia monissa Euroopan maissa. Maaseudun rakennemuutoksen myötä maaseutualueiden väestö ja maatilat ovat vähentyneet, mikä on johtanut muun muassa rakennuskannan tyhjenemiseen. Maaseudun vanhat maatilarakennukset ovat monissa Euroopan maissa päätyneet uuteen käyttöön. Entisiä maatilarakennuksia on otettu vakituiseen asuinkäyttöön ja erilaisten elinkeinojen käyttöön. Maaseudun luonne on muuttunut monitoiminnallisemmaksi (esim. Woods 2011). Enää ei ajatella maaseutua ainoastaan elinkeinoin pohjautuvaksi tuotannon tilaksi, vaan maaseutu nähdään myös kulutuksen tilana (esim. Muilu & Rosenqvist 2006; Woods 2011). Myös Suomessa (Rannikko 1993) on todettu jo 1990-luvun alkupuolella, että maaseudun elinkeinoin pohjautuva määrittely on vanhentunut määrittelytapa. Entistä useampi maaseudun asukas saa toimeentulonsa muualta kuin maa- ja metsätaloudesta, mikä on johtanut siihen, että elinkeinomaaseutu on muuttunut asumismaaseuduksi, jossa useimmat vain asuvat ja viettävät vapaa-aikaansa.

Suomessa tyhjiä asuntojen määrä on kasvanut erityisesti maaseudulla. Tyhjenemiskehitys keskittyy pääosin maaseudun haja-asutusalueille. Tyhjiä pientalojen määrä kasvaa Suomessa suurin pirtein samaa tahtia kuin uusia kesämökkejä valmistuu. Jos tilastoissa olevat tyhjät asuinrakennukset todella ovat käyttämättömiä, niiden olemassaolo vaikuttaa esimerkiksi maaseudun kylien elinvoimaisuuteen, palveluiden ylläpitoon ja maisemaan. Toisaalta jos tyhjät asuinrakennukset ovat käytössä, niillä voi olla päinvastainen ja positiivinen vaikutus maaseudun elämään.

Kansainvälisessä kirjallisuudessa syiksi asuinrakennusten pysyvään tyhjänä oloon on nostettu asuinkelvottomuus, se, ettei kukaan halua asua asunnossa tai ettei asunnolle ole kysyntää asunto- tai vuokramarkkinoilla sekä poliittiset kannustimet/sanktiot (esim. Fitz Gerald 2005). Näitä syitä löytyy myös suomalaisen maaseudun tyhjiä erillispientalojen taustalta. Tässä katsauksessa käsiteltujen kyselytuloksien perusteella Suomen tyhjästä asuinrakennuksista asuinkelvottomia, toisin sanoen purkukunnossa, oli hieman yli kymmenesosa (12,9 %). Lisäksi korjausta asumiskelpoiseen kuntoon tarvitsee kolmasosa rakennuksista. Rakennuksen kuntoa voidaan siis pitää yhtenä selityksenä rakennuksen tyhjänä oloon. Vastaajien joukossa on myös niitä, jotka eivät käytä rakennusta itse lainkaan. Lisäksi noin kymmenesosa ilmoitti rakennuksen jäävän lähitulevaisuudessa autioksi tai että se puretaan. Ainoastaan pieni osa (4,7 %) vastaajista aikoi tulevina vuosina myydä rakennuksen ulkopuolisille. Tätä selittää suurelta osin rakennusten laaja vapaa-ajan asuinkäyttö, mutta myös rakennusten suuri merkitys omistajilleen. Rakennuksista ei olla valmiita luopumaan.

Suomessa tyhjiä asuinrakennuksien pitoon ei varsinaisesti liity poliittisia kannustimia tai sanktioita, mutta tyhjiin asuinrakennuksiin liittyviä rekisteröinti- ja verotuskäytäntöjä voidaan pitää vastaavanlaisena ongelmana. Nykyiset rekisteröinti- ja verotuskäytännöt tukevat asuntojen rekisteröimistä tyhjäksi. Tyhjiillään olevista, mutta alun perin vakituiseen asuinkäyttöön rakennetuista, pientaloista voidaan maksaa vakituiseen asunnon kiinteistövero, joka yleensä on vapaa-ajan asunnoista maksettavaa kiinteistövero pienempi. Tyhjät

asunnot eivät välttämättä myöskään poistu purkamisen kautta, sillä purkaminen on kallista. Jos asunnosta halutaan luopua, eikä sitä saada myytyä eteenpäin, helpointa voi olla jättää rakennus ränistymään.

Kyselyn perusteella tyhjiä asuinrakennuksia käytetään valtaosin (70,4 %) vapaa-ajan asumiseen. Suomessa on tilastojen mukaan tällä hetkellä noin puoli miljoonaa kesämökkiä. Mikäli tilastoja täydennettäisiin kesämökkikäytössä olevilla tyhjiillä rakennuksilla, kesämökkien todellinen määrä kasvaisi huomattavasti. Se, voidaanko tyhjen asuinrakennuksien vapaa-ajan asumiskäyttöä rinnastaa perinteiseen kesämökkikäyttöön ja vapaa-ajan asumiseen, on kuitenkin mielenkiintoinen kysymys. Vaikka osaa tyhjiä asuinrakennuksista, erityisesti silloin kun ne sijaitsevat vesistöjen äärellä, käytetään hyvin vastaavalla tavalla kuin kesämökkejä, tämän tutkimuksen tulokset antavat viitteitä siitä, että keskimääräisesti tarkasteltuna tyhjen asuntojen vapaa-ajan asuinikäyttö poikkeaa muusta kesämökkikannasta. Verrattuna kesämökkikäyttöön rakennettuihin rakennuksiin tyhjiä rakennuksia käytetään keskimäärin vähemmän, ne ovat keskimäärin vanhempia ja sijaitsevat kauempana rantaviivasta tiiviimmin yhteydessä muuhun maaseudun yhdyskuntarakentamiseen. Tyhjiin rakennuksiin liittyy myös kesämökkejä voimakkaampia kotipaikkaan ja juuriin liittyviä merkityksiä ja välillä kipeitäkin muistoja, mikä tarkoittaa sitä, että omistajien suhde näihin rakennuksiin voi olla ristiriitainen. Vaikka tyhjiä asuinrakennuksia voidaan siis perustellusti pitää suurelta osin vapaa-ajan asuntolina, nämä muodostavat varsin omanlaisensa vapaa-ajan asuntokannan, johon kytkeytyy paljon muusta kesämökkikannasta poikkeavia kysymyksiä.

Tutkimuksemme mukaan tyhjiillä asuinrakennuksilla on jonkin verran käyttöpotentiaalia, sillä suuri osa tyhjiä asuinrakennuksista on talviasuttavia ja toisaalta osa on varustetasoltaan hyviä. Käyttöpotentiaalia lisää myös jo valmiina oleva infrastruktuuri. Tämän vuoksi tyhjät asuinrakennukset ja niiden käyttömuodot tulisi huomioida paremmin maaseutuun liittyvissä tarkasteluissa. Tyhjät asuinrakennukset tulisi nähdä osana asumisen maaseutua siinä missä viralliset vapaa-ajan asunnotkin.

LÄHTEET

- Dol, Kees & Marietta Haffner (toim.) 2010. Housing Statistics in the European Union. Saatavissa: http://abonneren.rijksoverheid.nl/media/00/66/040531/438/housing_statistics_in_the_european_union_2010.pdf. [Viitattu 24.1.2014].
- Fitz Gerald, John 2005. The Irish housing stock: Growth in number of vacant dwellings. Quarterly Economic Commentary, Spring 2005. Economic and Social Research Institute, Dublin.
- Fuentes, José María 2010. Methodological bases for documenting and reusing vernacular farm architecture. Journal of Cultural Heritage 11(2): 119–129.
- Fuentes, José María, Eutiquio Gallego, Ana Isabel García & Francisco Ayuga 2010. New uses for old traditional farm buildings: The case of the underground wine cellars in Spain. Land Use Policy 27(3): 738–748.
- Kettunen, Mirja 1994. Tyhjät asunnot ja kiinteistöt käyttöön. Ympäristöministeriö, Asunto- ja rakennusosasto. Tutkimusraportti 2. Helsinki.
- Kianicka, Susanne, Linda Knab & Matthias Buchecker 2010. Maiensäss – Swiss Alpine summer farms – an element of cultural heritage between conservation and further development: a qualitative case study. International Journal of Heritage Studies 16(6): 486–507.
- Lagerqvist, Maja 2011. Torpets transformationer. Materialitet, representation och praktik från år 1850 till 2010. Meddelanden från Kulturgeografiska institutuonen Nr 141. Stockholm University, Tukholma.
- Lee, Peter & Brendan Nevin 2003. Changing Demand for Housing: Restructuring Markets and the Public Policy Framework. Housing Studies 18(1): 65–86.
- Muilo, Toivo & Olli Rosenqvist 2006. Maaseutu – tuotannon tilasta kulutuksen kohteeksi. Terra 118(3–4): 141–142.
- Mukkala, Kirsi 2002. Tyhjät asunnon Suomessa 1980–2000. Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita No: 51. Helsinki.
- Nieminen, Markku 2009. Kesämökkibarometri 2009. Tilastokeskus. Työ- ja elinkeinoministeriö. Saatavissa: https://www.tem.fi/files/22175/Mokkibaro08_raportti.pdf. [Viitattu 25.4.2014].
- Nieminen, Markku 2004. Kesämökkibarometri 2003. Tilastokeskus. Sisäasiainministeriö. Saatavissa: [http://www.poliisi.fi/intermin/images.nsf/files/5d0d5cd4a9a81e43c2257005002fc699/\\$file/lopullinen%20raportti.pdf](http://www.poliisi.fi/intermin/images.nsf/files/5d0d5cd4a9a81e43c2257005002fc699/$file/lopullinen%20raportti.pdf). [Viitattu 25.4.2014].
- Norris, Michelle, Chris Paris & Nessa Winston 2010. Second homes within Irish housing booms and busts: North-South comparisons, contrasts, and debates. Environment and Planning C: Government and Policy 28(4): 666–680.

- Paris, Chris 2009. Re-positioning Second Homes within Housing Studies: Household Investment, **Gentrification**, **Multiple Residence**, Mobility and Hyper-consumption. *Housing, Theory and Society* 26(4): 292–310
- Peltonen, Jorma 2008. Asunnot vailla vakinaisia asukkaita. Julkaisen maton raporttiluonnos. Suomen ympäristökeskus.
- Power, Anna & Katharine Mumford 1999. The Slow Death of Great Cities: Urban Abandonment or Urban Renaissance? Joseph Rowntree Foundation, York. Saatavissa: <http://www.jrf.org.uk/system/files/1859353223.pdf>. [Viitattu 27.4.2014].
- Rannikko, Pertti 1993. Maaseudun kehityssuunnat 1990-luvulla. Teoksessa: Andersson, Kari & Anneli Junnto (toim.): Asumisen tulevaisuus. Asuntopolitiikan ja rakentamisen vaihtoehdot. Asuntohallitus ja Rakennusalan Kustantajat RAK, Helsinki. 34–43.
- Schetke, Sophie & Dagmar Haase 2008. Multi-criteria assessment of socio-environmental aspects in shrinking cities. Experiences from Eastern Germany. *Environmental Impact Assessment Review* 28(7): 483–503.
- Sihvonen, Jukka, Tuija Mononen & Rauno Sairinen 2013. **Kirkonkylä** -mahdollisuudet ja eheyttävä yhdyskuntasuunnittelu. *Suomen ympäristö* 11/2013. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Statistics Sweden 2009. Förteckning över typkoder vid allmän och särskild fastighetstaxering från och med år 2010. Saatavissa: http://www.scb.se/Statistik/BO/B00601/_dokument/Typkoder_2009.pdf. [Viitattu 27.4.2014].
- SVT 2011. Suomen virallinen tilasto: Tilastotietokanta. Rakennukset ja kesämökit 2010. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://www.stat.fi/til/rakke/2010/rakke_2010_2011-05-26_kat_001.fi.html. [Viitattu 7.5.2012].
- SVT 2013a. Suomen virallinen tilasto: Tilastotietokanta. Asunnot ja asuinolot. Asunnot (lkm) talotyyppin, käytössäolon ja rakennusvuoden mukaan 31.12.2012. Saatavissa: <http://193.166.171.75/Database/StatFin/asu/asas/asas.fi.asp>. [Viitattu 27.4.2014].
- SVT 2013b. Suomen virallinen tilasto: Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. Yleiskatsaus 2012:1. Asuntokanta 2012. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://www.tilastokeskus.fi/til/asas/2012/01/asas_2012_01_2013-10-18_kat_001.fi.html. [Viitattu 27.4.2014].
- SVT 2013c. Suomen virallinen tilasto: Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu] 2012. Laatuseloste: Asunnot ja asuinolot. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: http://stat.fi/til/asas/2012/asas_2012_2013-05-22_laa_001.fi.html. [Viitattu: 24.1.2014].
- SVT 2013d. Suomen virallinen tilasto: Rakennukset ja kesämökit [verkkojulkaisu]. Tilastokeskus, Helsinki. Saatavissa: <http://stat.fi/til/rakke/kas.html>. [Viitattu: 24.1.2014].
- SYKE 2012. Suomen ympäristökeskuksella käytössä olevat Tilastokeskuksen ja Väestötietojärjestelmän asuntotiedot.
- Tate, John 2002. Void dwellings – a ‘Headline’ indicator?. *Sustainable Development* 10(1): 36–50.
- Vakili-Zad, Cyrus & Joris Hoekstra 2011. High dwelling vacancy rate and high prices of housing in Malta a mediterranean phenomenon. *Journal of Housing and Built Environment* 26: 441–455.
- Van der Vaart, Jacob H.P. 2005. Towards a new rural landscape: consequences of non-agricultural re-use of redundant farm buildings in Friesland. *Landscape and Urban Planning* 70(1–2): 143–152.
- Verhoeve, Anna, Niek De Roo & Elke Rogge 2012. How to visualise the invisible: Revealing re-use of rural buildings by non-agricultural entrepreneurs in the region of Roesselare-Tielt (Belgium). *Land Use Policy* 29(2): 407–416.
- Woods, Michael 2011. *Rural*. Routledge, Iso-Britannia.
- Wyatt, Peter 2008. Empty dwellings. The use of council-tax records in identifying and monitoring vacant private housing in England. *Environment and Planning A* 40(5): 1171–1184.
- Ängelkott Bocz, György, Stefan Pinzke & Christer Nilsson 2012. In the Eye of the Beholder. Swedish Rural Tourism Operators’ and Visitors’ Views and Perceptions on Reused Agricultural Buildings. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 12(2): 140–163.

Mökkeily, mökkeily, mökkeily

– Mäntyharjun kehittämisen haasteet

Tämä katsaus käsittelee maaseutumaisen kunnan kehittämistä, missä kolme tärkeintä tekijää näyttävät olevan mökkeily, mökkeily ja mökkeily. Mäntyharjulla on ensinnäkin paljon enemmän vapaa-ajan asuntoja (4 800) kuin vakinaisesti asuttuja taloja (3 200) (SVT 2013). Valtaosa eli 83 prosenttia (v. 2011) vapaa-ajan asunnon omistajista tulee maakunnan ulkopuolelta, lähinnä pääkaupunkiseudulta (Etelä-Savon maakuntaliitto 2013). Pelkällä olemassaolollaan mökkiläiset muodostavat potentiaalin muutoin väestöään menettävässä kunnassa, josta kertoo myös se, että Mäntyharjulla on mökkikunnan imago. Toiseksi kunta näyttää selvästi panostavan ihmisten lisääntyvää vapaa-aikaa, liikkumista, elämyksiä ja virkistystä hyödyntävään strategiaan. Esimerkkinä voidaan mainita valtakunnalliset loma-asuntomessut, jotka järjestettiin Mäntyharjulla kesällä 2011. Paikallisen kehittämissyhtiö Mäsek Oy:n keskeiset hankkeet – keskustaajaman kehittämisvisiot ja reitit Repoveden kansallispuistoon – kiinnittyvät myös suoraan vetovoimaisen mökkikunnan ideaan. Kolmanneksi vapaa-aika ja virkistys kehittämissstrategian kärkenä ovat ainoa näköpiirissä oleva Mäntyharjun mahdollisuus, vaikka tämäkin mahdollisuus on monella tavoin avoin ja epävarma.

Kapean kulutuskeskeisen mökkistrategian tarjoaminen Mäntyharjun kehitystieksi on toki kiis-

tanalainen, sillä maa- ja metsätalouden ohella Mäntyharjun elinkeinopohja on verraten teollinen ja monipuolinen. Sangen syrjäinen sijainti ja heikkenä huoltosuhde muodostavat kuitenkin aiempaa enemmän esteitä tuotannollisille investoinneille. Jonkin yksittäisen sattuman tai menestystarinan kerrannaisvaikutukset voivat pienellä paikkakunnalla olla suuret. Ja epäilemättä Mäntyharjun kunnanjohtaja ja muut kehittäjät tulevat jatkossa etsimään muita kehittämismahdollisuuksia kulloinkin ajankohtaisista agendoista ja seminaareista. Tämän tarkastelun tavoite on kuitenkin osoittaa, että vapaa-ajan asuminen kehittämissstrategiana ei Mäntyharjun kohdalla ole välttämättä kapea-alaista.

Mökkeilyn merkityksiä ja vaikutuksia voidaan lähestyä monitahoisesti. Ihmisten liikkuvuuden ja monipaikkaisen asumisen seurauksena alan tutkimus on vilkastunut niin Suomessa kuin maailmalla (Hall & Müller 2004; McIntyre ym. 2006; Pitkänen 2011; Roca 2013). Mökkitutkimuksen painopisteitä ovat olleet muun muassa sen erityinen luonne matkailuna, mökkeilyn motiivit ja sisällöt sekä mökkeilyn vaikutukset (Müller 2007; 2013; Hiltunen & Rehunen 2014). Varsinkin maaseudulle suuntautuva mökkimatkailu on Suomessa ja muissa Pohjoismaissa saanut suorastaan kansallista identiteettiä tukevan aseman (Müller 2007; Vepsäläinen & Pitkänen 2010). Mökkeilyä on entistä enemmän pyritty jäsentämään välitulana, jossa on aineksia

maaseudusta ja kaupungista, luonnosta ja luksuksesta, arjesta ja vapaa-ajasta, työstä ja mökkitöistä, koto-naolosta ja kotoa poissaolosta, paikallisuudesta ja ulkopuolisuudesta (Pitkänen 2011; Pitkänen ym. 2014). Mökkeilyn vaikutuksia paikallistalouteen on tarkasteltu sekä palvelujen kysynnän että kuormituksen kasvun näkökulmista (esim. SM 2006b; Velvin ym. 2013). Mökkirakentaminen muokkaa lopulta yhdyskuntarakenteita, hintatasoja, ihmisten asenteita, maisemia ja mökkeilyllä on merkittäviä ympäristövaikutuksia mökkien äärellä ja liikenteessä (esim. Marjavaara 2008; Nieminen 2010; Rytönen & Kirkkari 2010; Rakennustutkimus RTS 2011).

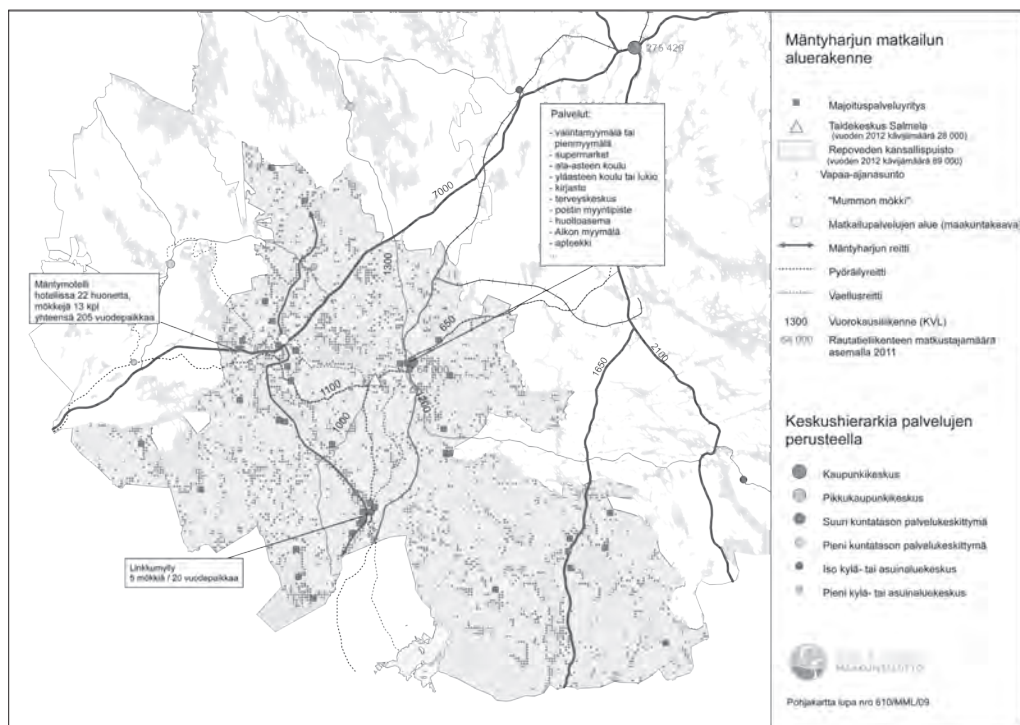
Sen sijaan mökkeilyn ja aluekehityksen suhdetta on tarkasteltu selvästi vähemmän, vaikka sitäkin voidaan lähestyä monesta suunnasta (esim. Kaupila 2009; Hoogendoorn & Visser 2010; Rantanen & Hyöryläinen 2012). Paljon keskustelua, sovelluksia ja kehittelyä on saanut aikaan Butlerin (1980) kuvaama kuusivaiheinen matkailualueen elinkaari. Alkuperäisen mallin muuttujia ja menetelmiä on laajennettu, mutta kritiikki koskee muun muassa matkailutuotteen ja -alueen rinnastamista (Ma & Hassink 2013: 94–95). Alueen kehityksen elinkaari ei aina kulje yhden tuotteen tai toimialan mukaan. Erityisesti mallin jälkivaiheista on esitetty eriytyneitä tulkintoja alueiden erilaisuudesta johtuen (Butler 2006a; 2006b). Elinkaariajattelun rinnalle on myös tuotu alueen erilaisuuden huomioonottavia lähestymistapoja, kuten polkuriippuvuus (Martin & Sunley 2010) ja evolutionaarinen talouskasvu (Boschma & Martin 2010) tai jopa alueen (kehittämisen) henkinen ilmapiiri (Kask & Raagmaa 2010). Tämä katsoo ottaa lähtökohdakseen matkailualueen kehitystarkastelun ja yhdistää siihen kysymyksen vapaa-ajan klusterista (Timonen 2005).

Mäntyharjun vapaa-ajan klusteri

Taloustieteilijät ja elinkeinojen kehittäjät puhuvat klustereista tarkoittaessaan toimintojen ryvästymistä siten, että alueella on jonkin päätoimialan keskittymä ja siihen liittyviä lähi- ja tukialoja (Porter 1990; Virtanen & Hernesniemi 2005). Jos hyväksytään mökkien runsas määrä myös toimialakeskittymänä, vapaa-ajan klusteria voidaan lähestyä esimerkiksi matkailu- ja virkistysalueen muotoutumisen avulla.

Puolalainen matkailun tutkija Bogdan Włodarczyk (2006) on analysoinut matkailutilojen tuottamista ja kuluttamista viisiosaisella jäsenyyksellä: 1) Etsinnän (*exploration*) tilaa luonnehtii vapaa-ajan toimintojen vähäinen näkyvyys vaikka itse volyyymi voi olla myös melko suuri, 2) läpäisyn (*penetration*) vaiheessa tilaan ilmaantuu toimintoja, jotka ovat riippuvaisia myös matkailusta ja mökkeilystä, 3) vallatussa (*colonization*) tilassa esiintyy rakenteita, jotka eivät olisi mahdollisia paikalliseen kysyntään perustuen, 4) täytettyä (*urbanization*) tilaa luonnehtii monipuolinen palvelujen ja mukavuuksien tarjonta ja 5) sulautumisen (*assimilation*) tilassa on kyse vapaa-ajan tuotanto- ja kulutusmaiseman subjektiivisista merkityksistä ja niiden jaetuiksi tulevista tulkinnoista. Włodarczykin ja Butlerin syklimalleja on vaikea rinnastaa, sillä edellinen pyrkii kokoamaan subjektiivisia ja objektiivisia tekijöitä ja ymmärtämään niiden välisiä suhteita kun taas jälkimmäinen nojaa klassisiin ekologis-taloudellisiin kasvun ja kantokyvyn hypoteeseihin sekä matkailun kehittämisen ohjauskeinoin interventioiden avulla (Opperman 1993; Butler 2006a; 2006b). Lisäksi edellinen on yksittäinen esitys irrallaan kansainvälisestä keskustelusta kun taas jälkimmäistä on sovellettu mitä erilaisimmissa yhteyksissä ja sen ympärillä on keskusteltu ahkerasti yli 30 vuotta.

Włodarczykin malli tarjoaa kuitenkin kiinnostavan lähtökohdan arvioida Mäntyharjua vapaa-ajan klusterin kehityksen näkökulmasta. Seuraavassa tarkasteltavia vapaa-ajan klusterin elementtejä havainnollistaa myös kuva 1. Repoveden kansallispuisto ja sinne kirkonkylästä opastetut kävely-, pyöräily-, hiihto- ja melontareitit ovat esimerkki etsinnän tilasta. Noin kolmannes puiston pinta-alasta sijaitsee kunnan alueella. Vuonna 2012 siellä kävi 83 000 retkeilijää. Luku edustaa kuitenkin vain pientä osaa paikallisten, mökkiläisten ja matkailijoiden näkymättömästä – luonnossa tapahtuvasta – toimeliaisuudesta. Läpäisyn tilan tyyppiesimerkki ovat maaseudulla kesäaikaan avoinna olevat kyläkaupat, kioskit, leirintäalueet. Ympärivuotisen mökkiasumisen lisääntyessä myös mainittuja palveluja voidaan entistä paremmin pyörittää ympärivuotisesti. Mäntyharjun majoituskapasiteetti on 800 vuodepaikkaa, joita voi käyttää ympäri vuoden ja joista valtaosa on maaseudun vuokramökeissä.

KUVA 1. Etelä-Savon maakuntaliitossa (2013) laadittu Mäntyharjun matkailun aluerakenteen kartta vapaa-ajan klusterin hahmottajana. Saatavissa värillisenä: <http://www.manttyharju.fi/tiedostot/ajankohtaista/ideakilpailu/MatkailunAluerakenneKARTTA.pdf>

Vallatun tilan turistikset rakenteet ovat kunnassa vahvimmin esillä Pyhäkosken-Vihantasalmen alueella valtatie viiden varressa. Se on maakuntakaavassa merkitty matkailun kehittämisalueeksi. Alueen kehitystä ovat vauhdittaneet loma-asuntomessut ja golfiin harjoituskenttä. Alueelta löytyvät myös muun muassa tanssiravintola-motelli, leirintäalue, uittomuseo, sepän paja, perhokalastuskosket ja kesäteatteri. Alueen porttina toimii Vihantasalmen uusi puusilta, joka pysäyttää viitostien kulkijan, ja jonka kuntakin on nostanut maamerkikseen. Arkinen urbaani (täytetty) tila Mäntyharjulla on kaksijakoinen. Kaupallista urbaania tilaa edustavat viime vuosien suuret kauppaketjujen investoinnit laajoine parkki-alueineen. Sieltä löytyy myös valtatie varsilta tuttu mutta kuntakeskuksessa harvinainen ABC-ravintola. Kulttuurinen urbaani on läsnä Asemanlahden puistoalueella ja kirkonkylän ehyessä puuraken-

nusten miljöössä. Jälkimmäisen miljöön säilytti kaupallisten ja hallinnollisten toimintojen siirtyminen uuteen kuntakeskukseen, joka rakentui Savon radan varteen muutaman kilometrin päähän kirkonkylästä. Vanhan kirkonkylän nykyinen kuokoistus on puolestaan seurausta taidekeskus Salmelan 25 vuotta kestäneestä menestyksestä.

Sulautumisen tila on Mäntyharjulla kerroksisempi kuin nykyinen mökkikunnan mielikuva. Kunnasta muodostui suosittu pääkaupunkiseudun herrasväen kesäviettopaikka jo yli sata vuotta sitten. Tästä johtuen siellä on useita arvokkaita vanhan huvilakulttuuriin kohteita, jotka ovat edelleen merkkisukujen jälkeläisten käytössä. Mökkikulttuurin historia ja merkitys on alettu kunnassa tiedostaa yhä vahvemmin: kesän 2014 ja 2015 näytetyt kotiseutumuseo Iso-Pappilassa on omistettu huvila- ja mökkikulttuurille. Näytellyt tukevat

osaltaan aineistonkeruuta, jonka tavoitteena on julkaisu vapaa-ajan arjesta Mäntyharjulla. Kunnan mökkikulttuurin symbolisin kerros on koettavissa Salmelassa, jonka ympäristöön on sijoitettu tunteuttujen arkkitehtien suunnittelema huvimajoja.

Mäntyharjun vapaa-ajan asumisen kokonaisuus vaikuttaa matkailu- ja virkistysalueen kehityksen erittelyn perusteella lähtökohdiltaan kattavalta ja monipuoliselta. Vapaa-ajan klusterille näyttäisi siis olevan edellytyksiä. Voidaan toki kysyä, puuttuuko Mäntyharjun vapaa-ajan palvelutarjonnasta klusterin kehittämisen näkökulmasta jotakin olennaista? Tai pitääkö vapaa-ajan tarjontaa pyrkiä kehittämään klusteriajattelun pohjalta vai jotenkin muuten – kenties vain omalla luontaisella painollaan?

Arkilähtöinen vapaa-ajan kunta

Mäntyharjun keskustan kehittämisen kyselyissä (asukkaat, vapaa-ajan asukkaat, yritykset) ja arkkitehtikilpailussa yksi asia on noussut painokkaasti esiin. Mäntyharjulla ei ole uimahallia. Asia ei ole uusi vaan pikemminkin se on ollut kuntalaisten ja kuntapäätäjien pitkän ajan kestoaihe. Ja jälleen kerran päättäjät vastaavat, että mikä ettei, jos toteutus on yritysvetoinen (Parta 2014). Vastaus on väistelevä sekä vapaa-ajan klusterin kehittämisen että Mäntyharjun olosuhdetekijöiden kannalta. Uimahalli olisi olennainen asia lisäämään kunnan vetovoimaisuutta erityisesti talvikaudella, joka nyt on vapaa-ajan klusterin heikkous. Suomessa on paljon kuntia Mäntyharju mukaan lukien, joissa uimahallia ei nähdä peruspalveluna, vaikka ikääntyvän väestön kansanterveyden kannalta kunnalla tuskin voisi olla parempaa investointikohdetta. Mäntyharjulla ei ole lähitulevaisuudessa realistista potentiaalia kaupalliselle kylpylälle, mutta vapaa-ajan klusterin ideaan sopisi hallin toteuttaminen pelkkää perushallia ilmeikkäämpänä. Esimerkiksi siinä kannattaisi panostaa ulkoaltaaseen/-alueeseen ja avantouintiin. Tämä siirtäkin huolimatta, että kunnan taloutta tulee lähivuosina kuormittamaan terveyskeskuksen peruskorjaus. Uimahallikysymyksen voi nähdä symbolisena kamppailuna asukkaiden ja päättäjien välillä, mutta tosiasiaa halli palvelisi kaikkia asukasryhmiä ja siinä yhdistyisi erinomaisesti sekä kunnan vapaa-aikaklusterin kehittäminen että asukkaiden

arkisen hyvinvoinnin edistäminen.

Mäntyharju on verraten vähäväkinen kunta, joten erikoistuneiden kulutuspalvelujen puutelistasta kertyy helposti sitä pitemmäksi mitä enemmän on jatkuvasti hienojakoisempiin harrasteryhmiin kuuluvia vastaajia. Lisäksi kunnan keskusta on menettänyt erikoiskaupan palveluja sukupolven vaihdosten ja yleisemmin kaupan rakennemuutoksen seurauksena. Siten on myös vapaa-ajan strategian näkökulmasta tärkeää, että keskustaa on ryhdytty kehittämään muillakin kuin kaupan, pankkien ja virastojen sijoittelun ehdoilla. **Aiempi kunnan liikekeskusta** Kauppatielle jäi keskustan läpäisevän Mikkelin tien pengerten katveeseen. Uusi keskusta on rakentunut maantieliikenteen keskeiseen solmukohtaan. Nytemmin keskusta on entisestään etäännyttänyt rautatieaseman seudusta ja kevyen liikenteen ilmeestä. Keskustan yleisvaikutelmaa hallitsevat maantiet, parkkialueet, betoniportaikot ja -tasanteet sekä laatikkomaiset marketit. Arkkitehtien kielellä puhutaan Mäntyharjun kohdalla usein mittakaavan rikkoutumisesta: keskustaa on suunniteltu suuremmaksi kuin se on, ja se näyttää urbaanimmalta kuin se on.

Mäntyharjun keskustan nykyinen kehitystyö käynnistyi oikeastaan öljyvahingosta, joka saastutti Asemanlahden. Kun lahti täytyi puhdistaa, havahduttiin samalla sen keskeiseen merkitykseen. Asemanlahti sitä ympäröivine puistoineen oli jäänyt ikään kuin keskustan takapihaksi vaikka sillä olisi mahdollisuus olla erilaisten tapahtumien ja kohtaamisten päänäyttämö. Lahti on puhdistettu ja sitä ympäröivää aluetta on lähdetty kehittämään siten että ihmiset elävöittäisivät sen. **Asemanlahden nostaminen** osaksi kaikkein elävintä keskustaa vie eteenpäin vapaa-ajan klusterin tavoitetta.

Monien reittien strategia

Tähän asti on otettu esille lähinnä yksittäisiä esimerkkejä Mäntyharjun vapaa-aikaklusterista. Klusterin kehittämistä on syytä pohtia myös kunnan osa-alueiden sekä elinkeinoelämän näkökulmista. Vaikka Mäntyharju sijaitsee eteläisessä Suomessa, sen sijainti on elinkeinojen ja kaupan harjoittamisen näkökulmasta syrjäinen. Vapaa-ajan asutuksen osalta Mäntyharju sijaitsee

puolestaan aivan ydinalueella. Myös Mäntyharjun naapurikunnissa on paljon mökkejä. **Pääkaupunkiseudulta** katsottuna Mäntyharju ja sen naapurit ovat lähintä Järvi-Suomea, vetovoimaista vapaa-ajan aluetta. **Tutkimusten mukaan pääkaupunkiseudun** asukkaiden mökkimatkat ovat pisimpiä. Tästä syystä Mäntyharjulla sijaitsevat mökit eivät ole erityisen kaukana, mikä on tehnyt kunnasta suosittua mökkipaikan pääkaupunkiseudulla asuvien keskuudessa. Sen sijaan Mäntyharjulla on toistaiseksi vähän venäläisten ostamia /rakennuttamia vapaa-ajan asuntoja Etelä-Karjalaan ja Itä-Savoon verrattuna. Näyttäisi siltä, että Kouvola ja Mikkeli eivät ole yhtä vetovoimaisia kuin Imatra, Lappeenranta ja Savonlinna ympäristöineen, vaikka yhteydet Pietarista ja Moskovasta ovat paremmat Kouvolaan kuin Savonlinnaan.

Kunnan vapaa-ajan asumisen rakennetta jäsentävät yhtäältä valtatie ja toisaalta suuret vesistöt (kuva 1). Läntisen puoliskon, jossa on pääosa vakituudesta asujaimistosta, vapaa-ajan asumista ryhmittävät Mäntyharjun reitin vesistöt ja kuntakeskuksesta kirkonkylän kautta Vihantasalmeen ulottuva akseli. Palvelut sijaitsevat pääosin tällä alueella ja siten myös suurimmat liikennevirrat. Mäntyharjun keskusta jää yli 10 kilometriä syrjään valtatie 5:stä, jolla keskimääräinen liikennetiheys on 7000 autoa vuorokaudessa. Kesällä ja kesäviikonloppuisin liikennemäärät ovat huomattavasti suuremmat. Kantatiet kunnan keskustasta Mikkeliin, Lahteen ja Kouvolaan ovat kutakuinkin yhtä liikennöityjä kuin kunnan itäosan läpi kulkeva Kouvola-Mikkeli -valtatie. Kunnan itäosissakin on paljon kesäasutusta Korpijärven ympäristössä, mutta sen sijaan vakinaista asutusta on vähän ja ympärivuotisia palveluja ei juuri lainkaan.

Kunnan itäosien vetovoimaisiin matkailukohde Repoveden kansallispuiston ohella on Tommolansalmi. Leirintäalueella palveluineen on takana 35 vuoden historia ja alue oli takavuosina tunnettu myös tanssilavastaan. Lava ja alue sisältävät kehittämispotentiaalia samassa tahdissa kuin ympäristöinen vapaa-ajan asuminen lisääntyy.

Mäntyharjun matkailupalveluja voi jäsentää ja ehkä tulevaisuudessa myös entistä enemmän markkinoida reittitieristön avulla. Ennen mökkimainetta kunnasta taisi tulla ensimmäisenä mieleen yksin-

kertainen Mäntyharjun pojat lähti reissulle -kansansävelmä (sanoitus, osin kootun perusteella, Toivo Orasmaa), jonka on levyttänyt muun muassa Veikko Lavi (1954). **Reitit kiinnostavat kunnan** matkailun ainakin neljään kokonaisuuteen. Mäntyharjun vesireitin kanavointia voi pitää edelleen merkittävänä kehittämisoptiona. Vihreän kunnan kulttuuritie on Mäntyharjun Karankamäen ja Parikkalan Särkisalmen välinen muutaman sadan kilometrin metsätaival, jonka varrella on yli kaksikymmentä kansallista matkailukohdetta Salmelasta Olavinlinnaan, Astuvansalmelta Punkaharjulle, Pistohiekalta Putikkoon. Tyylikäs kulttuurinen kokonaisuus rakentuu myös esimerkiksi maailmanperintökohde Verlan, Mäntyharjun kirkonkylän (ml. Salmela) ja Hirvensalmella sijaitsevan kartanohotelli Satulinnan varaan. Aiemmin tuotiin esille jo vaelusreitit Repoveden kansallispuistoon. Reiteillä profiloitumiseen voi vielä lisätä liikunnallisen kesätapahtuman, Tour De Mäntyharju, joka vuosi vuodelta kasvattaa pyöräilyharrastusta kunnassa.

Mäntyharjun yritystoiminnan kytkeminen vapaa-ajan klusteriin on jossain määrin keinotekoisia, mutta ei kuitenkaan vailla perusteita, sillä kunta on esimerkiksi liikuntavälinevalmistaja Exel Oyj:n kotipaikka. Woikoski Oy avaa puolestaan kesällä 2014 vajaan 50 vanhan auton kokoelman, joka liittyy tiiviisti kaasuyhtiön ja sen omistajasuku Palmbergin historiaan. Sahoille teknologiaa tuottava Veisto Oy sponsoroii syksyistä hölkkätapahtumaa. Sponsorointi lienee luontevin tapa yrityksille osallistua vapaa-ajan klusterin kehittämiseen. Vielä on kuitenkin mainittava Kuomiokoski Oy. Se sijaitsee niukasti Ristiinan (nykyisin osa Mikkeliä) puolella, mutta Kuoma-kenkien väliterminaali on sijoitettu Mäntyharjulle, koska itse tehtaan sijainti on tuotteiden kuljetusten kannalta syrjäinen ja hankala. Kuoma-kenkä voisi osaltaan symboloida vapaa-ajan kuntaa, koska se viittaa sekä ulkoiluun ja reitteihin että kunnan maineikkaaseen kenkäteollisuuden historiaan. Kuoma-kenkä on myös venäläisten matkailijoiden ja vapaa-ajan asukkaiden tuntema merkkituote.

Monet Mäntyharjun yritykset ovat kansainvälisiä ja monipaikkaisia, minkä vuoksi kuntarajat eivät ole niille merkityksellisiä, joskaan vireä toimintaympäristö ei liene haitaksi. Ulkopaikkakuntalaisten mökkiläisten suuren määrän vuoksi Mäntyharjun

toimintaympäristö on yritysten näkökulmasta erityinen. Se tarjoaa runsaasti ja normaalista poikkeavilla tavoilla verkostoitumisen mahdollisuuksia eri alojen toimijoille.

Mökkiläisten mobilisointi

Paikallisen kehittämisen yhteydessä nostetaan usein esiin menestyksen välttämätön kolmio, johon kuuluvat paikalliset toimijat (asukkaat, järjestöt, yritykset), paikallishallinto sekä niin sanottu ulkopuolinen resurssi (Almäs 1985; Ronnby 1995). Viime mainitun erityinen merkitys on siinä, että se voi avata ja virittää uudella tavalla vaikiintuneita paikallisia kuvioita. Missä määrin ulkopaikkakuntalaisia mökkiläisiä voidaan ajatella tällaisena kolmantena mutta välttämättömänä osapuolena onnistuneessa paikallisessa kehittämisessä? Heidän keskuudessaan on epäilemättä monenlaista osaamista, mutta kysymys sisältää myös paradoksin, mikäli mökeille tullaan ensisijaisesti rauhoittumaan ja rentoutumaan.

Muutama muukaan mökkiläisiä koskeva yleisyys ei tue ajatusta kehittämisresursseista. Suomalaisista mökkeilyä luonnehtii privatisoitunut mökkikeskeisyys. Aktiviteetit painottuvat mökillä olemiseen, sen laittamiseen ja siellä tekemiseen (Pitkänen & Vepsäläinen 2005). Mökkiläisten enemmistö painottuu vanhempiin ikäluokkiin (Nieminen 2010). He suhtautuvat muutoksiin ja varsinkin mökkiympäristöään koskeviin muutoksiin pikemmin kielteisesti kuin myönteisesti (Ahlqvist 2008). Tämä on luonnollista, jos ja kun mökkielämä edustaa luonnon rauhaa, maaseudun idylliä ja perinteiden vaalimista.

Edward J. Huijbens (2012) on erottanut kaksi ulkopaikkakuntalaisen mökkiläisen tyyppiä: koti-ikäväijät (*hoemesick locals*) ja tyylietietoiset (*lifestyle locals*). Yllä on tiivistetty koti-ikäväijän muotokuva. He eivät välttämättä ole kovin kiinnostuneita osallistumaan alueen kehittämiseen, vaikka saattavat identifioitua alueeseen asumis- ja sukuhistorian kautta. Huijbensin toiselle tyyppille mökki lienee välineellisempi osa muita kulutus- ja harrastusvalintoja. Heidän kehittämisorientaationsa voivat siten olla monensuuntaisia.

Mökkikunnissa on käytettävissä joitakin keino-

ja saada mökkiläisiä liikkeelle (SM 2006a). Mökkiläisten osallistuminen esimerkiksi kylätoimintaan ei ole automaattista puolin eikä toisin, jollei mökkiläisellä ole vahvoja paikallisia siteitä, tai jollei mökkiläisiä aivan erityisesti kylälaisten taholta pyritä rekrytoimaan. Astetta luontevampaa on perustaa kuntaan vapaa-ajan asukkaiden toimieliin. Mäntyharjun naapurikunnassa Kouvolassa on vuodesta 2009 toiminut vapaa-ajanasukkaiden lautakunta, jonka tehtävänä on koota ja välittää mökkiläisiä palvelevaa tietoa. Suurimmassa osassa mökkikuntia, myös Mäntyharjulla, mökkiläisten tiedon- ja osallistumisen tarpeita on hoidettu kutsupahtumilla ja asukaskyselyillä, joissa mökkiläiset on otettu huomioon. Tosin kutsut ovat kohdistuneet vain valikoidulle mökkiläisille (Rinne ym. 2014). Kuntien, varsinkin kuntaliitoskuntien ja mökkikuntien, miettiessä lähidemokratian vahvistamista, paikallisten ja mökkipaikallisten yhteiselimet ovat entistä varteenotettavampi vaihtoehto (ks. Pyy & Rannikko 2013).

Ruohonjuuritason toiminta on linjassa perinteisen mökkiläisyyden kanssa, mutta kuten edellä yritysten verkosto-optioista todettiin, ulkopaikkakuntalaisten vapaa-ajanasumiseen liittyy odotuksia virallisten ja epävirallisten suhdeverkostojen syntymisestä. Mikkelin seudulla toimii vapaa-ajan asukkaiden valtuuskunta, jossa on kaksi tai neljä mökkiläistä/yhteiskunnan eri alojen asiantuntijaa kustakin kunnasta. Elin kokoontuu muutaman kerran vuodessa seudun kunnanjohtajien kanssa. Valtuuskunta on muun muassa perustanut mökkiläisiä palvelevan nettisivuston ja toteuttanut palvelujen käyttöä koskevan kyselyn. Mäntyharjun vastaukset (n=40) herättävät huolta, sillä vain noin joka neljäs ostaa päivittäistavarat ensisijaisesti paikkakunnalta, rautakauppaa (60 %) lukuun ottamatta muiden palvelujen käyttö on verraten vähäistä (6–29 %), sekä lisäksi puhelin- ja tietoliikenneverkot puuttuvat (14 %) tai toimivat vain osittain (35 %) (Mikkelin seutu 2012).

Vapaa-ajanasutuksen taloudelliset vaikutukset arvioidaan kaiken kaikkiaan mittaviksi, suurimmillaan 7,4 miljardiksi euroksi vuodessa ja 90 000 henkilötyövuodeksi (Rakennustutkimus RTS 2011; vrt. Nieminen 2010). Laskelmissa otetaan huomioon paitsi päivittäis- ja kestopavaroitten ja

palveluiden hankinta sekä matkat myös uudis- ja korjausrakentaminen, mökki- ja maakaupat sekä verot ja maksut. Päivittäistavaroiden osuus vaikutuksista on suurin, 22 prosenttia. Sen perustana ovat mökkitalouden noin 30 euron ostot 80 päivänä vuodessa. Matkat mökille ja mökillä muodostavat kutakuinkin yhtä suuren tuloerän. Kaikkiaan mökkitalouden keskimääräinen rahankäyttö on 12760 euroa vuodessa. Etelä-Savon osuus 7,4 miljardin potista on 10 %, jolla sijoitetaan maakuntien vertailussa toiseksi. Kaavamaisesti edellisen pohjalta Mäntyharjun mökkeilyn rahavirrat ovat yli 60 miljoonaa euroa vuodessa. Kaikki siitä ei pyöri paikallistaloudessa, mutta mittaluokka on sellainen, että pienienkin lisäosuuksien saavuttaminen on Mäntyharjulle erittäin merkittävää.

Useissa loma-asuntokunnissa mökkiläisten mobilisointiin on kiinnitetty enemmän huomiota kuin Mäntyharjulla. Esimerkiksi Liperissä on jo pitkään toiminut mökkiläistoimikunta ja kunnan vapaa-ajan asumisen tavoiteohjelma päivitetään muutama vuoden välein. Aivan tuoreessa tavoiteohjelmassa vuosille 2014–2016 (Liperin kunta 2014) monien yksittäisten aktiviteettien ohella pääosassa on edelleen mökkiläisten aktivointi asuntonsa käyttötarkoituksen muutokseen ympärivuotiseksi. Juuri siten Liperissä ilmeisesti arvellaan yllä mainittuja mökkeilyn rahavirtoja saatavan parhaiten paikallistalouteen. Monissa kunnissa käyttötarkoitukseen muutokseen suhtaudutaan nuivasti kuntatalouteen tulevien rasitteiden vuoksi. Vuoden 2013 saldo Liperissä oli viisi käyttötarkoituksen muutosta.

Mökkiläistoimikunta sisältää ajatuksen mökkiläisistä erillisenä ryhmänä vakituisiin asukkaisiin verrattuna. Myös monet mökkeilyä koskevat tutkimukset lähtevät siitä, kuinka paikallisten ja osa-aikaisten asukkaiden näkökulmat ja arvostukset eroavat toisistaan (Farstad & Rye 2013). Herkästi on käynyt niin, että eroja löydetään vaikka tosiasiaa mainittu ryhmittely ei ole välttämättä lainkaan keskeinen erotteleva tekijä muussa kuin virallisen kuntalaisaseman mukaisissa oikeuksissa (Pitkänen ym. 2014). Tokihan Mäntyharjullakin voidaan ajatella, että tilastollisesti mökkiläiset ovat koulutempia ja varakkaampia kuin paikalliset, koska heistä niin monet ovat pääkaupunkiseudulta, ja siten siis erityisen tärkeä mobilisoinnin kohde. Kun-

nan nettisivuilla on kuitenkin tätä kirjoitettaessa oivaltavasti toteamus kunnan visiosta

Mäntyharju on yrittävä kulttuurikunta luonnonkauniissa ympäristössä hyvien liikenneyhteyksien varrella. Mäntyharjun kunta luo erinomaiset olosuhteet yrittämiselle, asumiselle ja vapaa-ajanvietolle. Kuntalaisten hyvinvointi on mäntyharjulaisten kehittämisen ja päätöksenteon perusta,

joka on vanhentunut.

Siellä todetaan, että visio on perua 1990-luvulta ja että se jättää paljon arvelujen varaan – sitä ei ole rakennettu ensisijaisesti kuntalaisten tarpeista ja näkemyksistä lähtien (Mäntyharjun kunta 2014). Mäntyharjun päättäjät ovat kenties alkaneet miettiä, josko mökkiläiset ja kuntalaiset ovat vähän samanlainen voimavara kuin luonto: paljon mahdollisuuksia mutta myös hyvät mahdollisuudet pilata ne, jollei tunnisteta, että ihmiset elävät aina ensin omaa elämäänsä ja vasta sitten ottavat huomioon sen elämän institutionaaliset, alueelliset ynnä muut sellaiset puitteet.

Johtopäätökset

Edellä on tarkasteltu vapaa-ajan klusterin mahdollisuutta Mäntyharjulla matkailun tuotannon ja kuluksen tilojen syklisen mallin lähtökohdista (Włodarczyk 2006). Samalla on tuotu esiin myös tunnettu matkailualueen kehittymisen elinkaarimalli (Butler 1980). Tässä tarkastelussa on kuitenkin haluttu painottaa sitä, että Mäntyharjun kehittämisessä ei ole ensisijaisesti kyse matkailijoiden ja mökkiläisten määrän kasvattamisesta tai Mäntyharjun matkailualueena uudistamisesta vaan hajallaan olevien resurssien strategisesta kokoamisesta vapaa-ajan klusterin idean avulla. Ei ole nimittäin realistista suositella, että Mäntyharju pyrkisi tavoittelemaan ensisijaisesti Lapin matkailukeskusten tyyppistä kasvua, toisin sanoen etenemään butlermaisesti kehitysvaiheesta seuraavaan. Sehän onnistuessaan tarkoittaisi matkailijoiden määrän merkittävää kasvua, mutta käytännössä myös kehittämisen hallinnan siirtymistä entistä enemmän ulkopuolisille tahoille. Tällöin riskinä on, että paikallisten vetovoimatekijöiden rinnalle syntyy sellaisia kohteita ja palveluita, jotka pikemmin heikentävät kuin vahvistavat paikallista viehättävyyttä (Merikari 2011). Uhkana

ovat myös fyysisen ympäristön suuret muutokset. Kumatkaan näistä eivät ole järkeviä, jos ja kun kehittämisen ytimen muodostavat paikallisten asukkaiden ja ulkopaikkakuntalaisten mökkiläisten arjen ja vapaa-ajan yhdistelmät.

Włodarscykin malli on puolestaan tulkittavissa siten, että alueella on erilaisia matkailuntuotannon ja kulutuksen tiloja. Tämä yhdistettynä kysymykseen vapaa-ajan klusterista avaa Mäntyharjulle mielenkiintoisen kehittämisspektiiviin. Kunnan kannattaa pysytellä kehityskaaren vaiheessa, jossa vapaa-ajan asujien ja matkailijoiden määrä kyllä myös lisääntyy, mutta tärkeää on erityisesti sen muuttuminen entistä säännöllisemmäksi. Alueelle kehitetään matkailupalveluja unohtamatta kanta-asukkaita ja mittakaavaa. Kuntalaisten pitkään esittämä toivomus uimahallista on juuri tällaista vapaa-ajan klusterin win-win-kehittämistä. Sama koskee kuntakeskuksen ydinosaan kehittämistä tästä eteenpäin entistä enemmän kevyen liikenteen ehdoilla. Kuntakeskuksen kehittämissuunnitelmassa on esitetty myös kylpylähotellia, joka on perusteltu sen vuoksi, että kunnan keskustassa majoituspalveluja on hyvin vähän. Luonto- ja kulttuuriharrastuksia painottavan vapaa-ajan kunnan strategiaan istuu se, että majoituspalveluja on tarjolla eri puolilla kuntaa. Majoituspalvelujen puute kuntakeskuksessa on kuitenkin selvä vapaa-ajan klusterin pullonkaula, vaikka massamatkailijamääriä ei tavoiteltaisikaan. Kesällä 2015 palvelut ovat paranemassa vanhassa kirkonkylässä, kun yli sata vuotta vanha entinen sairaala ja sen pihapiiri kunnostetaan tarjoamaan aamiaismajoitusta.

Runsaaseen mökkiläisten määrään perustuva kunnan vapaa-ajan strategia edellyttää kunnan keskus- ja reuna-alueiden yhteistyötä. Tämän yhteistyöasetelman tärkeyttä tukee myös edellä esiin tuotu havainto siitä, että kunnan matkailukohteet rakentuvat nimenomaan reitteinä. Kunnan koko alueen ottaminen huomioon kehitystyössä on myös sattumaa kun merkittäviä paikkoja ja yrityksiä sijaitsee juuri kunnan rajoilla: Repovesi, Woiikoski Oy, Kuomiokoski. Edellä on tuotu esille, kuinka viimeksi mainittu on hyvä esimerkki vielä hyödyntämättömistä mahdollisuuksista.

Vapaa-ajan asukkaiden aseman arviointi mökkikunnassa avaa monia kiinnostavia näkökulmia hal-

linnon ja kansalaisten suhteisiin. Ensinnäkin on tärkeää, että kanta-asukkaiden ja osa-aikaisten tiedon- saannille ja osallisuudelle ei tehtäisi asiallista eroa, vaikka oikeudellisesti vakinaiseen asukkuuteen ja mökkiläisyyteen sisältyy eroja. Tässä mielessä esimerkiksi mökkiläistoimikunnille ei ole välttämättä tarvetta. Mökkiläisyyttä ja nykyaikaista osallistumista yhdistää kaksi piirrettä: yhtäältä velvoittava ja sitova osallistuminen ei houkuttele ja toisaalta mökeillä arkiset velvollisuudet vaihdetaan kiinnostaviin harrastuksiin ja projekteihin. On toisin sanoen luotettava siihen, että jos osallistumisen edellytykset tehdään mataliksi, niin asiasisällöt saavat ihmiset liikkeelle. Toiseksi mökkiläisten suuri määrä Mäntyharjulla on joka tapauksessa erityinen asia, joka muokkaa kunnan ilmapiiriä paikallisten ja mökkiläisten suhtautumistavoista riippumatta. Pientä paikkakuntaa ja sen kehittämistä luonnehtivat monesti pienet piirit ja lukkiutuneet asetelmat, jolloin ulkopuolisten paikallisten näkökulmat tuovat vähintään lisänäkökulmia ja parhaimmillaan ovat erilaisia ja hyödyllisiä paikkakunnan kehittämiseksi. Kolmanneksi ja vapaa-ajan klusterin kannalta luontevasti mökkiläiset voivat vahvistaa paikallisen harrastus- ja muun järjestötoiminnan jäsenpohjaa. Mäntyharjun liikuntaseurat (monialaseurojen ohella mm. ratsastus, judo, moottoriurheilu, retkeilytapahtumat) ja kulttuuriyhdistykset (esim. kuorolaulu, näytteleminen, kuvataide, valokuvaus) lisäävät mökkiläisten mahdollisuuksia kiinnittyä kuntaan ja avaavat osaltaan vaikuttamisen kanavia. Neljänneksi runsas mökkiläisten määrä on paitsi luonteva myös hajanainen resurssi. Tämä korostaa sitä, että kehittämistoiminnassa kannattaa pitää yllä herkkyyttä pienimuotoisillekin ideoille. Mäntyharjun vapaa-ajan klusteri on myös monelta osin pienimuotoinen ja hajanainen, joten laatu on pidettävä määrän edellä. Kunnan vapaa-ajan klusterin kärki Salmela on tästä mitä parhain esimerkki.

Tekstin alussa esitettiin väite, että mökkeily on Mäntyharjun tärkein kehittämisresurssi. Väite on puolustettavissa, jos se kiinnitetään ajatukseen laaja-alaisesta vapaa-ajan klusterista, ja jos lähdetään muutoin siitä yllätyksettömästä perustrendistä, että Mäntyharju on väestöään menettävä maaseudun paikkakunta. Varsin yksiselitteinen johtopäätös on se, että Mäntyharjulla on aidosti monipuoliset vapaa-ajan klusterin resurssit ja niiden välisiä kyt-

kentöjä. Kunnan vapaa-ajan klusteria voidaan itse asiassa luonnehtia metaforalla paitsi Mäntyharjusta mökkikuntana myös isona mökkinä. Mökeillä on aina jotain korjattavaa ja parannettavaa. Mökkiläiset eivät useinkaan ole korjaamisen ja rakentamisen ammattilaisia, mutta sen korvaa kekseliäisyys ja halu olla itsellinen. Juuri näistä mökkiläisen orientaatioista Mäntyharjun vapaa-ajan klusterin kehittämistä on mahdollista jatkaa. Otsikon kolminkertaisen mökkeilyn voi tulkita niinkin, että hiven mökkihöperyyttä on hyvä olla mukana.

Kirjoittaja asui Mäntyharjulla 1960- ja 1970-luvulla. Nykyisin hän seuraa paikallista Pitäjänuutiset -lehteä ja viettää kesää sähköttömällä mökillä Mäntyharjun Korpjärvellä. Kirjoittaja kiittää Historia- ja maantieteiden laitoksella tutkijavaihdossa ollutta tohtoriopiskelijaa Czesław Adamiakia, jolta sai vinkin katsauksessa hyödynnettyyn artikkeliin Włodarczyk (2006).

LÄHTEET

- Ahlqvist, Kirsti 2008. Mökkeily ja ympäristönkäytön ristiriidat. Hyvinvointikatsaus 4/2008. Saatavissa: http://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-12-15_007.html. [Viitattu 30.4.2014].
- Almås, Reidar 1985. Evaluering av lokalt utviklingsarbeid. IFIM Bygdeforskning, Trondheim.
- Boschma, Ron & Ron Martin 2010. The aims and scope of evolutionary economic geography. Teoksessa: Boschma, Ron & Ron Martin (toim.). Handbook of evolutionary economic geography. Edward Elgar, Cheltenham. 3–39.
- Butler, Richard W. 1980. The concept of a tourist area cycle of evolution: Implications for management of resources. Canadian Geographer 24(1): 5–12.
- Butler, Richard W. (toim.) 2006a. The tourism area life cycle vol. 1. Applications and modifications. Channel View, Clevedon.
- Butler, Richard W. (toim.) 2006b. The tourism area life cycle vol. 2. Conceptual and theoretical issues. Channel View, Clevedon.
- Etelä-Savon maakuntaliitto 2013. Etelä-Savon matkailun aluerakenneseelvityksen selostus. Saatavissa: <http://www.esavo.fi/resources/public/Maakuntaliitto/Matkailun%20aluerakenneseelvitys.pdf>. [Viitattu 30.4.2014].
- Farstad, Maja & Johan Fredrik Rye 2013. Second home owners, locals and their perspectives on rural development. Journal of Rural Studies 30: 41–51.
- Hall, C. Michael & Dieter K. Müller (toim.) 2004. Tourism, mobility and second homes: between elite landscape and common ground. Channel View, Clevedon.
- Hiltunen, Mervi Johanna & Antti Reihnen 2014. Second home mobility in Finland: Patterns, practises and relations of leisure oriented mobile lifestyle. Fennia 192(1): 1–22.
- Hoogendoorn, Gijsbert & Gustav Visser 2010. The role of second homes in local economic development in five small South African towns. Development Southern Africa 27(4): 547–562.
- Huijbens, Edward J. 2012. Sustaining a village's social fabric? Sociologia Ruralis 52(3): 332–352.
- Kask, Tiit & Garri Raagmaa 2010. The spirit of place of West Estonian resorts. Norsk Geografisk Tidsskrift – Norwegian Journal of Geography 64(3): 162–171.
- Kauppi, Pekka 2009. Resorts' second home tourism and regional development: a viewpoint of a Northern periphery. Nordia Geographical Publications 38(5): 3–12.
- Kouvolan kaupungin vapaa-ajan asukastuomikunta 2010. Kouvolan vapaa-ajanasukasohjelma. Saatavissa: http://www.kouvola.fi/material/attachments/maaseutupalvelutmeri/5yZk01DwA/Lopullinen_mokkilaisohjelma.pdf. [Viitattu 30.4.2014].
- Liperin kunta 2014. Liperin kunnan vapaa-ajan asumisen tavoiteohjelma 2014–2016 (kesä). Saatavissa: <http://webdynasty.pohjoiskarjala.net/dynasty/liperi/kokous/2014471-5-1.PDF>. [Viitattu 30.4.2014].
- Ma, Mulan & Robert Hassink 2013. An evolutionary perspective on tourism area development. Annals of Tourism Research 41: 89–109.
- Marjavaara, Roger 2008. Second home tourism: the root to displacement in Sweden. Umeå universitet, Kulturgeografiska institution. Cerum 2008:1.
- Martin, Ron & Peter Sunley 2006. Path dependence and the evolution of the economic landscape. Journal of Economic Geography 6(4): 395–438.
- McIntyre, Norman, Daniel Williams & Kevin McHugh (toim.) 2006. Multiple dwelling and tourism: negotiating place, home and identity. Cabi, Wallingford.
- Merikari, Mirja 2011. Mäntyharjun kuntakeskuksen maankäytön kehityskuva. Teemana tulevaisuuden vapaa-ajanasuminen ja matkailu. Diplomityö, Oulun yliopisto, arkkitehtuurin osasto, yhdyskuntasuunnittelun laboratorio. Saatavissa: <http://www.mantyharju.fi/tiedostot/ajankohtaista/ideakilpailu/SELOS-TUS.pdf>. [Viitattu 27.4.2014].
- Mikkelin seutu 2012. Mikkelin seudun vapaa-ajanasukasvaltuuskunnan palvelututkimus 2012. Saatavissa: http://www.nettilaituri.fi/fi/miseva/liitteet/kansio/palvelukysely_raportti2012.pdf. [Viitattu 28.4.2014].
- Müller, Dieter K. 2007. Second Homes in the Nordic Countries: Between Common Heritage and Exclusive Commodity. Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism 7(3): 193–201.

- Müller, Dieter K. 2013. Progressing second home research: a Nordic perspective. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 13(4): 273–280.
- Mäntyharjun kunta 2014. Mäntyharjun visio ja strategia. Saatavissa: <http://www.mantyharju.fi/hallinto/1207-visio-ja-strategia>. [Viitattu 30.4.2014].
- Nieminen, Markku 2010. Kesämökkibarometri 2009. Työ- ja elinkeinoministeriö, Alueiden kehittäminen 12/2010.
- Opperman, Martin 1993. Tourism space in developing countries. *Annals of Tourism Research* 20(3): 535–556.
- Parta, Kaisa 2014. Tavoitteina vetovoima, viihtyisyys ja viipyminen. *Pitäjän uutiset* 28.3.2014: 4–5.
- Pitkänen, Kati 2011. Mökkimaisema muutoksessa: kulttuurimaantieteellinen näkökulma mökkeilyyn. University of Eastern Finland, Dissertations in Social Sciences and Business Studies No 31.
- Pitkänen, Kati, Czesław Adamiak & Greg Halseth 2014. Leisure Activities and Rural Community Change: Valuation and Use of Rural Space among Permanent Residents and Second Home Owners. *Sociologia Ruralis* 54(2): 143–166.
- Pitkänen, Kati & Mia Vepsäläinen 2005. Mökille hommiin ja hiljaisuuteen – Mökkeilymotiveista. Teoksessa: Pitkänen, Kati & Ruut Kokki: Mennäänkö mökille? Näkökulmia pääkaupunkiseutulaisten mökkeilyyn Järvi-Suomessa. Savonlinnan koulutus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja 11.
- Porter, Michael E. 1990. *The Competitive Advantage of Nations*. MacMillan, London.
- Pyy, Ilkka & Pertti Rannikko 2013. Lähivaikuttaminen ja muuttuva paikallisuus. Teoksessa: Kattilakoski, Mari & Peter Backa (toim.) *Uuden lähidemokratian aika. Närdemokrati för en ny tid. Maa-seutupolitiikan yhteistyryhmän julkaisuja* 2/2013: 46–58.
- Rakennustutkimus RTS 2011. Loma-asumisen taloudelliset ja työllisyysvaikutukset Suomessa. Työ- ja elinkeinoministeriö, Alueiden kehittämissyksikön raportti 21/2011, Helsinki.
- Rantanen, Manu & Torsti Hyryläinen 2012. Vapaa-ajan asukkaat paikallisia palveluympäristöjä muovaamassa. *Maaseudun uusi aika* 20(2): 59–67.
- Rinne, Janne, Riikka Paloniemi, Seija Tuulentie & Asta Kietäväinen 2014. Participation of second-home users in local planning and decision-making – a study of three cottage-rich locations in Finland. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*. Saatavissa: <http://dx.doi.org/10.1080/19407963.2014.909818>. [Viitattu 30.4.2014].
- Roca, Zoran (toim.) 2013. *Second home tourism in Europe: lifestyle issues and policy responses*. Ashgate, Farnham.
- Ronnby, Alf 1995. *Den lokala kraften. Människor i utvecklingsarbete. Liber utbildning*, Stockholm.
- Rytönen, Arja & Anna-Maija Kirkkari (toim.) 2010. Vapaa-ajan asumisen ekotehokkuus. Suomen Ympäristö 6. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- SM 2006a. Vapaa-ajan asukkaiden osallistuminen kuntien päätöksentekoon. Sisäasiainministeriön julkaisuja (Alueiden kehittäminen) 14/2006, Helsinki.
- SM 2006b. Mökkiläiset kuntapalvelujen käyttäjinä. Sisäasiainministeriön julkaisuja, Alueiden kehittäminen 24/2006, Helsinki.
- SVT 2013. Rakennukset ja kesämökit 2012. Tilastokeskus, Suomen virallinen tilasto. Saatavissa: http://www.tilastokeskus.fi/til/rakke/2012/rakke_2012_2013-05-24_kat_001_fi.html. [Viitattu 30.4.2014].
- Timonen, Päivi 2005. Kuluttajien vapaa-ajan haaveet ja elämysklusteri. Kuluttajatutkimuskeskus, työselosteita ja esitelmiä 86. Helsinki.
- Velvin, Jan, Tor Martin Kvikstad, Eivind Drag & Erling Krogh 2013. The impact of second home tourism on local economic development in rural areas in Norway. *Tourism Economics* 19(3): 689–705.
- Vepsäläinen, Mia & Kati Pitkänen 2010. Second home countryside. Representations of the rural in Finnish popular discourse. *Journal of Rural Studies* 26: 194–204.
- Virtanen, Esko & Hannu Hernesniemi 2005. Klusterin evoluutio. Prosessikuvaus. Tekes, Teknologia katsaus 174, Helsinki.
- Włodarczyk, Bogdan 2006. Tourism space – the cycle, the 'actors' and development determining factors. *Turyzm* 16(2): 41–64.

JANNE ARTELL

Maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus

Mitä olemme valmiit maksamaan pintavesien virkistysarvosta ja laadusta?

Kirjoitus perustuu kirjoittajan Helsingin yliopistossa 15.11.2013 pitämään Lectio Praecursoriaan ja väitöskirjaan *Recreation value and quality of Finnish surface waters – Revealed preferences, individual perceptions and spatial issues* (MTT Science 23, sähköinen versio saatavissa: <http://www.mtt.fi/mtttiede/pdf/mtttiede23.pdf>).

Vesi kuuluu ihmisten hyvinvoinnin tärkeimpiin asioihin. Se ylläpitää elinmahdollisuuksia, mutta tarjoaa myös iloa virkistämisen kautta. Vesiympäristöllä on suuri merkitys suomalaisten luonnossa virkistytymisessä – Suomella on pisin rantaviiva kaikista Itämeren maista ja tuhansia järviä, jotka tarjoavat runsaasti virkistysmahdollisuuksia. Suomalaiset viettävät aikaa luonnossa keskimäärin kolmesti viikossa, uinnin ollessa heti kävelyn jälkeen suosituin tapa nauttia ulkoilmasta. Kalastus ja veneily eivät nekään ole harvinaisia harrastuksia. Noin puolet kansalaisistamme harrastaa näistä toista tai molempia vuosittain. Nämä tilastot eivät kuitenkaan kerro vesissä virkistytymisen määrää kesämökeillä, joita lähes puolella suomalaisista on mahdollista käyttää. Vesissä virkistytymisen laajuuden ja yleisyyden vuoksi vedenlaadun muutosten hyvinvointivaikutukset voivat olla merkittäviä.

Vesiensuojelun kustannuksista arvoihin

Suomen pintavedet ovat historiallisesti olleet keskimäärin hyvässä kunnossa. Keskimäärällä mitaaminen kuitenkin piilottaa sen tosiasian, että heikompi vedenlaatu on keskittynyt väestörikkaille alueille, joilla on myös suurin paine vesissä virkistytymiselle. Suurin uhka vedenlaadullemme on rehevöityminen. Pohjoiset vesiekosysteemit ovat tottuneet niukkaan käytettävissä olevaan ravinnemäärään. Tämä on huomattu erityisesti Itämerellä, joka suhteellisen mataluutensa ja murtovetisyytensä vuoksi on erityisen herkkä ylimääräisille ravinteille. Jätevesistä, maataloudesta ja luonnollisen eroosion kautta tuleva fosfori ja typpi edistävät levien liiallista kasvua. Haitat vaihtelevat vaarattomista, mutta iholla ja hajultaan epämiellyttävistä levälajeista, vaarallisiin hermomyrkyjä tuottaviin sinilevälajeihin, jotka voivat käytännössä estää vesissä virkistytymisen kokonaan esiintymisensä aikana. Muita rehevöitymisen koettuja haittavaikutuksia ovat heikentynyt veden kirkkaus, uintia ja kalastusta haittaavat levämatot, kalaston muuttuminen saaliskalojen osalta köyhemmäksi, haisevat rannat ja maisemahaitat.

Vedenlaadun suojelemiseksi on niin kansallista

kuin kansainvälistäkin painetta. HELCOM eli Itämeren merellisen ympäristön suojelukomissio tai Helsingin Komissio, on työskennellyt jo 40 vuotta Itämeren tilan parantamiseksi. Työ on johtanut nykyiseen Itämeren toimintaohjelmaan, jonka tavoitteena on saavuttaa meren hyvä ekologinen tila. Toimintaohjelmassa määritetään tavoitteisiin sopivat ravinnevähennysvaatimukset kaikille rannikkovaltioiden. Valtakunnalliseen vesiensuojelupolitiikkaan ja tavoitetasoihin vaikuttavat vahvasti Euroopan Unionin vesiputedirektiivi ja meristrategiaputedirektiivi. Molemmat direktiivit tähtäävät vesien hyvän ekologisen tilan ylläpitoon ja saavuttamiseen vuoteen 2021 mennessä.

Vesiensuojelupolitiikka vaatii rahallisia ponnistuksia. Keskustelu suojelukustannusten taakanjaoista ja hyväksyttävästä vedenlaadun tasosta on jatkuvaa niin kansainvälisellä tasolla kuin päästöjä tuottavien sektoreidenkin välillä. Kustannusten oikeuttaminen vaatiikin selkeän mittarin vesiensuojelusta saatavista hyödyistä. Hyödyn lähteiden yksinkertainen tunnistaminen ei kuitenkaan riitä. Kattava kustannus-hyötyanalyysi vaatii hyötyjen yhteismitallistamisen kustannuksiin nähden – euro vastaan euro. Vesiputedirektiivi ei suoranaisesti vaadi kustannus-hyöty analyysiä, mutta sen mukaan yksittäisten vesialueiden suojelutoimenpiteiden kustannukset voidaan todeta kohtuuttomiksi suhteessa saavutettaviin hyötyihin. Meristrategiaputedirektiivissä vaaditaan toimenpiteiden kustannus-hyötyanalyysiä suoraan. Hyötyjen arvottamiselle on siis selkeä poliittinen tarve.

Vesissä virkistytymisen taloudellinen arvottaminen

Kuinka sitten arvottaa hyötyjä, etenkin rahamääräisesti? Mikä on vesissä virkistytymisen arvo kansalaisille? Luonnonvesissä virkistytymiselle ei ole markkinoita ja siten hintaa. Se onkin erinomainen esimerkki julkishyödykkeestä: vesissä virkistytymisen ei estä toisten ihmisten vesissä virkistytymistä ja virkistytymisen on kaikille mahdollista. Taloudellinen arvo on markkinoiden puutteesta huolimatta olemassa.

Taloustieteilijät jakavat hyödykkeen arvon kahden päätasoon: käyttöarvot ja käytöstä riippumat-

tomat arvot. Vesissä virkistytymisen on pääsääntöisesti käyttöarvoja tuottavaa toimintaa. Uiminen, joka määritellään suoraksi käyttöarvoksi, vaatii kosketusta veteen, siinä missä mahdollisuus käydä jossain uimassa tuottaa vaihtoehtoarvoja, arvoa valinnanvapaudesta. Käytöstä riippumattomat arvot ovat luonteeltaan aineettomia liittyen asioihin, kuten olemassaoloon, perintöön tai altuismiin, eli toisten ilon tuottamaan hyötyyn liittyviin arvoihin. Koska taloustiede keskittyy ihmisten väliseen kanssakäymiseen, ei luonnon ihmistä riippumatonta itseisarvoa voida arvioida taloustieteellisessä kehikossa.

Vesien virkistyskäytön taloudellinen kokonaisarvo on houkutteleva ajatus. Taloustieteilijät kuitenkin välttelevät arvioimasta kokonaisarvoja perustelluista syistä. Koska taloudelliset arvot riippuvat vaihtoehtokustannuksista, ei juuri kannata arvioida ihmisille välttämättömien hyödykkeiden arvoa. Kuinka paljon olisit valmis antamaan omaisuudestasi saadaksesi vettä tämän artikkelin lukemisen aikana? Entä seuraavan kuukauden aikana? Kuinka arvokas on maailman ekosysteemien verkosto? Taloustieteilijänkin on syytä nostaa kädet ylös näissä tapauksissa, elleimme sattumalta löydä lähistöltä sopivaa asutettavaa maankaltaista planeettaa. Niinpä suhteessa paljon vaatimattomampienkin asioiden, kuten vesien virkistyskäytön ja veden laadun yhteydessä arvoista tulisi puhua suhteellisina käsitteinä. Emme hyödy vastauksesta kysymykseen ”entä jos emme voisi uida ollenkaan”.

Ympäristötaloustieteilijät ovat kehittäneet useita tapoja markkinattomien hyödykkeiden taloudellisen arvon löytämiseksi. Nämä voidaan jakaa raa’asti kahteen päätyyppiin eli lausuttujen ja paljastettujen preferenssien (mieltymysten) menetelmiin. Lausuttujen preferenssien menetelmät perustuvat suoriin kyselyihin kansalaisilta, joissa heille esitetään kysymys, kuinka paljon he olisivat enimmillään valmiit maksamaan tietystä kuvitteellisesta vedenlaadun muutoksesta. Vaikka tällaisten kyselyiden arvotettavat tilanteet perustuisivatkin todennäköisiin kehityskulkuihin, konkreettisen markkinan puuttumista pidetään usein heikkoutena. Toisaalta näiden menetelmien heikkoudessa piilee niiden voima – lausuttujen preferenssien menetelmillä voidaan arvottaa tilanteita, joita ei ole vielä tapahtunut.

Kuten aiemmin todettiin, vesien virkistyskäytön arvot liittyvät erityisesti veden käyttöön. Paljastettujen preferenssien menetelmät ovat tällöin hyvä vaihtoehto tutkimuksessa. Näissä menetelmissä tutkija käyttää markkinahyödykkeiden kulutustietoja hyväkseen saadakseen tietoa näitä hyödykkeitä läheisesti koskevien markkinattomien hyödykkeiden arvosta. Esimerkiksi vesissä virkistäytyminen vaatii matkustamista virkistyspaikalle. Matkakustannusmenetelmä perustuukin matkustuksen aiheuttamiin kustannuksiin, jotka riippuvat valitusta kulkutavasta, matkaan kulutetusta ajasta ja muista kyseiseen matkaan liittyvistä kustannuksista. Tilastollisin menetelmin voidaan arvioida virkistäytymisen kysyntää ja siten virkistyskohteeseen kohdistuvan käyttöarvon vähimmäismäärää. Veden laadun arvon määrittämiseksi tarvitaan kuitenkin käyntihavaintoja useista eri laatusista kohteista. Yhdistämällä arviot käyntikerran keskimääräisestä arvosta ja vedenlaadun vaikutuksista virkistyskäyntien määrään saadaan arvio laadunmuutosten arvosta. Ei kuitenkaan riitä, että tutkitaan vain vesissä jo virkistäytyvän populaation käyntimääriä, vaan on arvioitava myös, lisäisikö parempi vedenlaatu myös kävijöiden määrää. Tutkijoiden haasteena onkin löytää aineistoa, joka kuvaa sekä nykyisiä että potentiaalisia vesissä virkistäytyjiä, ja yhdistää aineiston tiedot vedenlaatuun mahdollisissa käyntipaikoissa. Tässä väitöskirjassa matkakustannusmenetelmää käytetään alueellisenä sovelluksena ja osoitetaan, että jopa keskimääräiset mittarit lähistön vedenlaadusta antavat viitteitä vedenlaadun vaikutuksista vesistöjen käyttömääriin ja siten arvoon.

Vesien virkistyskäytön arvoja on arvioitu aiemmin vain vähän. Vesipolitiikan toimijoiden houkuttuksena onkin käyttää muilla alueilla tehtyjä tutkimuksia apuna kuvaamaan toimenpidealueen arvoja. Kyseeseen tulevat tällöin erilaiset hyötyjen siirtomenetelmät. Näiden menetelmien heikkoutena ovat kuitenkin epätarkat arviot. Käyttämällä aiemmin kerättyä luonnon virkistyskäytön inventaaritietoa ja olemassa olevaa vedenlaatatietoa on kuitenkin mahdollista tehdä suhteellisen matalien kustannusten tutkimusta politiikan toimenpidealuetta suoraan kuvaavalla aineistolla. Vertaamalla tilastollisesti kodin lähellä tapahtuvaa vesien

virkistyskäyttöä eri vedenlaadun alueilla havaitsimme niin virkistyskäyttöön osallistumisen kuin käyntikertojen määrienkin olevan herkkä laadun muutoksille uinnin ja kalastuksen osalta. Vedenlaadun mittarina käytettiin helposti ymmärrettävää ja havaittavaa veden näkösyvyyttä. Tyypillisen vesissä virkistäytymispäivän arvo arvioitiin noin 6 euroksi, kun kustannuksina käytettiin ihmisten omaa arviota, ja noin 19 euroksi tutkijan arvioimilla kilometrikohtaisilla kustannuksilla ja matkaan käytetyn ajan kustannuksilla. Yhdistämällä tulokset voitiin arvioida voimakkaan vesien tilan parannuksen tuottaman yhden metrin parannuksen keskimääräisessä vesien näkösyvyydessä tuottavan vuodessa 31–92 miljoonan euron lisähyödyt kasvaneiden uintimäärien muodossa. Vastaavasti kalastushyödyt kasvaisivat 43–129 miljoonaa euroa vuodessa. Yhteisvaikutus on kuitenkin hieman lukujen summaa pienempi, koska yhden matkan aikana voidaan sekä uida että kalastaa.

Veden laatu vaikuttaa rantatontin hintaan

Kuvaavatko matkakustannukset kaikkia vesissä virkistäytymisen markkinattomia hyötyjä? Eivät, koska esimerkiksi kesämökit sijaitsevat pääosin vesistöjen äärellä. Vaikka matkoja saunan ja veden välillä tulee päivässä useita, ei matkakustannuksia näistä ”matkoista” ole mielekäästä mitata. Väitöskirjan toinen osatutkimus ottaakin erilaisen lähestymiskulman arvottamiseen. Vedenlaadun arvo saat- taan olla kapitalisoitunut kesämökkikiinteistöjen hintoihin.

Hedonisten hintojen menetelmä perustuu intuitiiviseen oletukseen siitä, että kiinteistön hinta koostuu myyntihetkellä yksittäisistä, eri laatusista osatekijöistä. Verrataan tätä vaikkapa hampurilaisateriaan, jossa on hampurilainen, juoma ja ranskalaiset. Aterian hinta on osatekijöidensä määrän ja laadun summa, mutta jokaista osatekijää ei ole hinnoiteltu myyntihinnassa erikseen. Kiinteistökaupoissa ostajalla harvoin onkaan vapaavalintainen lista haluamistaan kiinteistön ominaisuuksista – ateria tulee ranskalaisilla varustettuna, halusi tai ei. Vedenlaadun tapauksessa, jos meillä olisi monta lähes identtistä kiinteistökauppaa, jotka eroaisivat

ainoastaan hinnaltaan ja vedenlaadun osalta, ei vedenlaadun hintaa olisi vaikeaa havaita. Kiinteistömarkkinoiden kaltainen hampurilaisravintola tarjoaisi kuitenkin useita uniikkeja aterioita monenlaisilla lisukkeilla, kaikki vielä eri hinnoilla. Niinpä vedenlaadun hinnan erottaminen kiinteistöjen myyntihinnoista vaatii tarkkaa tietoa myytyjen kiinteistöjen ominaisuuksista ja riittävän suurta määrää havaintoja koko tutkittavalla vedenlaadun skaalalla huonosta erinomaiseen.

Väitöskirjani toinen osatutkimus keskittyy rakentamattomiin kiinteistöihin. Rakentamattomat rantatontit sisältävät luonnollisesti vähemmän hintaan vaikuttavia tekijöitä kuin niiden rakennettu vastapari. Tämä ominaisuus sekä tarkentaa että helpottaa arvottamistyötä, mutta samalla heikentää tulosten yleistettävyyttä rakennettuun kiinteistökantaan.

Olemme usein kuulleet kiinteistön hinnan muodostuksen kolme tärkeintä kulmakiveä: sijainti, sijainti ja sijainti. Sijaintia voidaankin käyttää muuten piilossa olevien kiinteistön ja sen lähipiirin ominaisuuksien määrittelemiseen paikkatietomenetelmien avulla. Hedonisten hintojen osatutkimuksessa yhdistettiin Suomessa vuonna 2004 myytyihin rakentamattomiin rantatonttikauppoihin viereisen vesistön laatutiedot. Vedenlaatumittarina käytettiin silloista virallista Suomen Ympäristökeskuksen tuottamaa pintavesien käyttökelpoisuusluokitusta. Luokitus on viisiportainen ja perustuu veden käyttökelpoisuuteen erityisesti virkistykseen liittyen. Vedenlaadun lisäksi sijainnin avulla voitiin hakea kiinteistökohtaiset kaavoitustiedot, etäisyys palveluihin ja monia muita tietoja, kuten (mahdollisesti ostajaa ärsyttävien) mökkinäapurien lukumäärä. Sijaintiin liittyvät asiat eivät kuitenkaan rajoitu kartalla ilmaistaviin tietoihin – kiinteistöjen hinnat saattavat olla myös toisiinsa kytköksissä.

Spatiaalisen ekonometrian menetelmillä voidaan etsiä todisteita kiinteistöjen hintojen läheisyyteen liittyvästä riippuvuussuhteesta ja sen tyypistä. Riippuvuussuhde voi muodostua esimerkiksi naapuruston samankaltaisuuksista, joista tutkijalla ei välttämättä ole tietoa. Toisaalta riippuvuussuhde voi myös muodostua alueellisesta hintojen asenasta – oman tontin myyntihinta voi olla ankku-

roitu naapureiden tonttien myyntihintoihin. Tässä tutkimuksessa löydettiin todisteita näistä alueellisista hintojen asetannoista. Mitä se sitten tarkoittaa? Jos tätä havaintoa ei oteta tutkimuksessa huomioon, voidaan yliarvioida vedenlaadun vaikutusta yhden kiinteistön hintaan. Vastaavasti yksi matalasti hinnoiteltu kiinteistö laskee alueen muiden kiinteistöjen hintoja jollakin tasolla.

Hedonisten hintojen osatutkimuksessa havaittiin, että hyvä veden käyttökelpoisuusluokitus tuottaa keskimäärin yhdeksän prosenttia kalliimman tontin hinnan verrattuna tyydyttävän vedenlaadun äärellä sijaitsevaan tonttiin. Vastaavasti erinomaisen vedenlaadun tontti on lähes viidenneksen tyydyttävää tonttia kalliimpi. Tärkeä havainto on myös, että vedenlaadun heikentyminen ei välttämättä laske hintoja lineaarisesti. Tämä tarkoittaa, että vedenlaadun parannus tuottaa suhteessa pienemmän hintavaikutuksen kuin vastaavan kokoinen laadun heikennys. Tämän perusteella meidän tulisikin suojella erityisesti hyvän ja erinomaisen tilan saavuttaneita pintavesiä.

Koska hedonisten hintojen osatutkimus ei luo vedenlaadulle kysyntäkäyrää, vaan tutkii hintoja pistemäisinä havaintoina, saadut arviot ovat teoreettisesti saatavilla olevien hyötyjen ylärajalla. Myös tästä tiedosta on hyötyä; jos vedenlaadun parantamisen kustannukset ylittävät saadut hyötyarviot, ei toimenpide ole kannattava ainoastaan kesämökkkitonttien hintavaikutuksia tarkastellessa.

Väitöskirjani luo kuvan, kuinka vedenlaatu vaikuttaa käyttöarvoihin käyttämällä paljastettujen preferenssien menetelmiä. Laadun määritelmä ei ole kuitenkaan yksiselitteinen. Edellä esitelty osatutkimukset käyttivät vesissä virkistytymiseen läheisesti liittyviä vedenlaatumittareita; veden näkösyvyyttä ja käyttökelpoisuusluokitusta. Voimmeko olla varmoja, että kansalaiset käsittävät vedenlaadun samoin kuin käyttämämme mittaristo? Jos eivät, vesipolitiikan toimija ei välttämättä havaitse oletettuja ja toivottuja vaikutuksia vesissä virkistytymisessä vesien suojelutoimenpiteiden jälkeen.

Väitöskirjani viimeinen osatutkimus arvioi kyselytutkimuksen avulla kesämökin ostajien henkilökohtaisia, subjektiivisia näkemyksiä kesämökkkinsä vedenlaadusta. Tutkimuksessa havaittiin veden käyttökelpoisuusluokituksen kuvaavan ostajien laatu-

näkemyksiä melko hyvin: noin puolet vastaajista arvioi vedenlaadun samaksi kuin objektiivisemmin määriteltä käyttökelpoisuusluokitus. Tarkastellessamme vastausten taustatekijöitä havaitsimme subjektiivisten havaintojen eroavan harvemmin objektiivisemmasta mittarista, mitä lyhyempi etäisyys vastaajalla oli arvioitavaan vesialueeseen. Tämän lisäksi kesämökin hinta ei vaikuttanut tilastollisesti eroavaisuuteen. Näiden kahden tuloksen perusteella aiemmin esitellyissä osatutkimuksissa käytettyjen vedenlaatumittareiden osalta subjektiivisten vedenlaatumittareiden eron ei pitäisi olla suuri. Tärkeänä lisähuomiona tutkimuksessa havaittiin, että ostajat pitivät Itämeren tilaa yleisesti parempana kuin virallinen käyttökelpoisuusluokitus.

Virkistyskäytön arvottamisessa riittää vielä haasteita

Tämän väitöskirjan tutkimukset parantavat tietämystämme vesien virkistyskäytön arvon ja vedenlaadun suhteesta Euroopassa. Aiempaa paljastettujen preferenssien menetelmää käyttävää kirjallisuutta on olemassa erittäin vähän. Tulokset tukevat vesipolitiikkaa myös kotimaassa tuoden tietoa virkistyskäytön arvosta merellä ja sisävesissä. Molemmat vesialueet ovat tiiviisti yhteydessä biologisesti, kemiallisesti ja geologisesti, mutta silti niitä käsitellään usein toisistaan erillisinä vesipolitiikkaa koskevissa puheissa.

Haasteita riittää vielä. Veden käyttökelpoisuusluokitusta ei enää mitata. Tilalle on tullut vesipuitedirektiivin ja meristrategiadirektiivin käyttämä vesien ekologinen luokitus. Ekologinen luokitus ei välttämättä kuvaa virkistyskäyttöön soveltuvuutta lainkaan. On mahdollista että huonon ekologisen luokituksen saanut vesialue soveltuu erittäin hyvin osaan virkistyskäyttömuotoja. Tämä voidaan havaita erityisesti Itämeren kohdalla, jossa jo veden käyttökelpoisuusluokituksen havaittiin aliarvioivan kansalaisten käsitystä veden käyttökelpoisuudesta. Niinpä mittariston muutos on hämärtänyt laadun yhteyttä virkistysarvoihin. Tutkimusta tarvitaankin tämän yhteyden luonteen ymmärtämiseksi. Lisähaasteena on ilmastonmuutos, joka vaikuttaa virkistyskäyttöön kahtalaisesti. Kuinka paljon korkeammat lämpötilat lisäävät vesien käyttöä virkistykseen? Kuinka paljon muuttuneet olosuhteet vastaavasti heikentävät virkistyskäytön laatua lisääntyneen levän kasvun ja vieraslajien muodossa? Emme tiedä vielä. Myös ihmiset muuttuvat. Mikä on normaalia tänään, voi kymmenen vuoden päästä olla jo käsittämätöntä. Tämä väitöskirja tarjoaakin tapoja tutkia ja täydentää systemaattisesti vesien virkistyskäytön arvotietoa saatavilla olevalla aineistolla ja tuottaa vertailukelpoista aineistoa tulevaisuutta varten.

KATI PITKÄNEN

Jouko Taskinen

– Vapaa-ajan asukkaiden puolestapuhuja

Vuoden 2013 mökkiläiseksi valittu vantaalainen Jouko Taskinen on toiminut jo toistakymmentä vuotta mökkikansan hyväksi muun muassa Suomen Omakotiliitossa, Vapaa-ajan asukkaiden liitossa sekä Jaalan ja Kouvolan seudun vapaa-ajan asukasyhdistyksissä. Paikallisten ja valtakunnallisten luottamustehtävien ohella Taskinen on osallistunut aktiivisesti vapaa-ajan asumisesta käytävään julkiseen keskusteluun ja toiminut maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän (YTR) teemaverkostoissa. Millaisia näkemyksiä tällä pitkänlinjan mökki- ja maaseutuaktiivilla on vapaa-ajan asumisen merkityksestä ja vapaa-ajan asukkaiden vaikutusmahdollisuuksista suomalaisella maaseudulla? Entä millaisen viestin hän haluaa jättää mökkitutkijoille?

Taskisen kiinnostus vapaa-ajan asukkaiden etujen ajamiseen on rakentunut oman mökkeilyhistorian kautta. Käytössä on kaksi mökkiä: vaimon kanssa 25 vuotta sitten Kouvolan Jaalaan rakennettu vapaa-ajan asunto sekä Asikkalasta peritty mummonmökki. Molempia käytetään ahkerasti: ”Työelämässä ollessamme kävimme mökeillä talvella noin kerran kuukaudessa ja tietysti kesälomat olimme vuoronperään Jaalassa ja Asikkalassa. Nyt olemme jo molemmat eläkkeellä ja mökkiaikaa tulee vietettyä useita kuukausia

**Vuoden
Mökkiläinen
2013**

kuva Ari Korkala

vuodessa.” Mökkeilijöiden puolestapuhujaksi Taskinen ajautui kuitenkin sattumalta: ”Menin erään kerran Suomen Omakotiliiton toimistolle ja siellä oli koolla vapaa-ajan asukkaita. Käytin puheenvuoron ja niin jouduin vapaa-ajan asukkaiden yhdistyksen hallitukseen ja varapuheenjohtajaksi.”

Maaseudun piristysruiske

Taskinen näkee vapaa-ajan asumisen merkittävänä piristysruiskeena maaseudulle. Työ- ja elinkeinoministeriön vuonna 2011 teettämän selvityksen mukaan vapaa-ajan asumiseen liittyviin toimintoihin käytetään vuosittain yhteensä 7,4 miljardia euroa. Jos tästä rahamäärästä edes puolet käytetään mökkikunnassa, on vaikutus paikallistalouteen merkittävä. ”Monen pienehkön mökkikunnan pääelinkeinoksi voi jo nyt sanoa mökkeilyn palvelun”, kiteyttää Taskinen.

Vapaa-ajan asunnon omistajien keski-ikä on 61 vuotta, joten palveluntarve tulee tulevaisuudessa kasvamaan esimerkiksi rakennusten, mökkipihojen ja yksityisteiden ylläpidon osalta. ”Ammattimiehiä ja mökkitalkkareita siis tarvitaan ja tietysti terveys- ja pelastuspalvelut on oltava kunnossa. Kaupalliset ja kunnan palvelut tulisi olla kohtuumatkan päässä ja aukioloaikojen myös mökkiläisille sopivia”, kuvaillee Taskinen mökkiläisten palvelutarpeita. Rahavirtojen ohella Taskinen korostaa myös mökkeilijöiden merkittäviä sosiaalisia vaikutuksia, esimerkiksi erilaisten tapahtumien ja kehittämishankkeiden osallistujina ja aktiivisina toimijoina.

Mökkeilyn negatiivisena puolena nostetaan usein esille sen ympäristölle aiheuttamat vaikutukset. Taskinen myöntää niitäkin toki olevan, mutta korostaa perinteisen mökkeilijän pyrkivän elämään luonnon kanssa sopusoinnussa eräänlaisessa keräilytaloudessa: ”Polttopuut tehdään omaa tonttia ja mökkitietä siistimällä tai ostetaan lähimetsäomistajalta. Marjat ja sienet kerätään lähimetsistä ja kalat järvestä. Ei ole järkevää tuhota lähiluontoa, jonne on tullut hakemaan terveyttä ja sielunrauhaa.” Myös mökkimatkaan liittyviä ympäristövaikutuksia tulisi hänen mukaansa suhteuttaa siihen, että mökkeilijät vastaavasti käyttävät autoa muihin matkoihin vähemmän ja lentävät aurinkorannoille muita kotitalouksia harvemmin.

Vapaa-ajan asukkaiden vaikutusmahdollisuudet

Vapaa-ajan asumisen merkitys maaseudun hyvinvoinnille on enenevässä määrin huomioitu niin kuntasektorilla kuin valtakunnallisesti. Samalla on syntynyt tarve parantaa vapaa-ajan asukkaiden mahdollisuuksia osallistua mökkikuntien päätöksentekoon. Ratkaisuna on nähty mökkiläistoimikuntien tai -yhdistysten perustaminen. Taskisella on pitkä kokemus vapaa-ajan asukkaiden etuja ajavasta yhdistystoiminnasta. Hän oli perustamassa 12 vuotta sitten Jaalan kesäasukasyhdistys ry:tä, joka on sittemmin laajentunut Kouvolan vapaa-ajan asukkaat ry:ksi, sekä valtakunnallista mökkiläisyhdistysten kattojärjestöä Vapaa-ajan asukkaiden liitto ry:tä (VAAL). Taskisen mukaan vapaa-ajan asukkaiden yhdistystoiminnan rakenne on kunnossa, mutta paikallisia yhdistyksiä on toistaiseksi syntynyt valitettavan vähän. Taskinen onkin huolissaan tilanteesta ja kaipaisi enemmän lobbausta mökkiläisten puolesta: ”sellainen porukka, joka ei aja omia etujaan, tulee toisten, aktiivisempien intressiryhmien tallomaksi”.

Yksi mökkiläisten asemaa entisestään huonontava tekijä ovat kuntaliitokset. Taskisen mukaan kunnat huomioivat vapaa-ajan asukkaiden näkemykset varsin vaihtelevasti. ”Pienissä kunnissa, joissa on oivallettu, että vapaa-ajan asukkaiden palvelu on lähes pääelinkeino, suhtautuminen on suopeaa ja toivomuksia kuunnellaan. Suurissa kaupungeissa, joista eräät ovat myös suurimpia mökkikuntia, ei yhteistyö pelaa läheskään yhtä hyvin.” Osallistumismuodoissa Taskinen näkee vielä paljon kehitettävää. Esimerkiksi kuntien lautakuntajärjestelmä ei hänen mukaansa toimi riittävän hyvin vapaa-ajan asukkaiden näkökulmasta, eikä johtavilla kuntapäätäjillä riitä välttämättä kiinnostusta vapaa-ajan asukkaiden asioille. Muutaman kerran vuodessa kokoontuvat toimikunnat eivät Taskisen mukaan yksinään riitä huolehtimaan mökkiläisten eduista: ”Se, että pari kolme kertaa vuodessa istutaan kokouksessa ja esitykset sitten hukkuvat byrokraatiaan, ei paljon innosta.”

Palveluita ja infrastruktuuria

Valtakunnallisesti tarkasteltuna vapaa-ajan asukkaita eniten huolettavat asiat Taskinen tiivistää neljään kohtaan. Ensimmäisenä epäkohtana nostetaan usein esille kiinteistövero, joka voi olla kunnasta riippuen moninkertainen vakituisiin asuntoihin verrattuna. Kiinteistöveroihin on myös kaavailtu korotuksia, jotka voivat kohdistua raskaasti myös vapaa-ajan asuntoihin. Tällainen yliverotus tuntuu mökinomistajista kohtuuttomalta. Toisena vapaa-ajan asukkaita huolettavana teemana Taskinen nostaa esille terveyspalvelut. Mökinomistajien keski-ikä ja vapaa-ajan asunnoilla vietetyn ajan jatkuvasti lisääntyessä, terveyspalveluiden saatavuus on niin ikään yhä merkittävämpää. Jo nyt vapaa-ajan asukkaille on epäselvää millaisiin terveyspalveluihin he ovat akuutin hoidon ohella oikeutettuja ja sote-uudistus ei välttämättä tilannetta paranna. Vaikuttaa siltä, ettei mökkiläisiä ole juuri noteerattu uudistuskaavailuissa.

Kolmanneksi esille nousevat usein yksityisteiden ylläpitoon liittyvät kysymykset. Maaseudun tyhjentymisen myötä alemman tieverkon ylläpidosta yhä suurempi vastuu on jäänyt vapaa-ajan asukkaille, eikä tienpitoon ole tarjolla tukea tieavustusten perustuessa vakituiseen asutuksen määrään. Tieverkkojen ohella vapaa-ajan asukkaita askarruttaa myös tietoliikenne. Neljäntenä teemana Taskinen nostaa esille laajakaistayhteyksien toimivuuden. Lupauksista ja juhlapuheista huolimatta laajakaistayhteyksien rakentaminen harvaanasutulle maaseudulle on edennyt kangerrellen. Toimivat tietoliikenneyhteydet ovat merkittävässä asemassa kun pyritään lisäämään vapaa-ajan asukkaiden oleskeluaikoja mökkipaikkakunnalla.

Näiden teemojen ohella vapaa-ajan asukkaita eri puolilla maata askarruttavat myös jätevesien käsittelyyn liittyvät käytännöt ja säädökset, jätehuolto, julkisten ja lähipalveluiden saatavuus, erilaiset kunnalliset luvat ja maksut sekä vesistöjen suojeluun ja maisemanhoitoon liittyvät kysymykset. Toisin sanoen, mökkiläisiä askarruttavat etenkin palveluiden saatavuuteen ja infrastruktuuriin liittyvät kysymykset, joihin vastaamisessa keskeisessä asemassa ovat nimenomaan kunnat. Taskisen mukaan mökkiläisten toiveiden huomioonottaminen kunnissa on useimmiten myös kuntalaisten etu.

Mökkeily on suomalaisten geeneissä

Suomessa oli vuoden 2013 lopussa Tilastokeskuksen mukaan noin 499 000 vapaa-ajan asuntoa ja jopa kahden kolmesta suomalaisista on arvioitu mökkeilevän säännöllisesti. Luvut ovat maailman mittakaavassakin korkeita. Taskinen luottaa mökkeilyn vetovoiman säilyvän tulevaisuudessa: ”Mökkeily on suomalaisten geeneissä, se tulee kyllä säilymään, mutta toki muuttuu ajassa.” Mökkeilyssä käynnissä olevista muutoksista maininnan arvoinen on erityisesti vapaa-ajan asuntojen koon ja varustetaso kasvu. Taskinen on itse havainnut, että uudet mökit ovat suurempia ja varustetasoltaan omakotitalojen luokkaa ja myös vanhoja mökkejä laajennetaan ja niiden varustetasoa nostetaan. Muutokset ovat saaneetkin Taskisen pohtimaan, mitä vaatimattomille vapaa-ajan asunnoille tapahtuu, kelpaavatko ne jatkossa kenellekään. Aivan oma kysymyksensä on myös tulevien sukupolvien suhde mökkeilyyn. ”Kiinnostaako tulevia sukupolvia enemmän mökkikyläminen vapaa-ajan asuminen, jossa on meininkiä, vai kelpaako iän karttues- sa vanhemmilta perinnöksi saatu, syrjässä oleva vaatimaton mökki?”

Mökkitutkijoille Taskisella on esittää montakin tärkeää tutkimusaihetta. Yksi kiinnostava kysymys hänen mielestään olisi esimerkiksi, mitä vaatimattomille ja syrjässä sijaitseville mökeille tapahtuu mökinomistajasukupolvien vaihtuessa ja millaiseksi tulevien sukupolvien mökkeily muodostuu. Myös mökkeilyn todellisista ympäristövaikutuksista olisi hänen mielestään hyvä saada tutkittua tietoa, eikä vain ennakkoluuloihin pohjautuvia olet- tamuksia. Tärkeimpänä viestinä tutkijoille Taski- nen jättää palveluiden järjestämiseen ja infrastruktuuriin liittyvät kysymykset. Miten laajakaista saadaan toimimaan myös haja-asutusalueille, miten yksityisteiden ylläpito turvataan ja mikä on sote-uudistuksen vaikutus vapaa-ajan asukkaiden terveyspalveluiden käyttömahdollisuuksiin? Entä miten mahdollinen kiinteistöveron nosto vaikuttaisi mökkeilyn suosioon tulevaisuudessa?

KATI PITKÄNEN, SEIJA TUULENTIE, C. MICHAEL HALL, MERVIL HILTUNEN,
ASTA KIETÄVÄINEN, ANNA STRANDELL JA ULRIKA ÅKERLUND

Mökkeily ja mökkitutkimus kasvattavat suosiotaan – konferenssiterveisiä Tukholmasta

Vapaa-ajan asumisen, suomalaisittain mökkeilyn, suosion kasvu on 2000-luvulla saanut tutkijat eri puolilla maailmaa ja eri tieteenaloilla kiinnostumaan tästä usein matkailun alle niputetusta ilmiöstä. Voidaan oikeastaan puhua mökkitutkimuksen uudesta aallosta, jolle tunnusomaista ovat entistä moninaisemmat näkökulmat ja ilmiön entistä laajempi haltuunotto. Vapaa-ajan asuminen ei ole yksi yhtenäinen ilmiö, vaan sateenvarjokäsite hyvin erilaisille monipaikkaisen asumisen ja mobiiliteetin muodoille. Tätä käsitteen moninaisuutta ja sen saamia erilaisia muotoja eri puolilla maailmaa kokoonnuttiin pohtimaan maailman ensimmäisessä ”mökkikonferenssissa”. New Perspectives on Second Homes, IGU -konferenssi pidettiin 9.–11.6.2014 Värmdön Skevikissä, idyllisessä Tukholman saaristossa, alueella jolla on pitkä vapaa-ajan asumisen historia.

Reilun kahden päivän konferenssin 31 esitystä oli ryhmitelty kymmeneen eri työryhmään, joiden aiheet vaihtelivat talouteen ja ympäristöön liittyvistä näkökulmista suunnitteluun, maaseutuun ja mökkeilyn uusiin muotoihin. Vaikka suurin osa konferenssin osallistujasta tuli eurooppalaisista tutkimuslaitoksista, kauimmaisiet esitykset käsitelivät vapaa-ajan asumista Kiinassa, Argentiinassa,

Meksikossa ja Australiassa. Suomalainen mökkitutkimus oli vahvasti edustettuna peräti seitsemän esityksen kautta, ruotsalaista mökkeilyä pohdittiin vastaavasti neljässä esityksessä ja Tanskaa, Australiaa ja Puolaa kutakin käsitteli kaksi esitystä. Suomen merkittävästä asemasta mökkitutkimuksen saralla kertoo myös se, että tutkimus ei ole vain suomalaisissa käsissä, vaan suurimmassa osassa esiteltyjä tutkimuksia taustalla oli kansainvälinen tutkijaryhmä tai yksittäinen Suomessa työskentelevä ulkomaalainen tutkijatohtori.

Konferenssin järjestäjinä toimivat mökkitutkimuksen uuden aallon uranuurtajat Dieter K. Müller ja Roger Marjavaara Uumajan yliopistosta sekä C. Michael Hall Canterburyn yliopistosta Uudesta Seelannista. Konferenssin järjestämistä tuki maantieteen kansainvälisen unionin (International Geographical Union, IGU) matkailumaantieteen komissio, jonka puheenjohtajana Dieter Müller toimii.

Tässä katsauksessa tiivistetään konferenssin keskeistä antia. Esittelijöinä toimivat konferenssiin osallistuneen Suomen akatemian Asumisen tulevaisuus -tutkimusohjelmasta rahoitetun tutkimuskonsortion (SA255424) jäsenet, jotka osallistuivat konferenssiin aktiivisesti esitelmien pitäjinä, sessioiden puheenjohtajina ja osana järjestely- ja tieteellistä komiteaa.

Kesämökkeilyn monet – ja tutut – kasvot

Vapaa-ajan asuminen on monissa maissa vielä suhteellisen uusi tutkimusaihe, minkä vuoksi tutkijat työskentelevät pitkälle hyvin kuvailevien teemojen parissa. Myös konferenssissa kuultiin useita esityksiä, jotka keskittyivät esimerkiksi vapaa-ajan asumisen alueelliseen jakautumiseen, alueelliseen merkitykseen ja muotoihin tai mökkitutkimuksen tilaan kohdemaassa tai -alueella. Jiří Vágnér ja Dana Fialová Charlesin yliopistosta Prahasta esittelivät vapaa-ajan asumisen erityispiirteitä ja nykytilaa Tsekeissä. Suomalaisesta näkökulmasta tutulta kuulosti esimerkiksi maaseudun tyhjäksi jääneen rakennuskannan uusiokäyttö vapaa-ajan asumiseen sekä Euroopan Unioniin liittymisen myötä syntynyt pelko ulkomaalaisten (saksalaisten) ryntäyksestä maan kiinteistömarkkinoille. Hieman poikkeavan esimerkin vapaa-ajan asumisesta tarjosi Plymouthin yliopistossa väitöskirjaa tekevän Yi Hun Kiinaa käsittelevä esitys. Kiinan erityispiirteet vapaa-ajan ja monipaikkaisen asumisen suhteen ovat kakkosasuntotematikan kytkeytyminen paitsi varakkaamman väestön vapaa-ajan viettoon myös vahvasti muuttoliikkeeseen. Monille maalta kaupunkiin muuttaville asunnon hankkiminen kaupungista voi olla ainoa vaihtoehto saada asukasstatus kaupunkiin.

Yksittäistä kohdealuetta käsitteli muun muassa Zagrebin yliopiston Vuk Opačićin Kroatian rannikon saaria käsittelevä esitys. Opačićin esitys havainnollisti saavutettavuuden, kuten moottoritie-, silta- ja laivayhteyksien, keskeistä merkitystä vapaa-ajan asumisen levinneisyydelle. Kristina Svets Åbo Akademiä kertoi vastaavasti aiemmin vähän tutkitusta Merenkurkun vapaa-ajan asumisesta, jolle maankohoaminen tuo omat haasteensa. Tutkimus on osa hänen Merenkurkun maailmanperintöaluetta käsittelevää väitöskirjaansa. Caroline Blondy ja Didier Vye Rochellen yliopistosta tarkastelivat vapaa-ajan asumisen merkitystä Charente-Maritimen rannikkoalueella Länsi-Ranskassa. Heidän mukaansa suhtautuminen vapaa-ajan asumiseen Ranskassa on varsin ristiriitaista, minkä vuoksi ilmiön alueellista merkitystä ei ole riittävästi tunnustettu. Bolzanon yliopiston Serena Volon esitys käsitteli puolestaan

Pohjois-Italian Etelä-Tirolin itsehallintoalueen vapaa-ajan asumista. Alueella omistavat vapaa-ajan asuntoja niin saksan- kuin italiankieliset väestöryhmät, joiden vuorovaikutus ja paikkaan kiinnittyminen alueella on hyvin erilaista.

Paikallisen väestön ja vapaa-ajan asukkaiden vuorovaikutukseen sekä vapaa-ajan asumisen yhteisöllisiin vaikutuksiin paneuduttiin omassa sessiossaan. Session aloitti tanskalaisen Aalborgin yliopiston Helene Balslev Clausen, joka kertoi Meksikon Alamosta, josta amerikkalaiset ovat hankkineet paljon kiinteistöjä ja osallistuvat innokkaasti yhteisön kehittämiseen. Kehityskulku huolestuttaa meksikolaisia ja paikallinen yhteisö on jakautunut voimakkaasti kahtia niin sosiaalisesti kuin tilallisesti.

Imren Wallerin turkkilaista Didimin rannikko-kaupunkia käsitelleessä esityksessä vastaavanlaista vihamielisyyttä brittiläisten vapaa-ajan asukkaiden ja paikallisten välillä ei löytynyt. Brittiläisessä Central Lancashiren yliopistossa väitöskirjaansa aiheesta tekevä Waller esittikin että paikallisväestön asenteet riippuvat paljolti myös siitä, kuinka pitkä historia alueella on matkailuun ja kuinka hyvin muutoksiin on sopeuduttu. Myös Innsbruckin yliopiston väitöskirjatutkija Gerhard Rainerin Argentiinan Tafi del Valleä käsitellyt esitys syvenyi siihen, miten vapaa-ajan asuminen on viime vuosikymmeninä muuttanut maaseudun paikkoja ja yhteisöjä. Seija Tuulentie Metlasta vei teeman asenteen verran pidemmälle esityksessään Oloksen vapaa-ajan asukkaiden muodostamasta yhteisöstä. Yhteisöstähän puhutaan esimerkiksi matkailututkimuksessa lähinnä paikallisiin liittyen, mutta myös vapaa-ajan asukkailla on monia kanssakäymisen muotoja ja muita paikkaan kiinnittymisen tapoja, jonka perusteella heidän voi katsoa muodostavan yhteisön.

Kuuluuko mökkeilijä joukkoon?

Varsin moni esitys lähestyi vapaa-ajan asumista paikallistalouden sekä maankäytön suunnittelun näkökulmasta. Itä-Suomen yliopistossa tutkijatohtorina työskentelevä puolalainen Adam Czarnecki vertaili omassa esityksessään vapaa-ajan asukkaiden paikallisten palveluiden käyttöä Suomessa ja Puolassa.

Esityksen yllättävä johtopäätös oli, että suomalaiset vapaa-ajan asukkaat ovat huomattavasti puolalaisia integroituneempia paikkakuntaan ja käyttävät aktiivisesti paikallisia palveluita. Tulokset korostavat vapaa-ajan merkitystä maaseudun paikallistaloudelle.

Dieter Müller esitteli vastaavasti yhdessä Lars Larssonin kanssa tekemäänsä tutkimusta Länsi-Ruotsista. Johtopäätöksenä oli, että paikallistasolla on erotettavissa kolmenlaista strategista asennoitumista vapaa-ajan asumiseen; ilmiöön voidaan suhtautua torjuvasti, jolloin toiminta tähtää vapaa-ajan asumisen rajoittamiseen ja mökkiläisten elämän vaikeuttamiseen, tai selviytyen, jolloin ilmiön olemassaolo hyväksytään ja sen kanssa pyritään elämään. Kolmantena vaihtoehtona on integraatio, jolloin vapaa-ajan asukkaat pyritään saamaan kiinteäksi osaksi yhteisöä ja vapaa-ajan asumista pyritään edistämään. Siihen, miten yleisiä eri strategiat Ruotsissa ovat, esitys ei kuitenkaan ottanut kantaa. Tästä saatiin kuitenkin viitteitä Itä-Suomen yliopistossa tutkijatohtorina työskentelevän ruotsalaisen Ulrika Åkerlundin esityksestä. Hänen tutkimusryhmänsä toteuttaa parhaillaan kyselyä kaikkiin Suomen kuntiin. Åkerlundin kertomat alustavat tulokset antoivat viitteitä siitä, että suhtautuminen vapaa-ajan asumiseen on kuntasektorilla pääosin positiivista. Vapaa-ajan asukkaiden nähdään tuovan etenkin taloudellista hyötyä.

Metlan tutkija Asta Kietäväinen tarkasteli omassa esityksessään Rovaniemellä toteutettua aluelautakuntakokeilua, jolla päätöksentekoa pyritään viemään kaupungin syrjäisimmillekin alueille. Hän totesi, että vaikka vapaa-ajan asukkaat muodostavat joidenkin kylien enemmistön, heidän ääntään ja toiveitaan ei ole helppoa saada kuulumaan. Kunnallisen päätöksenteon vieminen aluetasolle ja asukkaiden osallistaminen alueensa palvelujen järjestämiseen ei tällaisenaan edistä vapaa-ajan asukkaiden osallistumista. Kokeilu noudattaa vanhoja päätöksenteon rakenteita, jotka eivät huomioi monipaikkaista asumista.

Ainoa Pohjoismaiden ulkopuolinen vapaa-ajan asumisen suunnitteluun ja maankäyttöön liittyvä esitys tuli Kataloniasta. Rovitan yliopiston Maria Trinitat Rovira Soton ja Salvador Anton Clavén esitys havainnollisti hyvin vapaa-ajan asumisen valtavaa merkitystä Espanjan aurinkorannikolla. Lä-

hes yksinomaan vapaa-ajan asuinkäytössä olevien alueiden yhdistäminen osaksi toimivaa yhdyskuntarakennetta on Espanjassa ajankohtainen kaupunkisuunnittelukysymys.

Ympäristöstä toiseen ja sukupolvelta toiselle

Konferenssissa käsiteltiin myös vapaa-ajan asumisen suhdetta ympäristö kysymyksiin. Puolalaisen Czesław Adamiakin (Nicolaus Copernicus yliopisto, Toruń) vapaa-ajan asuntojen ympäristövaikutuksia käsittelevän, Bory Tucholskien järvialueen kehitykseen keskittyneen väitöskirjatutkimuksen yhtenä johtopäätöksenä on, että sijaintitekijät ovat ratkaisevassa roolissa suhteessa ympäristövaikutuksiin. Mökkien sijaintiin vaikuttavat paitsi kaupunkien läheisyys, omistajien motiivit ja vetovoimaiset luonnonalueet myös vapaa-ajan asumisen alueellisen hallinnan, lainsäädännön ja kaavoituskäytäntöjen paikalliset erityispiirteet, jotka voivat olla vaikeasti ennakoitavissa.

Mielenkiintoisen esitysparin muodostivat mökkitutkimuksessa suhteellisen usein käytettyä, mutta varsin ristiriitaisia tuloksia tuottanutta, kompensatioteoriaa käsitelleet Roger Marjavaaran ja Anna Strandellin tutkimukset. Ensin esiintynyt Marjavaara oli tutkimuksessaan vertaillut mökinomistajien vakituisen ja vapaa-ajan asunnon ympäristöjä ja havainnut, että suurin osa mökkeilee erityyppisellä alueella kuin missä heidän vakituisen asuntonsa sijaitsee. Lisäksi hän on verrannut vakituisen asunnon kanssa samankaltaisessa ympäristössä mökkeileviin niitä, jotka vaihtavat ympäristöä eli kompensoiivat vakituisen asuin ympäristönsä puutteita, hän on todennut, että ympäristöä vaihtavat mökkeilijät käyttävät vapaa-ajan asuntoa ahkerammin. Strandell oli vastaavasti tarkastellut tutkimuksessaan vakituisen asunnon ympäristön vaikutusta vapaa-ajan asuntojen käyttöön. Tiiviillä kaupunkimaisella asuinalueella ja kerrostaloasunnossa asuvat viettävät enemmän aikaa vapaa-ajan asunnoilla kuin väljällä alueella ja pientalossa asuvat.

Itä-Suomen yliopiston tutkija Mervi Hiltunen syventyi esityksessään siihen, miten mökkien eri käyttäjäryhmät suhtautuvat mökkeilyyn ympäristöhaittoihin. Mökinomistajat näkevät vapaa-ajan asu-

KUVA 1. Värmdön Skevikiin kokoontui vapaa-ajan asumisen tutkijoita ympäri maailmaa. Kuva Dana Fialová

misesta olevan vähiten haittaa ympäristölle, kun taas ei-mökkeilevät suhtautuvat ympäristöhaittoihin kriittisemmin. Näkökantojen väliin jäävät mökkien säännölliset käyttäjät (ei-omistajat), joista suurin osa edustaa nuorta urbaania, mökkien tulevaa perijäskupolvea. Mökinomistajien vähäisempi ympäristökriittisyys selittyy syvälle juurtuneen elämäntavan ja läheiseksi koetun luontosuhteen merkityksillä.

Asumisen ympäristöistä ja mökkeilyelämäntavasta puhui myös Ingrid Persson Blekinge Institute of Technology:sta. Hänen mukaansa vapaa-ajan asumisen edistäminen on osa ruotsalaisen hyvinvointivaltion ja modernismin tarinaa. Kansankodissa on katsottu, että myös tavallisella työväestöllä on oltava mahdollisuus hankkia oma auto ja mökki. 1960-luvulla kesämökistä tuli moderni kulutuskuuti, johon lähes kaikilla oli varaa edullisten lainojen myötä. 1980-luvulta lähtien mökkien hinnat ovat nousseet ja omistus keskittynyt enemmän keskiluokkaan.

Erilaisten asuin ympäristöjen yhdistämisen ohella

mökkitutkijoita on tyypillisesti inspiroinut vapaa-ajan asukkaiden ja asuntojen elinkaaret. Erityisen paljon kansainvälisesti on tutkittu vapaa-ajan asuntoja pysyvän muuton kohteena eläkkeelle jäämisen jälkeen. Muuttoliikkeelle oli varattu Tukholmassa oma sessionsa, mutta aihetta sivuttiin myös lukuisissa muissa esityksissä. Vapaa-ajan asunnolle muuttamista käsittelevät muun muassa sveitsiläinen Igor Sarman Luganon yliopistosta ja Chris Paris Adelaiden yliopistosta Australiasta. Sarmanin kyselytutkimuksen mukaan noin viidennes Maggiore järven alueen vapaa-ajan asukkaista ilmaisi vahvaa halukkuutta muuttaa mökille ja halukkuuden taustalla näyttäisi olevan monimutkainen taustatekijöiden ja motiivien kokonaisuus. Asumisen tutkijana uransa tehnyt Paris vastaavasti kritisoi erityisesti amerikkalaisessa tutkimusperinteessä paljon esillä ollutta muuttohalukkuutta. Hänen mukaansa ainakin Australiassa suuret ikäluokat haluavat useimmiten ikääntyä kotonaan/paikoillaan (age in place). Vaikka vapaa-ajan asunnolla vietetty aika kasvaakin, koti

halutaan säilyttää. Parisin mukaan onkin vaarallista tehdä yleistyksiä yhden maan tuloksista.

Mökkeilyn tulevaisuuteen tulevien sukupolvien näkökulmasta tarttui Tukholman yliopiston Urban Nordinin ja Annika Strandin Persin esitys. Mökkitutkimuksessa on toistaiseksi tutkittu varsin vähän mökkeilyn kääntöpuolta, ristiriitoja mökinomistuksen taustalla. Sukupolvenvaihdosten myötä ristiriidat nousevat kuitenkin pinnalle. Nordin ja Strandin Pers viittasivat kaniongelmaan (rabbit problem), siihen miten mökin käyttäjät lisääntyvät eksponentiaalisesti sukupolvesta toiseen niin, että lopulta saman mökin käytöstä ja omistuksesta on kilpailemasa varsin suuri joukko sukulaisia. Käynnissä olevassa tutkimuksessaan he haluavatkin selvittää, millaisia strategioita mökkien omistukseen, jakamiseen ja siirtämiseen sukupolvelta toiselle sovelletaan.

Mökki pyörien päällä

Uutta näkökulmaa vapaa-ajan asumisen tutkimukseen toivat mökinvuokrausta ja karavaanareita käsitelleet esitykset. Suomessakin on yhä enemmän alettu puhua valtavan vapaa-ajan asuntokannan potentiaalista matkailumajoitukseen. Tanskalaisen Carl Henrik Marcussenin (Centre for Regional and Tourism Research) ja puolalaisen Marek Więcowskin (Polish Academy of Sciences) esitykset tarjosivat eurooppalaisia esimerkkejä siitä, miten omistusmökkien vuokraus voidaan järjestää ja miten moninaisia maaseudun liiketoimintamahdollisuuksia ilmiöön kytkeytyy. Więcowski jäseni ilmiötä termillä itsepalvelu majoitus (self-catering accommodation), joka on hänen mukaansa Euroopan laajuisesti hyvin merkittävä ilmiö.

Konferenssin päätti karavaanareita (mobile homes) käsitellyt sessio. Aalborgin yliopistoon väitöskirjaa aiheesta tekevän Marie Vestergaard Mikkelsenin esitys taustoitti asuntovaunumatkailuun vaikuttavia motiiveja perheiden ja erityisesti lasten näkökulmasta. Karavaanareiden leirintäalueet ovat turvallisia ja viihtyisiä koko perheen lomailupaikkoja, joissa lapsilla on mahdollisuus liikkua ja leikkiä itsenäisesti.

Michael Hall vastaavasti ihmetteli omassa esityksessään, miten vähän karavaanimatkailua on tutkittu akateemisesti sen valtavasta suosiosta huolimatta.

Hän haastoi mökkitutkijoita perehtymään tarkemmin asuntovaunumatkailuun osana liikkuvaa elämäntapaa ja vapaa-ajan viettoa sekä myös mökkeilyn ja karavaanimatkailun yhteyksiin ja eroihin.

Mökkeilystä on moneksi – kaikkialla

Kaikkiaan konferenssissa tuli monipuolinen kuva vapaa-ajan asumiseen liittyvistä yhteiskunnallisista kysymyksistä. Kysymykset näyttävät olevan samantapaisia eri puolilla Eurooppaa ja muuta maailmaa. Päälinjaisina aiheina ovat mökkeilyn motiivit, suhtautuminen osa-aikaiseen asuinpaikkaan sekä sen sosiaaliseen ja luontoympäristöön, sukupolvien väliset erot ja suhteet, eläköitymiseen liittyvä muuttoliike sekä maaseudun kehitykseen liittyvät kysymykset.

Vapaa-ajan asumisen tutkimus on selvästi nousussa. Monesti on kuitenkin kysymys melko epäteoreettisista tapaustutkimuksista. Jäsentäviä ja laajemmin jaettuina käsitteitä tarvitaan. Tällaisina voisivat toimia elämäntavallinen muuttoliike, liikkuvuus, vakituisen ja osa-aikaisen asumisen suhteet, monipaikkainen asuminen, elämäntavalliset tarkastelut sekä virkistysmaaseutu. Lisää vertailevaa tutkimusta sekä pitkittäistutkimusta kaivattiin.

Paljon on kuitenkin tapahtumassa. Tälläkin hetkellä MUA:n teemanumeron ohella on valmisteilla kansainvälisesti kaksi vapaa-ajan asumista käsittelevää teemanumeroa tieteellisiin aikakausjoihin (Tourism Review International ja Journal of Policy Research in Tourism, Leisure & Events) ja viime vuonna valmistui kaksi (Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism ja Annals of Leisure Research). Lisäksi Tukholman konferenssin pohjalta on valmisteilla kansainvälinen kokoomateos. Vapaa-ajan asumisen tutkimus kasvattaa siis jatkuvasti suosiotaan paitsi Pohjoismaissa myös globaalisti ja monipaikkaiseen asumiseen liittyvät kysymykset verkottavat tutkijoita yli maantieteellisten ja tieteenalojen rajojen.

Niin samanlaista ja samalla niin erilaista – vertailu Suomen, Ruotsin ja Norjan maaseutuasumisesta

Eri Pohjoismaiden asuntopoliittisissa tavoitteissa on nähtävissä eroja maaseutualueiden kehittämisen suhteen. Tämä käy ilmi Pohjoismaisen ministerineuvoston maaseututyöryhmän raportista. Pohjoismaiden ministerineuvosto on Pohjoismaiden hallitusten virallinen yhteistyöelin, jonka asioiden valmistelusta ja seurannasta käytännössä vastaavat kansalliset viranhaltijat jokaisesta maasta. Viranhaltijat muodostavat eri aiheisiin keskittyviä työryhmiä, ja yksi niistä käsittelee maaseutua.

Maaseututyöryhmä käynnisti kaksi pohjoismaiseen maaseutuasumiseen liittyvää hanketta. Toinen tutkimushanke oli nimeltään ”Pin-Point Norden”. Siinä rakennettiin paikkatietojärjestelmään perustuva Pohjoismaiden laajuinen tietokanta, josta saadaan tietoa muun muassa eri palvelujen saavutettavuudesta. Tarkastelumaiksi tulivat Pohjoismaat Islantia lukuun ottamatta. Toisessa tutkimushankkeessa vertailtiin maaseutuasumisen edellytyksiä Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Osana hanketta tarkasteltiin myös vapaa-ajan asumista. Tämä teksti käsittelee tutkimushankkeen tuotoksena tullutta raporttia.

Aineistoa raporttiin toimittivat Suomesta useat eri tahot, kuten ministeriöt, tutkijat, eri viranhaltijat ja konsultit. Itsekin toimitin muutamia aineistoja sekä neuvoin ja annoin vihjeitä henkilöistä, jotka tietävät asiasta lisää. Raportti on pääosin ruotsinkielinen, mutta osa Norjan tilanteesta kertovasta tekstistä on kirjoitettu norjaksi.

Maaseutuasuminen ja sen rahoitus- ja ohjausjärjestelmät

Raportissa käsiteltävät osa-alueet ovat tutkimusmaiden asuntopoliittika yleisesti ja maaseutuasuminen sen sisällä, sekä niihin liittyvät rahoitusjärjestelmät ja suunnitteluverkosto (maankäytön ohjausmenetelmät). Tarkoituksena on ollut tuottaa kuvaileva ja inspiroiva teksti. Poliittisia avauksia tai muutosehdotuksia raportti ei anna, eikä se ole

KIRJAESITTELYSSÄ:

Norden & Tillväxtanalys 2012. Rural Housing – Landsbygdsboende i Norge, Sverige och Finland. Myndigheter för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Östersund. 313 s.

Saatavissa:

<http://www.tillvaxtanalys.se/sv/publikationer/rapportserien/rapportserien/2012-09-18-rural-housing---landsbygdsboende-i-sverige-norge-och-finland.html>

HELI SIIRILÄ

Maaseudun maankäyttö ja infrastruktuuri -verkosto

"Sverige, Finland och Norge är i ett europeiskt perspektiv mycket glest befolkade."

s. 14

ollut alkuperäisenä tarkoituksenakaan.

Raportin mukaan eri maiden asuntopoliittisissa tavoitteissa on nähtävissä eroja maaseutualueiden kehittämishalun suhteen. *Norjassa* on selkeä tavoite säilyttää asutus koko maassa. Koko maan asuttaminen nähdään lisäarvoa tuovana kulttuurisena ja historiallisena tekijänä. Kaikilla pitää olla mahdollisuus asettua asumaan haluamaansa paikkaan. *Ruotsissa* halutaan antaa kaikille ihmisille joka osassa maata sosiaalisesti hyvä elinympäristö. *Suomessa* on havaittavissa erityisesti kasvukeskuksiin ja metropolialueisiin kohdistuvaa asuntopolitiikkaa. Toisaalta raportin mukaan Suomessa on väestöään menettäville alueille asetettu tavoitteeksi säilyttää alueen elinvoimaisuus ja hankkia uusia asukkaita.

Kuinka poliittisten tavoiteasettelujen ero näkyy tällä hetkellä käytännössä? Raportin mukaan esimerkiksi vuonna 2011 Norjan 429 kunnasta yli 70 prosenttia oli muuttovoittokuntia ja Ruotsin 290 kunnasta noin puolet. Suomessa vastaava luku oli vain 29 prosenttia. Näiden lukujen perusteella voisi päätellä, että naapurimaissa kehitys on tasaisempaa kuin meillä Suomessa. Toisaalta tämä luku ei kerro, millainen kehitys on ollut edellisinä vuosina tai vuosikymmeninä.

Vapaa-ajan asuminen

Vapaa-ajan asuntojen määrittely vaihtelee eri Pohjoismaissa, eikä määrittelyssä ole päästy lopulliseen, kaikkia tyydyttävään lopputulokseen missään maassa. Suomessa määrittely on sanallinen ja kuvaileva, jossa kerrotaan kesämökillä tarkoitettavan kiinteästi sijaintipaikalleen rakennettua vapaa-ajan asuinrakennusta. Norjassa ja Ruotsissa keskitytään enemmän (rakennusten) tekniseen luokitteluun.

Sinänsä hämmäyttävä havainto oli se, että missään kyseisistä maista ei ole tarkkaa tietoa vapaa-ajan asukkaiden määrästä. Parhaan käsityksen vapaa-ajan asukkaiden määrästä saa jätehuolto-yhtiöiden tietokannoista, koska jokaisen kiinteistön on sovittava jätehuollosta. Tilastolliset arviot perustuvat usein vapaa-ajan asukkaille suunnattuihin kyselytuloksiin. Tämä on mielestäni yllättävää kahdesta eri syystä: ainakin Suomessa ja oletettavasti useissa muissa länsimaissa pyritään hallitsemaan tilastoin ja tarkalla seurannalla hyvin suurta osaa asioista ja ilmiöistä. Lisäksi vapaa-ajan asuminen on Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa iso yhteiskunnallinen ilmiö, joten sen olettaisi olevan tarkemmin kontrolloitua.

Raportissa esitettyjen karttojen mukaan jokaisessa maassa vapaa-ajan asuntoja on lukumääräisesti eniten eteläisessä osassa maata. Tilan-

ne kuitenkin kääntyy päinvastaiseksi, kun otetaan huomioon vapaa-ajan asuntojen suhteellinen osuus koko alueen rakennuksista. Eli mitä harvemman asutuksen alueelle siirrytään Suomessa, Norjassa tai Ruotsissa, niin sitä suurempi osuus rakennuskannasta on vapaa-ajan asuminen käytössä.

Pohjoismaat ovat hämmästyttävän samanlaisia suhteessa vapaa-ajan asumiseen. Esimerkiksi vapaa-ajan asuntojen määrä kaikista asuinrakennuksista vaihtelee 20,4–24,4 prosentin välillä, suomalaisten pitäessä tässä kärkisijaa. Suomalaiset mökinomistajat viettävät vapaa-ajan asunnoillaan keskimäärin 75 vuorokautta vuodessa ja ruotsalaiset 71 vuorokautta. Jokaisessa maassa on kunnissa mietitty keinoja, kuinka vapaa-ajan asukkaiden taloudellista ja yhteisöllistä merkitystä voitaisiin lisätä.

Raportin mukaan Suomi on työ- ja elinkeinoministeriön laatiman säännöllisen mökkibarometri-julkaisunsa perusteella edistyksellisin maa vapaa-ajan asumisen tutkimisessa ja ilmiöiden seuraamisessa. Muissa tarkastelumaissa ei ole vastaavaa säännöllisyyttä eikä todennäköisesti vastaavia tilastojakaan koottavissa. Tästä suomalaisten on syytä olla ylpeitä.

Raportissa on oma alalukunsa myös monipaikkaisuudesta ja monipaikkaisesta asumisesta (delårsboende). Raportissa tuodaan esille sitä problematiikkaa, joka syntyy ison osan yhteiskunnallisesta päätöksenteosta perustuessa vakituiseen asutuksen määrään. Erityisesti verotus perustuu jokaisessa maassa vakituiseen asutukseen.

Monipaikkaisuuteen liittyen raportissa esitellään DVK-indeksi (delårsboendes vistelsekvot). DVK-indeksi kuvaa sitä kuinka suuren osan vapaa-ajan asukkaat viettävät kunnassa vietetyistä öistä verrattuna kunnan vakituisiin asukkaisiin. Raportissa kuitenkin ponneikkaasti tuotiin esille, ettei eri maiden DKV-indeksiä saa vertailla keskenään, koska eri maiden tilastolliset lähtökohdat ja määrittelyt ovat keskenään liian vaihtelevia. Suomessa korkein arvo oli Kustavin kunnalla sekä Suomenniemen kunnalla, joista jälkimmäinen on tosin jo liittynyt osaksi Mikkelin kaupunkia.

Sinänsä pelkästään vapaa-ajan asukkaisiin keskittyvät indeksit eivät kuvaa mielestäni kattavasti monipaikkaisuutta, koska se jättää esimerkiksi työn vuoksi kahdella paikkakunnalla säännöllisesti asuvat henkilöt tarkastelun ulkopuolelle. Lisäksi eri maiden kuntien tilastoinnit vapaa-ajan asukkaiden määristä ovat niin vaihtelevat, ettei eri maiden välisiä tarkasteluja raportin mukaan saisi tehdä. Indeksit on kuitenkin esittelyn arvoinen, koska monipaikkaista asumista tarkastelevia lukuja

”Ungefär hälften av alla
invånare i de nordiska
staterna har tillgång till
fritidshus”

s.260

on vielä toistaiseksi laadittu vähän ja aiheesta kiinnostuneet voivat tutustua aiheeseen tarkemmin raportissa.

Vertailuraportin merkitys Suomessa

Pidän erinomaisena asiana, että maaseutuasumista vertaillaan eri Pohjoismaissa. Vertailu antaa sekä tutkimukseen että kehittämiseen ideoita ja näkemyksiä. Lisäksi se osoittaa mielenkiintoisella tavalla, että Suomessa jokin ”absoluuttisena totuutena” pidettävä asia saattaa olla täysin tuntematon toimintatapa tai asia naapurimaissa. Esimerkiksi Suomessa käytävä aluepoliittinen keskustelu, panostetaanko lähinnä metropolialueeseen, suurimpiin kasvukeskuksiin vai kaikkiin alueisiin tasapuolisesti, saa uutta näkökulmaa vertailtaessa muihin samantyyliisiin valtioihin.

Luettavuutta ja vertailtavuutta olisi helposti saatu lisättyä laittamalla eri maita koskevat tiedot samaan taulukkoon. Tähän ei ilmeisesti raportin laatijoilla ollut aikaa. Lisäksi osioiden jättäminen norjaksi on hieman kummallista suomalaisten lukijoiden näkökulmasta.

Maaseutututkimuksen rahoitus on Suomessa vähentynyt viime vuosina voimakkaasti, joten tuore tieto suomalaisen maaseutuun liittyvistä ilmiöistä tulee vähenemään. Pitäisikö Suomessa jatkossa siis seurata enemmän muissa Pohjoismaissa tehtävää maaseutututkimusta? Vaikka Norjan, Suomen ja Ruotsin yhteiskuntien välillä on eroja, on myös suuria samankaltaisuuksia. Esimerkiksi väestötiheys Norjassa on 16 asukasta per neliökilometri, Suomessa 18 ja Ruotsissa 23. Pohjoismaiden samankaltaisuudet tulevat selkeämmin esiin, jos vertailuun otetaan muita Euroopan alueen maita. Esimerkiksi Tanskassa väestötiheys on jo 126 asukasta neliökilometrillä, Saksassa 230 ja Alankomaissa huikat 395. Väestötiheystarkastelu antaisi viitteitä siitä, että esimerkiksi ruotsalainen maaseudun vanhusten hyvinvoinnin parantamismahdollisuuksia tarkasteleva tutkimus voisi sisältää relevanttia tietoa myös suomalaisille.

Vapaa-ajan asuminen Euroopassa

Vapaa-ajan asuminen, kesämökkeily ja matkailu ovat toisiaan lähellä olevia teemoja. Suomenkielessä on myös monta termiä kuvaamaan vapaa-ajan asumuksia kuten vapaa-ajan asunto, loma-asunto, kesämökki ja kakkosasunto. Tarkemmin ajateltuna niissä on kuitenkin sisällöllisiä eroja ja ne tarkoittavat hieman eri asioita. Kun tarkastellaan vapaa-ajan asumista Euroopan tasolla, tulee vivahteita entisestään lisää. Zoran Rocan toimittama kokoomateos ”Second home tourism in Europe – Lifestyle issues and policy responses” käsittelee monipuolisesti vapaa-ajan asumista Euroopassa.

Roca määrittelee kirjan tavoitteeksi tuoda esiin viimeaikaisia näkemyksiä eurooppalaisen vapaa-ajan asumisen alueellisesta ja sosiaalisesta moninaisuudesta matkailun (tourism) ja liikkuvuuden (mobility) näkökulmasta. Teos koostuu 12 artikkelista, jotka sisältävät niin teoreettisia kuin empiirisiäkin tutkimuksia. Artikkeleissa ovat edustettuina erityisesti Etelä-, Länsi- ja Pohjois-Eurooppa, ja artikkelit on ryhmitelty kolmen teeman alle.

Ensimmäinen teema käsittelee vapaa-ajan asuntojen omistukseen ja paikkaan kiinnittymiseen liittyviä näkökulmia Iso-Britanniassa, Pohjois-Irlannissa sekä Irlannissa, Espanjassa, Italiassa ja Portugalissa. Teeman ensimmäisessä artikkelissa Chris Paris vertailee viimeaikaista kehitystä vapaa-ajan asuntojen omistuksessa Iso-Britannian ja Irlannin välillä. Artikkelin käsittelee vapaa-ajan asuntojen omistusta ennen maailmanlaajuista talouskriisiä vuonna 2007 ja sen jälkeen. Sekä Iso-Britanniassa että Irlannissa vapaa-ajan asuntojen omistus kasvoi 1990-luvun alun jälkeen talouskriisiin asti. 1990-luvun puolivälissä valtaosa brittiläisten vapaa-ajan asunnoista sijaitsi kotimaassa, mutta 2000-luvun jälkeen kasvu omistuksessa on siirtynyt ulkomaille. Lisääntynyt vauraus ja liikkuvuus ovat mahdollistaneet vapaa-ajan asuntojen ostamisen kauempaa Euroopasta ja sen ulkopuolelta.

Tomás Mazón, Elena Delgado Laguna ja José A. Hurtado tarkastelevat ”asumismatkailua” (residential tourism) Espanjan rannikkomaakunnassa Alicanteessa. Osassa alueen kunnista lähes 80 prosenttia asutuskannasta on vapaa-ajan asuntoja. Kehitys on tuonut alueelle sosiaalista ja taloudellista hyvinvointia, mutta toisaalta kasvua ei ole kontrolloitu, mikä on johtanut siihen, että asutuskeskittymät ovat osan vuodesta tyhjillään. Kirjoittajien haastattelemien asiantuntijoiden mukaan hotelliperustainen turismi olisi parempi vaihtoehto kuin vapaa-ajan asumiseen perustuva.

Antonella Perri perehtyy artikkelissaan ”paluuturismiin” (roots tourism) Italiassa. Perrin mukaan paluuturismilla tarkoitetaan ihmisten

KIRJAESITTELYSSÄ:

Zoran Roca (toim.) 2013.
Second Home Tourism in Europe - Lifestyle Issues and Policy Responses. Ashgate Publishing Limited, Englanti.
331 s.

MAIJA SIKIÖ
*Itä-Suomen yliopisto,
historia- ja maantieteiden
laitos*

oleskelua paikassa, jossa he ovat asuneet aiemmin tai jossa he tai heidän perheenjäsenensä ovat syntyneet. Voidaan siis puhua juurilleen paluusta. Motiivina ovat erityisesti tunnesiteet synnyinpaikkaan. Perri toteaa, että maastamuuttajat voivat olla mahdollisuus erityisesti Italian sisämaan alueille, jotka ovat jääneet taloudellisesti ja sosiaalisesti jälkeeseen. Hänen mukaansa matkailuteollisuuden ja paikallisten viranomaisten täytyisi kiinnittää enemmän huomiota paluuturismiin.

Ensimmäisen teeman viimeisessä artikkelissa Maria de Nazaré Oliveira Roca käsittelee paikkaan kiinnittymisen kahta ulottuvuutta, kiinnittymistä ja toimintaa, vapaa-ajan asuntojen omistajien keskuudessa Oesten alueella Portugalissa. Hän erottelee alueen vapaa-ajan asuntojen omistajat kahteen pääryhmään: vapaa-ajan asujat, jotka ovat Lissabonin metropolialueelta ja pienempänä ryhmänä portugalilaiset maastamuuttajat, joilla on vapaa-ajan asunto Oesten alueella. Lissabonin metropolialueella vakituaisesti asuvat tuntevat kuuluvansa paikkaan, jossa vapaa-ajan asunto sijaitsee ja menevät sinne mielellään pakoon kaupunkielämää ja arkea. He eivät kuitenkaan yleensä halua osallistua paikallisen yhteisön toimintaan ja kehittämiseen. Sen sijaan maastamuuttajilla on sekä vahva paikkaan kiinnittymisen tunne että halu osallistua paikallisen yhteisön kehittämiseen. Rocan mukaan vahva paikkaan kiinnittyminen lisää paikallista sosio-kulttuurista tietoisuutta ja muun muassa arvostusta luontoa ja ympäristöä kohtaan.

Toinen teema liittyy kaupunkiasumisen ja maaseudun idyllin väliseen tasapainoon. Tämän teeman aiheet tulevat Venäjältä, Ruotsista, Ranskasta ja Suomesta. Tatyana Nefedova ja Judith Pallot tarkastelevat datšoja, venäläisiä mökkejä vastakaupungistumisen edustajina. Sekä köyhät että rikkaat kansalaiset käyttävät datšoja, toiset vaatimattomia mökkejä ja toiset muureilla varustettuja linnoja. Kirjoittajien mukaan yhteistä näillä vapaa-ajan asujilla on halu matkustaa maaseudulle kesäisin.

Dieter K. Müller tarkastelee vapaa-ajan asumista ja siihen liittyvää ulkoilua ja virkistystä ruotsalaisesta näkökulmasta. Tavoitteena on määrittää, missä määrin vapaa-ajan asunto lisää ulkoilua vapaa-ajan asunnon käyttäjien keskuudessa. Tulokset osoittavat, että vapaa-ajan asunnolla, joka sijaitsee maaseutuympeiristössä, on voimakas positiivinen vaikutus käyttäjän ulkoiluun ja luonnossa oleskeluun.

Jean-Marc Zaninetti luo katsauksen vapaa-ajan asumisen muuttu-

vaan luonteeseen Ranskassa. Hän luokittelee maan vapaa-ajan asunnot neljään eri tyyppiin perustuen asuntojen sijaintiin: kaupunki, maaseutu, rannikko ja vuoristo. Vapaa-ajan asunnot kaupungeissa ovat vähentyneet ja maaseudulla kasvu on tasaantunut. Kasvua on tapahtunut 1990-luvun jälkeen erityisesti vuoristo- ja rannikkoalueilla. Matkailupainotteisilla vuoristo- ja rannikkoalueilla on edelleen kasvupotentiaalia, mutta toisaalta huolena ovat herkkien vuoristo- ja rannikkoalueiden suunnittelu- ja ympäristöongelmat.

Mervi J. Hiltusen, Kati Pitkäsen, Mia Vepsäläisen ja C. Michael Hallin artikkelissa käsitellään vapaa-ajan asumisen ympäristöllisiä ja sosiaalisia vaikutuksia Suomessa. Vaikutuksia tarkastellaan kolmen vapaa-ajan asumisen kehityssuunnan avulla. Ensimmäinen kehityssuunta käsittelee asumista kahdessa paikassa (dual dwelling). Tällä viitataan asumiseen vuorotellen vapaa-ajan asunnolla ja vakituksella asunnolla, ja vapaa-ajan asunnolla vietetään aikaa muulloinkin kuin loma-aikoina. Toinen kehityssuunta koskee vapaa-ajan asuntojen alueellista keskittymistä matkailukeskuksiin ja kolmas ulkomaalaisten lisääntyntä vapaa-ajan asuntojen omistusta Suomessa. Kuten näistä kehityssuunnista havaitaan, on vapaa-ajan asuminen Suomessa muuttunut ja muuttuu edelleen, minkä vuoksi kirjoittajat korostavat, että politiikkojen, suunnittelijoiden ja tutkijoiden tulee ottaa muutokset huomioon.

Kolmas teema painottuu vapaa-ajan asumisen suunnitteluun ja asuntopolitiikkaan Kreikassa, Portugalissa, Italiassa ja Norjassa. Olga Karayiannis, Olga Iakovidou ja Paris Tsartas esittelevät vapaa-ajan asumista matkailun näkökulmasta Kreikassa. Kreikkalainen asuntopolitiikka on johtanut maailmansotien jälkeen rakentamisen kasvuun ilman valtion puuttumista. 85 prosenttia asuinrakennuksista on rakennettu tuona aikana. Puutteelliset tilastotiedot ja järjestelmällinen rakentaminen kaavoituksen ulkopuolella (off-plan building) vaikeuttavat vapaa-ajan asumisen kehityksen tarkastelua kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Vuosikymmenien ajan rekisteriyksikkönä tilastoinnissa ovat olleet tyhjillään oleva asunnot. Vasta vuoden 2001 väestölaskennassa tyhjät asunnot luokiteltiin vapaa-ajan asunnoiksi.

José António de Oliveira tutkii vapaa-ajan asumisen merkitystä sekä vapaa-ajan asumisen ja matkailun suhdetta maankäytön suunnittelussa Portugalissa. Keskustelu sidotaan kolmeen aihepiiriin, joihin

voidaan kohdistaa suunnittelutoimenpiteitä. Oliveira tarkastelee asuntomarkkinoiden kehitystä ja niiden suhdetta haavoittuvaan taloustilanteeseen, kasvavan kaupunkiväestön uusia kulutustottumuksia ja julkisten viranomaisten toimintaa.

Tullio Romita käsittelee asumismatkailua Italiassa. Asumismatkailulla tarkoitetaan asuntojen yksityisomistukseen perustuvaa matkailua. Se on epämuodollinen ja huomaamaton sosiaalinen ilmiö, jolla on vaikutuksia maankäyttöön ja paikallisiin yhteisöihin. Tämän tyyppistä matkailua ei Italiassa tilastoida virallisesti, vaan vapaa-ajan käytössä olevat asunnot tilastoidaan tyhjillään oleviksi asunnoiksi. Asumismatkailu on monella alueella yleisempää kuin virallinen matkailu, mutta matkailuteollisuus ei osaa huomioida sitä riittävästi sen huomaamattoman luonteen takia.

Tor Arnesen ja Birgitta Ericsson tarkastelevat vapaa-ajan asumisen kehitystä ja siihen liittyviä poliittisia toimenpiteitä Norjassa. Toisen maailmansodan jälkeisen vaurastumisen myötä on siirrytty vaatimattomista mökeistä vaatimustasoltaan korkealuokkaisiin vapaa-ajan asuntoihin. Arnesenin ja Ericssonin mukaan poliittiset toimenpiteet ovat onnistuneet melko hyvin vuosien aikana, mutta uusia toimenpiteitä ei ole kehitetty nykytrendejä, erityisesti monipaikkaista asumista varten.

Edellä esitetyt lyhyet kuvaukset artikkeleiden aiheista havainnollistavat kokoomateoksen monialaisuutta. Käsittelyssä ovat niin poliittiset, taloudelliset, sosiaaliset kuin ympäristöllisetkin asiat. Vapaa-ajan asuntojen ja niiden käyttäjien sekä teoreettisten käsitteiden erilaiset määritelmät kuvaavat hyvin ilmiön kulttuurisia ominaispiirteitä kussakin maassa. Teoksen lopussa on Paul Clavalin kirjoittama yhteenvetoluku. Yhteenvedo on paikallaan useiden näkökulmien ja eri maita kuvaavien kirjoitusten jälkeen. Claval toteaa, että ”kirjan artikkelit valottavat vapaa-ajan asumisen eri näkökulmia tietyssä maassa, mutta samanaikaisesti artikkelit auttavat ymmärtämään, mitä muissa maissa tapahtuu.” Mielestäni tämä kiteyttää teoksen idean hyvin. Toisiaan täydentävät artikkelit todellakin auttavat ymmärtämään vapaa-ajan asumisen kehitystä ja nykytrendejä Euroopassa. Kirja antaa monipuolisen kuvan vapaa-ajan asumisen ilmiöstä ja vallitsevasta vapaa-ajan asumisen tutkimuksesta Euroopassa. Suosittelen teosta kaikille, joita vapaa-ajan asumisen tutkimus ja vapaa-ajan asuminen ilmiönä kiinnostavat.

Maaseudun uusi aika -yhdistys

Järjestyksessään 23. maaseutututkijatapaamista vietetään Satakunnassa

Vuoden 2015 maaseutututkijatapaaminen järjestetään Satakunnassa. Tarkempi paikka ja aika julkaistaan myöhemmin. Tapaamisen teemanä on Maaseutu markkinoilla.

Tarkempaa tietoa loppuvuoden aikana yhdistyksen sivuilta www.mua.fi.

Vuoden 2014 maaseutugraduvoittaja

Vuoden 2014 maaseutugradukilpailuun lähetettiin seitsemän pro gradu -työtä. Vuoden maaseutugraduksi valittiin Emilia Lavosen opinäytetyö *Maaseutu sanomalehtien ilmastonmuutoskirjoituksissa*. Lisätietoja yhdistyksen sivuilla www.mua.fi.

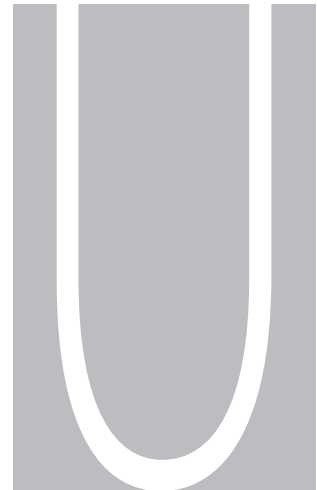
Liity MUA:n jäseneksi tai tilaa lehti

Kaikkien maaseutuasiantuntijoiden yhteisen Maaseudun uusi aika -yhdistyksen jäseneksi voit hakea sivuillamme olevalla sähköisellä lomakkeella tai lähettämällä vastaavat tiedot sihteerille Auli Sihvolalle sihteer@tua.fi. Henkilöjäsenmaksu vuonna 2014 on 20 euroa. Jäsenmaksu sisältää MUA-lehden. Yhteisöjäsenmaksu 100 euroa vuodessasäلتää viisi kappaletta MUA-lehteä yhteen osoitteeseen postitettuna.

Maaseudun uusi aika -lehden voit tilata myös liittymättä yhdistyksen jäseneksi. Lehti ilmestyy kolme kertaa vuodessa: huhti-, elo- ja joulukuussa. Tilaus hoituu helpoimmin mua.fi-sivujen kautta. Voit tilata sen myös ottamalla yhteyttä yhdistyksen sihteerin Auli Sihvolaan. Vuosikerran hinta on 30 euroa.

Lisätietoja yhdistyksestä: puheenjohtaja Kaisu Kumpulainen, pj@mua.fi tai kaisu.kumpulainen@juu.fi.

Tervetuloa mukaan!

PIDÄ TIETOSI AJANTASALLA

- Muista osoitteenmuutos, jotta jäsenmaksupankki-siirtosi ja lehtesi löytävät sinut.
- Päivitä sähköpostiosoitteesi yhdistyksen sihteerille! Ilman ajantasalla olevaa osoitetta jäsenkirjeesi jää bittiavaruuteen.
- Halutessasi erota yhdistyksestä ilmoita asiasta kirjallisesti yhdistyksen hallitukselle.

MUA-JÄSENEDET

- Maaseudun uusi aika -lehti kolme numeroa vuodessa
- 20 euron alennus tutkijatapaamisen osallistumismaksusta
- yhteisöjäsenille viisi lehteä yhteen osoitteeseen postitettuna

TILAAMINEN

Lehden tilaukset, yhdistyksen jäsenhakemukset ja osoitteenmuutokset hoituvat netissä www.mua.fi tai yhdistyksen sihteerin kautta:

Maaseudun uusi aika -yhdistys
c/o Auli Sihvola
Vaasan yliopisto, Levón-instituutti
PL 700, 65101 Vaasa
puh. 040 752 1229
tai sihteerimua.fi

Yhteyshenkilön yhteystiedot voit tarvittaessa tarkistaa yhdistyksen nettisivuilta (www.mua.fi).

Lehden kolme numeroa käsittävän vuosikerran hinta on 30 euroa. Yhdistyksen henkilöjäsenille lehti kuuluu jäsenmaksuun. Yhteisöjäsenet saavat viisi kappaletta kutakin numeroa postitettuna yhteen osoitteeseen. Lehteä voi tilata samaan osoitteeseen useamman kappaleen myös liittymättä yhdistyksen jäseneksi. Lisätietoja toimituksesta tai yhdistyksen sihteeriltä.

Lehden irtonumeron hinta on 10 euroa. Lehden aikaisempia numeroita on myös saatavana joitakin kappaleita. Voit tiedustella niitä toimitussihteeriltä.

KIRJOITUSOHJEET

löytyvät lehden internetsivuilta osoitteesta <http://www.mua.fi/lehti/kirjoittajille/> sekä tästä lehdestä alkaen sivulta 76.

MUA MYÖS VERKOSSA

MUA-lehti julkaistaan numerosta 1/2008 alkaen vuoden viiveellä osoitteesta <http://www.mua.fi/arkisto/mua-lehti/>. Tätä vanhempien lehtien artikkeleita siirretään verkkoon niiden digitoimisen valmistuessa.

TOIMITUKSEN YHTEYSTIEDOT

katso sivu 1 tai www.mua.fi/lehti/toimitus/

MAASEUDUN UUSI AIKA on maaseutututkimuksen ja -politiikan aikakauslehti. Lehti julkaisee tieteellisiä artikkeleita ja katsauksia, jotka avaavat uusia näkökulmia maaseudun muutokseen ja kehityksen kysymyksiin. Lehti on kiinnostunut artikkeleista, jotka koskevat ihmisiä ja identiteettejä, elinkeinoja ja luonnonvaroja, maaseudun määrittelyä ja merkityksiä sekä asiantuntijuutta ja politiikkaa. Lehti tarjoaa foorumin maaseutua koskevalle kipakalle keskustelulle, kirjallisuuden ja taitteen arvioinneille sekä pienille uutisille. Lehdestä julkaistaan myös teemanumeroita.

Julkaistavaksi tarjottava, valmis aineisto toimitetaan päätoimittajalle sähköpostitse (paatoimittaja@mua.fi) tallennettuna word-dokumentiksi.

ARTIKKELIT käsittelevät uusia empiirisiin tai teoreettisiin havaintoihin perustuvia tuloksia. Artikkelin tulee noudattaa soveltuvin osin tieteellisen tutkimuksen raportoinnin muotoa ja tyyliä ja se tulee kytkeä tutkimuksen kannalta oleelliseen aiempaan tutkimukseen ja teoreettiseen keskusteluun. Lehden toimitus valitsee kaksi ulkopuolista asiantuntijaa, jotka arvioivat artikkelin julkaisukelpoisuuden. Artikkelin suosituspituus on 50 000 merkkiä välilyönteineen.

KATSAUKSET ovat analyttisiä kirjoituksia, jotka esittelevät uusia tutkimustuloksia, kysymyksenasetteluja tai maaseutututkimuksen kannalta keskeistä teemaa tai kirjallisuutta. Lehden toimitus arvioi ja kommentoi kirjoitukset. (pituus n. 40 000 merkkiä)

PUHEENVUOROT ovat kiinnostavia näkökulmia, ideoita tai aloitteita, keskustelunavauksia ja kommentteja. Palstalla julkaistaan myös esitelmiä ja väitösluentoja. (pituus korkeintaan 30 000 merkkiä)

KOHTAAMISET -palstalla julkaistaan raportteja maaseutuaiheista tapahtumista, seminaareista ja konferensseista sekä haastatteluja.

KIRJAT, ELOKUVAT, NÄYTTELYT -palstalla julkaistaan arvioita ja esittelyjä maaseutuaiheista kirjoista, elokuvista ja näyttelyistä. (n. 10 000 merkkiä)

TIEDOKSI -palstalla tiedotetaan tulevista seminaareista ja tapahtumista sekä julkaistaan lyhyitä uutisia ja maksettuja ilmoituksia.